

Arjessa mukana, tulevaisuudessa tukena

Sosiaalityöntekijöiden käsityksiä toimeentulotukiuudistuksen merkityksestä nuorten aikuisten sosiaalityölle

Sari Pentinmäki
Pro gradu -tutkielma
2016
Sosiaalityö
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Arjessa mukana, tulevaisuudessa tukena

Sosiaalityöntekijöiden käsityksiä toimeentulotukiuudistuksen merkityksestä nuorten aikuisten sosiaalityölle

Tekijä: Sari Pentinmäki

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu työ Sivulaudaturtyö Lisensiaatintyö

Sivumäärä: 107 + 2 LIITETTÄ

Vuosi: 2016

Tiivistelmä:

Tutkielmassa tarkasteltiin sosiaalityöntekijöiden käsityksiä toimeentulotukiuudistuksen merkityksestä aikuissosiaalityölle nuorten aikuisten parissa työskenneltäessä. Aikuissosiaalityötä hahmotettiin työorientaation, työmenetelmien sekä asiakassuhteen kautta. Aikuissosiaalityö on muutoksen edessä, kun perustoimeentulotuki ja osa nykyisellään harkinnanvaraisesta tuesta siirtyy kunnilta Kelan tehtäväksi vuoden 2017 alusta alkaen.

Tutkimus toteutettiin fenomenografista tutkimussuuntausta käyttäen, jossa mielenkiinnon kohteena ovat erilaiset käsitykset ja tavat ymmärtää tutkittava ilmiö. Tulokset kerättiin haastattelemalla viittä sosiaalityöntekijää kahdella eri kerralla. Haastattelut jakautuivat niin, että haastatteluista kaksi oli yksilöhaastatteluja samalle sosiaalityöntekijälle, yksi neljän sosiaalityöntekijän ryhmähaastattelu ja yksi parihaastattelu. Ensimmäisellä ja toisella haastattelukerralla käytettiin eri teemahaastattelurunkoa.

Tutkimustuloksista muodostui kolme kuvauskategoriaa, joista ensimmäinen kuvaa käsityksiä nuoresta aikuisesta asiakkaana, toinen käsityksiä aikuissosiaalityöstä nykyisellään tehtävänä työnä ja kolmas käsityksiä toimeentulotukiuudistuksen merkityksestä. Nuorilla aikuisilla kuvattiin olevan haasteita arjenhallinnassa, johon sosiaalityö ei nykyisellään parhaalla mahdollisella tavalla vastaa. Uudistuksen uskottiin tuovan muutoksen siihen, että työn painopistettä voitaisiin siirtää enemmän ennaltaehkäisevään ja paneutuvaan sosiaalityöhön.

Avainsanat: Kela-uudistus, aikuissosiaalityö, nuori aikuinen, fenomenografia, sosiaalinen kuntoutus

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi:

KUVIOLUETTELO	 sivu
Kuvio 1: Kuvauskategoria nuoresta aikuisesta asiakkaana	36
Kuvio 2: Nuoren aikuisen arjenhallintaan liittyvät käsitystyytit	37
Kuvio 3: Nuoren aikuisen oman polun löytymiseen liittyvät käsitystyytit	39
Kuvio 4: Nuoren aikuisen palveluihin tulemista kuvaavat käsitystyytit	43
Kuvio 5: Tutustumiseen perustuvan asiakassuhteen käsitystyytit	45
Kuvio 6: Kuvauskategoria aikuissosiaalityöstä nuorten aikuisten kanssa työskennellessä	49
Kuvio 7: Suunnitelmalliseen työhön perustuvat käsitystyytit	50
Kuvio 8: Kuntouttavan työn käsitystyytit	52
Kuvio 9: Aikuissosiaalityöntekijään palvelutarpeenarvioijana liittyvät käsitystyytit	55
Kuvio 10: Aikuissosiaalityöhön kiireisenä päivystystyönä liittyvät käsitystyytit	57
Kuvio 11: Kokonaisvaltaisiin menetelmiin liittyvät käsitystyytit	60
Kuvio 12: Viimesijaisiin menetelmiin liittyvät käsitystyytit	62
Kuvio 13: Asiakkaan ohjautumiseen liittyvät käsitystyytit	65
Kuvio 14: Asiakassuhdetta asiakkuudessa kuvaavat käsitystyytit	67
Kuvio 15: Kuvauskategoria Kela-uudistuksen merkityksestä aikuissosiaalityölle	70
Kuvio 16: Rinnalla kulkevan työn käsitystyytit	71
Kuvio 17: Syvällisempään suunnitteluun liittyvät käsitystyytit	74
Kuvio 18: Käsitystyytit sosiaalityöntekijästä koordinoijana	77
Kuvio 19: Käsitystyytit ohjaajasta työparina	81
Kuvio 20: Asiakaslähtöisyyteen liittyvät käsitystyytit	83
Kuvio 21: Suunnitteluun ja kuntoutukseen liittyvien menetelmien käsitystyytit	87
Kuvio 22: Asiakkuuteen ohjautumisen ja tulemisen käsitystyytit	89
Kuvio 23: Käsitystyytit asiakassuhteesta asiakkuudessa	92

Sisällys

1 Johdanto.....	2
2 Tutkielman lähtökohdat.....	5
2.1 Toimeentulotuen siirtyminen Kelaan.....	5
2.2 Nuori aikuinen aikuissosiaalityön asiakkaana	7
2.3 Aikuissosiaalityö nuorten aikuisten parissa	10
2.4 Sosiaalinen kuntoutus osana aikuissosiaalityötä	12
3 Tutkimuksen toteuttaminen	17
3.1 Tutkimuskysymys ja fenomenografinen tutkimussuuntaus	17
3.2 Aineiston hankintametodit	21
3.3. Fenomenografinen analyysi ja sen toteuttaminen	25
3.4 Tutkimusetiikka	31
4 Nuori aikuinen aikuissosiaalityön asiakkaana	36
4.1 Nuoren aikuisen haasteet	37
4.2 Nuori aikuinen aikuissosiaalityön palveluissa	41
4.3 Nuori aikuinen asiakassuhteessa	45
5 Käsitteet aikuissosiaalityöstä nuorten aikuisten kanssa työskennellessä.....	49
5.1 Aikuissosiaalityö suunnitelmallisena ja työhön kuntouttavana työnä.....	49
5.2 Sosiaalityöntekijä arvioijana ja päivystäjänä.....	54
5.3 Aikuissosiaalityö menetelmien kirjona.....	60
5.4 Asiakkaasta osittain etäinen suhde.....	64
6 Käsitteet Kela-uudistuksen merkityksestä aikuissosiaalityölle nuorten aikuisten kanssa työskennellessä	70
6.1 Arjen tukemisesta kohti suunnittelua ja kuntoutusta.....	71
6.2 Kohti sosiaalityöntekijän ja ohjaajan työparimallia	77
6.3 Menetelmiä arjen tukemiseen	83
6.4 Kohti tiiviimpää asiakassuhdetta.....	89

7 Johtopäätökset ja pohdinta.....	95
LÄHTEET	102
LIITE 1	108
LIITE 2	111

1 Johdanto

Kunnallisessa sosiaalitoimistossa tehtävä aikuissosiaalityö on suuren muutoksen edessä, kun perustoimeentulotuki siirtyy Kelalle vuoden 2017 alussa. Toimeentulotuki uudistusta koskevat raportit korostavat muutoksen parhaimmillaan kirkastavan sosiaalityön sisältöä ja avaavan sosiaalityöntekijöille mahdollisuuden tehdä sitä työtä, johon heillä on koulutus. Uusin sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301) korostaa rakenteellisen ja ennaltaehkäisevän sosiaalityön tekemistä sekä yksilön ja yhteisöjen siteiden ja toimijuuden vahvistamista. Aikuissosiaalityön sisällä on monia erilaisia toimintamalleja, ja työn yhteiskunnalliset tavoitteet jäävät nykyisellään avoimiksi. Aikuissosiaalityössä nähdään keskeisimpänä yhteiskunnallisen tehtävän kirkastaminen ja ammatillisten käytäntöjen kehittäminen. Aikuissosiaalityö näyttäytyy jokseenkin toimeentulotukityön ympärillä tapahtuvana tarkemmin määrittelemättömänä auttamistyönä. (Kankainen 2012.)

Anneli Pohjolan (2004, 66) mukaan laajempi ja paneutuva aikuissosiaalityö ei ole Suomessa päässyt kehittymään, sillä perussosiaalityö on liitetty kapeasti vain toimeentulotuen myöntämiseen. Sosiaalityön kehittämisessä on viime vuosikymmenen aikana ollut keskeisintä toimeentulotuen eriyttäminen sosiaalityöstä. Eriyttämistä on tapahtunut runsaasti, mutta aikuissosiaalityöllä ja toimeentulotuella on edelleen kytkös. Toimeentulotuen ja sosiaalityön liiallista irrottamista kohtaan on myös esitetty kritiikkiä. Sosiaalityöntekijöiden on koettu osallistuvan liian vähän toimeentulotuen tilannekohtaiseen harkintaan, jolloin asiakkaiden yksilöllisiä tarpeita ei ole välttämättä otettu parhaalla mahdollisella tavalla huomioon. (Kankainen 2012, 19.) Toimeentulotuki uudistus on toimeentulotuen ja sosiaalityön eriyttämistä koskeva suuri muutos. Sosiaalityöhön jää uudistuksen jälkeen sosiaalialan ammattilaisen tilannekohtaista tarveharkintaa vaativien etuuksien myöntäminen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 9, 14).

Yhtenä suurena ryhmänä toimeentulotukea pääasiallisesti tulona saavissa asiakkaissa ovat alle 30- vuotiaat nuoret aikuiset. Nuoria vaivaa toimeentulotukeen liittyvien haasteiden lisäksi koulutukseen ja työelämään sitouttamattomuus. 18-29- vuotiaita nuoria aikuisia koskevan tutkimuksen mukaan näyttää siltä, että sosiaalityöllä on mahdollisuuksia poistaa nuorten aikuisten huono-osaisuutta, mikäli heidät otetaan aktiivisesti mukaan

suunnittelemaan omaa tulevaisuuttaan. Tutkijat nostavat esiin sen, että sosiaalityössä tulisi ottaa erityisesti huomioon nuorten aikuisten tarpeet ja tunnistaa heidän moninaiset elämäntilanteet. Paneutuvalle ja kokonaisvaltaiselle kuntouttavalle työlle on raivattava tilaa, jotta muutokset parempaan voisivat olla nähtävissä. (Saikkonen, Blomberg, Karjalainen ja Kivipelto 2015.)

Palola, Hannikainen-Ingman & Karjalainen (2012) nostavat artikkelissaan esiin nuorten aikuisten tilannetta kuvaavia tilastoja ja tutkimustietoa. Viimesijaisen etuuden, eli toimeentulotuen, asiakkaisiksi nuoret aikuiset päätyvät ikäluokkien kokoon suhteutettuna vanhempia ikäluokkia useammin. Vuonna 2010 tilastojen mukaan 15–29-vuotiaita nuoria, joilla ei ollut peruskoulun jälkeistä koulutusta oli 51 300. Tästä määrästä reilusti yli puolet olivat nuoria, jotka eivät olleet ilmoittautuneet työttömiksi työnhakijoiksi tai olleet toimeentulotuen piirissä. Näistä nuorista liki neljännes oli vieraskielinen. (Myrskylä 2012, 2.) Tutkimusten valossa näyttää siltä, että kokonaisvaltaisemmalle kuntouttavalle ja rinnalla kulkevalle sosiaalityölle olisi tarvetta nuorten aikuisten tilanteiden parantamisessa.

Sosiaalityössä on pitkään keskitytty asiakkaiden kuntouttamiseen takaisin työmarkkinoille. Tutkimustulokset ovat osoittaneet, että pelkkä nuorten aikuisten kiinnittäminen takaisin työmarkkinoille ei ole nuorten aikuisten tilanteita riittävästi parantava työmuoto (Lindsay, Greve, Cabras, Ellison & Kellett. ym. 2015). Sosiaalisen kuntoutuksen merkitys on sosiaalihuoltolaissa (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301) ja sosiaalityön käytännöissä viimeaikoina korostunut. Työssä tulisi yhä enemmän korostua syrjäytymisvaarassa olevien yksilöiden ja yhteisöjen siteiden vahvistaminen. Sosiaalityön kehittämistarpeiden myötä viime vuosikymmenen aikana otettiin käyttöön sosiaalisen kuntoutuksen käsite, joka on nykyään myös sosiaalityön yksi työorientaatio. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 7.) Toimeentulotuki uudistus voisi parhaillaan antaa mahdollisuuden yhä vaikuttavammalle sosiaalityölle. (Saikkonen ym. 2015.)

Tarkastelen tutkielmassani aikuissosiaalityöntekijöiden käsityksiä siitä, mitä perustoimeentulotuen siirtyminen Kelalle tulee merkitsemään nuorten aikuisten sosiaalityön sisällölle. Tutkimukseni tarkoitus on tuottaa tietoa siitä, millaisia työorientaatiota ja työme-

netelmiä sosiaalityöntekijät toisivat aikuissosiaalityön käytäntöihin toimeentulotukiudistuksen myötä ja mitä muutos tulisi merkitsemään asiakassuhteelle. Lähdin tutkielmani suunnitteluvaiheessa miettimään tutkielmani aihetta toimeentulotukiudistuksen ja erityisesti nuorten aikuisten kanssa tehtävän työn näkökulmasta. Aihetta läheisesti käsittelevien tutkimusten ja tutkielmien lukemisen myötä päädyin valitsemaani tarkastelunäkökulmaan.

Kiinnostukseni tutkia toimeentulotukiudistuksen vaikutuksia aikuissosiaalityölle nuorten aikuisten kanssa työskennellessä lähti työni kautta. Valitsin kohdistaa tarkasteluni 18-29- vuotiaisiin asiakkaisiin, sillä he näyttäytyivät tutkimusten valossa suureksi toimeentulotukea saavaksi ryhmäksi. Olen haastatellut tutkielmaani viittä aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijää ja kartoittanut haastattelujen kautta, mikä heidän käsityksensä on Kelaudistuksen merkityksestä sosiaalityölle nuorten aikuisten parissa. Ensimmäisessä pääluvussa taustoitan tutkielmani teoreettisia lähtökohtia. Toisessa pääluvussa avaan tutkielmani etenemisprosessin, jonka jälkeen seuraavissa kolmessa pääluvussa esitän tutkielmani tulokset. Viimeinen luvussa pohdin tutkielman tekoprosessia, tutkielman tuottamia tuloksia ja aihetta syvemmin.

2 Tutkielman lähtökohdat

2.1 Toimeentulotuen siirtyminen Kelaan

Perustoimeentulotuen myöntäminen siirtyy kunnilta Kelan tehtäväksi vuoden 2017 alusta alkaen. Uudistusta valmistellaan Kelassa Toimeentulotuki 2017- hankkeen avulla. Perustoimeentulotuen Kelalle siirtymisen tavoitteena on muun muassa parantaa ihmisten yhdenvertaisuutta ja vähentää kuntien tehtäviä. Kunnat vastaavat muutoksen jälkeen edelleen täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta, jotka vaativat pääsääntöisesti erityistä harkintaa. Toimeentulotuen uudistusta selvittänyt työryhmä on ehdottanut, että ehkäisevä ja täydentävä tuki liitetään yhdeksi tukimuodoksi, jonka hakeminen perustuu ensisijaisesti asiakkaan ja työntekijän kohtaamiseen ja sosiaalihuollon palvelutarvearvioon. (Talentia 2014.)

Muutosta pohtinut työryhmä on raportissaan ehdottanut, että perustoimeentulotuen osaksi liitetään sellaisia nykyään harkinnanvaraisia tukia, kuten matkakulut, koulukulut, erityisruokavaliot, jotka eivät vaadi sosiaalihuollon ammattilaisen tarveharkintaa. Muutoksen myötä turvattaisiin sosiaalityöntekijöiden työn vapautumista koulutusta vastaavaan työhön. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2015, 9, 14.) Koulutusta vastaavaksi työkseen sosiaalityöntekijät määrittävät suunnitelmallisen asiakastyön tarpeessa olevien auttamisen sekä työprosessien johtamisen (Talentia 2014.)

Eduskunnan hyväksymässä lakimuutoksessa perusosan alentamisen harkinta on siirretty perustoimeentulotuen mukana Kelan tehtäväksi, mutta perusosan alentamisen perusteet on pidettävä ennallaan. Perusosan alentamisen yhteydessä kunnan työntekijän on aina yhdessä asiakkaan kanssa laadittava suunnitelma asiakkaan itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi. Mikä Kela katsoo asiakkaan kohdalla aiheelliseksi alentaa perusosaa, tulee Kelan tiedottaa asiakasta tästä kunnan velvollisuudesta ja ohjata hänet sosiaalitoimen asiakkaaksi. Kelan tulee myös välittömästi toimittaa kunnan sosiaalitoimelle tiedoksi perusosan alentamista koskeva päätös ja ilmoittaa tästä hakijalle. Työryhmä painottaa sitä, että Kelan työntekijän on aina ennen päätöksen tekemistä kuultava asiakasta ja selvitettävä alentamiseen johtanut tilanne. Perusosan alentamisen sääntelyä tulisi työryhmän mukaan

muuttaa vastaamaan uuden sosiaalihuoltolain sääntelyä palvelutarvearviosta ja suunnitelmasta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 16.)

Muutoksen jälkeen sellainen ehkäisevä ja täydentävä tuki tultaisiin edelleen hakemaan kunnista, jotka vaatisivat sosiaalialan ammattilaisen tarveharkintaa. Muutoksen myötä perusosan alennuksen sääntelyä tarkennettaisiin niin, että suunnitelman tekemisen sijaan painotettaisiin palvelutarvearviota ja etsittäisiin uusia tapoja ja keinoja tavoittaa sosiaalihuollon tukea tarvitsevat nykyistä paremmin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 9.) Perustoimeentulotukimuutoksen myötä perustoimeentulotuen mukana Kelaan siirtyisi iso osa sellaisia nykyisellään harkinnanvaraisia tukia, jotka eivät ole riippuvaisia yksilökohtaisesta harkinnasta. Sosiaalityön ja toimeentulotuen suhde tulisi raportin mukaan säilymään perusosan alennuksen sekä joidenkin sellaisten harkinnanvaraisten tukien kautta, jotka vaatisivat sosiaalialan ammattilaisen tarveharkintaa.

Toimeentulotuki uudistus vaatisi nopeasti kokeiluhankkeita, jotta perustoimeentulotuki uudistuksen tuoma mahdollisuus vahvistaa kuntien sosiaalityötä enemmän uuden sosiaalihuoltolain mukaiseksi voitaisiin hyödyntää parhaalla mahdollisella tavalla. Muutoksen myötä ihmisen omatoimisuutta on lisättävä tehostamalla sosiaalityön ohjausta ja sekä laaja-alaista yhteistyötä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 3.) Perustoimeentulotuen Kelalle siirtymisen myötä aikuissosiaalityön sisällöstä tulee siirtymän iso osa Kelan vastuulle. Kela-uudistus merkitsee aikuissosiaalityölle isoa muutosta, jota on jo ennen sen tapahtumista tärkeä alkaa hahmottaa. Raporteissa ja tutkimuksissa nostetaan esiin se, että muutos toisi sosiaalityölle mahdollisuuksia toteuttaa laaja-alaista ja yhä enemmän suunnitelmallista sosiaalityötä. Sosiaalityön sisällä on mietittävä sitä, mitä muutos tulee merkitsemään ja miten muutoksen myötä vapautunut työaika käytetään.

Nykyisellään tehtävä aikuissosiaalityö on osittain sisällöltään ja tavoitteiltaan epäselvää eikä välttämättä vastaa parhaalla mahdollisella tavalla asiakkaiden tarpeisiin. Talentian lausunnossa (2014) korostetaan sitä, että Kela-uudistus voisi mahdollistaa sosiaalityöntekijöiden työnkuvan selkiyttämisen. Lausunnon mukaan sosiaalityöntekijöiden työaika tulisi käyttää paneutuvaan työhön erityisesti nuorten aikuisten parissa. (Talentia 2014,9.) Kela-uudistuksen myötä aikuissosiaalityön sisältöä voitaisiin kirkastaa ja saada se vas-

taamaan myös uuden sosiaalihuoltolain sisältöä ja vaatimuksia yhä paremmin. Perustoimeentulotuen siirtyminen Kelaan vaikuttaa siihen, että se suorastaan velvoittaa kuntia vahvistamaan vaikuttavan sosiaalityön muotoja (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015). Hallituksen eduskunnalle esittämässä lakimuutoksessa tuodaan esiin se, että perustoimeentulotuen siirtyminen Kelalle mahdollistaisi myöntämismenettelyjen tehostamisen ja sitä kautta kuntien resurssien suuntaamisen tehokkaammin sosiaalityön asiakastyöhön (HE 358/2014.) Käytän tutkielmassani perustoimeentulotuen siirrosta käsitettä Kela-uudistus.

2.2 Nuori aikuinen aikuissosiaalityön asiakkaana

Nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen on viimeisten vuosien aikana ollut poliittisen agendan ykkösaiheista. Tilastot osoittavat, että erityisesti nuorten aikuisten tilanteeseen on yhteiskunnassamme kiinnitettävä huomiota. (Palola ym. 2012, 310.) Keskityn tutkimuksessani nuoriin aikuisiin, sillä he näyttäytyvät tilastojen valossa olevan yksi suuri toimeentulotukea saava ryhmä. Vuosina 2000–2009 perustoimeentulotuen saajista ikäluokittain tarkasteltuna alle 30- vuotiaat oli suurin toimeentulotukea saava ryhmä. Toimeentulotukea alle 25- vuotiaat saavat jäivät niin ikään toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaiksi vanhempaa väestöä useammin. (Hannikainen-Ingman, Hiilamo, Honkanen, Kuivalainen & Moisio 2012.) Asiakkuuden taustalla vaikuttavat ongelmat ovat hyvin usein moninaisia ja kasaantuneita joten niitä on melko hankala yksiselitteisesti määrittää. Osittain nuorten aikuisten suurta osuutta toimeentulotuessa selittää työttömyys tai pätkätöiden yleistyminen, yksinasuminen ja osittain myös päihdeongelmat. (Ylikännö 2013, 54–56.)

Nuoret aikuiset kohtaavat elämänhaasteet liittyvät yleensä työ- ja opiskeluelämään kiinnittymiseen, sillä vaatimukset ovat nyky-yhteiskunnassa lisääntyneet. Tämän lisäksi nuorilta saattaa puuttua mielekkäitä ihmissuhteita, jotka aiheuttavat mielenterveydellisiä ongelmia sekä masennusta. (Nuorten syrjäytyminen 2013, 59-60.) Mielenterveydelliset haasteet saattavat horjuttaa nuoren aikuisen uskoa tulevaisuuteen ja oman elämän rakentamiseen ja näin vaikeuttaa koulutuksen ja työn pariin hakeutumisessa. Lisäksi yksilöllisyydessä yhteiskunnassa yksilön mahdollisuuksiin tehdä erilaisia valintoja ja rakentaa

omaa elämää uskotaan vahvasti. Yksilöllistyneessä yhteiskunnassa elämä on riskialtista, sillä omista valinnoista seuraa henkilökohtainen vastuu. (Ketokivi 2005, 104.) Elämä tarjoaa hyvin paljon erilaisia mahdollisuuksia ja valintoja, mutta samaan aikaan niitä voi olla mahdoton toteuttaa. Nuoren työttömyys voidaan liian yksiselitteisesti laittaa nuoren omaksi syyksi tai valinnaksi, joka saattaa aiheuttaa henkistä kuormitusta ja näin vaikeuttaa tulevista haasteista selviämistä. Nuorten aikuisten haastavissa elämäntilanteissa on erittäin tärkeää hahmottaa tilanteen syyt ja seuraukset ja miettiä sitä, miten ongelmien taustalla oleviin asioihin voitaisiin vaikuttaa (Martikainen 2009).

Nuoren siirtyminen aikuisuuteen ei tapahdu nykyään niin suoraviivaisesti jonkin elämäntapahtuman kautta, joten onkin alettu puhua niin sanotusta pidentyneestä nuoruudesta. Nuorella saattaa olla hapuilua eri elämäntilanteilla tehtävissä siirtymissä, eikä eri elämäntilanteiden välissä ole selkeitä rajoja. (Ketokivi 2005, 100.) Nykyään on yhä vaikeampaa sanoa, mihin nuoruus loppuu ja mistä aikuisuus alkaa. Ihmisen elämä on aikaisemmin nähty kaarena, jolloin tapahtumat seurasivat toisiaan. Nykyään elämä nähdään ikään kuin syklinä, jossa aiemmin tiettyyn ikään liitetyt tapahtumat voivat tapahtua yksilön elämässä päällekkäin ja monella eri ikäkaudella. (Adams, Dominelli & Payne 2009, 129–130.) Tämän määritelmän mukaan myös nuoruus ja aikuisuus asettuvat limittäin toisiinsa nähden, eikä nuoruuden katsota enää loppuvan ja aikuisuuden alkavan jonkin elämäntapahtuman myötä.

Pelkkä nuorten aikuisten kiinnittäminen takaisin työmarkkinoille on tutkimustulosten ja tutkimuskirjallisuuden perusteella nuorten tilannetta riittämättömästi parantava työmuoto. Monessa muussakin Euroopan hyvinvointivaltiossa Suomen lisäksi, on huomattu, ettei sosiaalietuuksilla työhön kannustaminen parhaalla mahdollisella tavalla paranna asiakkaiden työllisyyttä ja vähennä yhteiskunnallista eriarvoisuutta. (Lindsay, Greve, Cabras, Ellison & Kellett. ym. 2015.) Nuorten aikuisten haastavat ja moninaiset elämäntilanteet vaativat yhä enemmän yksilökohtaista paneutumista nuoren aikuisen tilanteeseen. Saikkonen ym. (2015) osoittavat tutkimuksessaan, että nuori aikuinen tarvitsee kanssakulkijaa kohtaamaan haasteet ja tekemään omia tulevaisuuttaan koskevia suunnitelmia yhdessä jonkun kanssa.

Nuoren aikuisen kanssa on tärkeää, että asiakkuus perustuu vastavuoroisuuteen niin, että asiakkaan oma ääni tulee kuulluksi. Sosiaalityössä tuki ja kontrolli kulkevat usein käsi kädessä, ja asiakkaiksi tulee niin vapaaehtoisesti asiakkuuteen hakeutuvia kuin vastentahtoisesti tulevia asiakkaita. (Jokinen 2008.) Ammatillisessa auttamissuhteessa nuoren aikuisen kanssa tärkeää on se, että työssä päästäisiin nuoren aikuisen elämäntilanteen parantamiseen toimijuutta vahvistamalla ja voimaannuttamalla nuorta aikuista omassa tilanteessaan. Nuorella aikuisella saattaa olla taustalla negatiivisia kokemuksia viranomaisen kanssa kohtaamisesta ja työskentelystä, joten luottamukseen perustuvan suhteen rakentuminen onnistuneelle työskentelylle on tärkeää. Luottamussuhteen rakentamista voi parantaa se, että työntekijä ei katsoa nuorta aikuista asiakkaana vain hänen ongelmiansa kautta, vaan yrittää ymmärtää asiakkaan sen hetkistä tilannetta ja aikaisempia kokemuksia. (Törrönen 2012, 184-185.)

Pyrin hahmottamaan tutkimusaiheeni kannalta nuorta aikuisuutta aihetta koskevien lakien kautta. Nuorisolain (27.1.2006/72) 2 § määrittää nuoreksi alle 29-vuotiaan määrittämättä nuoruudelle mitään alaikärajaa. Toimeentulotukilain (12.1997/1412) 2 a § velvoittaa 17 vuotta täyttäneen ilmoittautumaan työttömäksi työnhakijaksi toimeentulotukea saadakseen, mikäli hän ei esimerkiksi opiskele. Alle täysi-ikäisen lapsen oikeus toimeentulotukeen käsitellään kuitenkin huoltajien kanssa yhteisellä hakemuksella. Työttömyys-turvalaki (30.12.2002/1290) säätelee ammatillisia valmiuksia olevan nuoren oikeudesta työttömyysetuuteen. Pykälä koskee alle 25-vuotiasta nuorta, jättäen näin ulkopuolelle nuorisolain mukaan nuoreksi määritellyt 29 ikävuoteen asti olevat lain ulkopuolelle, jotka tilastojen mukaan ovat suuri toimeentulotukea saava joukko ja näin myös osittain työttöminä ja pienituloisina. Nuorisotakuu ottaa huomioon alle 30-vuotiaat nuoret aikuiset, mutta vain ne, jotka ovat vasta valmistuneet.

Lukemani kirjallisuuden perusteella määrittelin nuoren aikuisuuden alustavasti asettumaan 17–29- ikävuosien väliin. Laki velvoittaa 17-vuotiaasta alkaen ilmoittautumaan työttömäksi työnhakijaksi. Alle 30-vuotiaat näyttävät olevan yksi suurin toimeentulotukea saava ryhmä, joten on mielekästä tarkastella nuoria aikuisia 29-ikävuoteen saakka. Tutkimuksissa ja kirjallisuudessa korostetaan myös 20–25- vuotiaiden suurta toimeentulotuen käyttöä ja työttömyyttä, mutta ylärajan määrittäminen 25- ikävuoteen jättäisi tarkastelun ulkopuolelle paljon sellaisia alle 30-vuotiaita nuoria aikuisia, jotka näyttäytyvät

myös suurena sosiaalityötä tarvitsevana ryhmänä. Koen tutkimukseni kannalta tärkeäksi sijoittaa nuoren aikuisuuden tarkasti määritettyjen ikävuosien väliin, sillä erilaiset aikuis-sosiaalityön palvelut ovat usein suunnattu tarkasti tietyn ikäisille nuorille ja nuorille aikuisille. Tutkielmani edetessä jätin tarkastelun ulkopuolelle 17 vuotiaat, sillä heidän toimeentulotukitarpeensa ja asiakkuuteen ohjautuminen on yhteydessä koko perheen taloudelliseen tilanteeseen. Tarkastelu määrittyi lopulta 18–29 vuotiaisiin asiakkaisiin.

2.3 Aikuissosiaalityö nuorten aikuisten parissa

Tarkastelen tutkielmassani aikuissosiaalityötä kunnallisissa sosiaalitoimistoissa tehtävänä sosiaalityönä, joka on suuren muutoksen edessä vuoden 2017 tammikuussa voimaan tulevan Kela-uudistuksen myötä (sosiaali- ja terveysministeriö 2015). Keskityn tutkielmassani siihen, mitä Kela-uudistus merkitsee aikuissosiaalityön sisällölle nuorten aikuisten parissa työskenneltäessä. Aikuissosiaalityön sisältöä pyrin tarkastelemaan aikuissosiaalityön työorientaatioiden, työmenetelmien sekä asiakassuhteen kautta. Tarkasteltavaksi kohderyhmäksi olen rajannut nuoret aikuiset, sillä he ovat yksi merkittävin toimeentulotukea saava sekä syrjäytymisvaarassa oleva asiakasryhmä. Syrjäytyneeksi määrittelyssä on kuitenkin muistettava se mistä näkökulmasta nuori aikuinen syrjäytyneeksi luokitellaan. Yleisimmin syrjäytyneisyyttä tai marginaalissa olemista katsotaan opiskelu- tai työelämään kiinnittymisen kautta. Syrjäytyneeksi yhteiskunnan kannalta katsottu ihminen ei välttämättä miellä itse itseään yhteiskunnasta syrjäytyneeksi. (Pohjola 2016, 93.)

Aikuissosiaalityön työorientaatiota sekä menetelmiä ovat ohjanneet lainsäädännölliset ja hallinnolliset ohjeet jopa enemmän kuin sosiaalityöntekijöiden arvio asiakkaan tilanteesta tai asiakkaan ja yhteiskunnan suhteesta. Aikuissosiaalityön työmenetelmille on esitetty erilaisia määritelmiä, mutta nykyisen määritelmän mukaan työmenetelmät käsitetään työn orientaation kautta. Aikaisempien määritelmien mukaan menetelmäksi saatettiin kutsua yksilökohtaista sosiaalityötä tai yhdyskuntatyötä. Nykyisellään esimerkiksi yksilökohtainen sosiaalityö määrittyisi enemmänkin laajemmin katsottuna aikuissosiaalityön työorientaatioksi, jonka sisällä voidaan toteuttaa yksilökohtaisempia sosiaalityön menetelmiä. (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 154-155.)

Nykyisissä aikuissosiaalityön määritelmissä nousee esiin erityisesti kuntoutus ja kuntoutuksen käsite. Kuntoutuksesta on viimeisen noin kymmenen vuoden aikana tullut aikuisosiaalityön keskeisin työorientaatio. (Juhila 2008, 22.) Vuonna 2011 tuli voimaan laki kuntouttavasta työtoiminnasta (2.3.2001/189), jolla muutettiin toimeentulotukilain (30.12.1412/1997) 10 §, jonka mukaan täysi-ikäisen alle 25-vuotiaan perusosaa voitiin alentaa hänen kieltäytyessään opiskelu- tai työpaikasta. Lakimuutoksen tarkoituksena oli kannustaa nuoria töihin taloudellisen pakotteen uhalla. Hallitus linjasi, että nuoria tulee ensisijaisesti tukea kaikilla muilla mahdollisilla sosiaalityön keinoilla arjessa selviytymisessä. (Palola, Hannikainen-Ingman & Karjalainen 2012, 311.) Aikuissosiaalityön yhdeksi nykyiseksi työorientaatioksi määrittyy asiakkaiden kuntouttaminen, johon pyritään erilaisilla yksilöllisillä asiakastasolla toteuttavilla työmenetelmillä. Kuntouttavan aikuissosiaalityön menetelmiä ovat palvelu- ja aktivointisuunnitelman tekeminen yhdessä asiakkaan kanssa, asiakkaan tukeminen ja ohjaaminen oikeiden palvelujen piiriin sekä toimeentulotukipäätösten tekeminen. (Juhila 2008, 15–16, 22, 26–31; Kivipelto, Blomberg, Karjalainen & Saikkonen 2013, 23.)

Aikuissosiaalityössä käytettävissä olevia menetelmiä kuntouttavaan työotteeseen on erilaisia ja niiden tarkkarajainen määrittely on hankalaa, sillä työssä ei useinkaan tukeuduta yhteen selkeään menetelmään. Kivipelto Minna ym. (2013) määrittävät hankkeessaan aikuissosiaalityön menetelmät sosiaalityön välineiden muodostamaksi kokonaisuudeksi, joiden avulla pyritään selvittämään, paikantamaan ja ratkaisemaan yksilö- ja yhteisötason haasteita. Hankkeessa hahmotettiin laajempia työmenetelmiä, kuten esimerkiksi verkostotyö. Verkostotyön sisälle sijoittui monia erilaisia sosiaalityön välineitä, kuten tilanneselvitys, tukea antava keskustelu, neuvottelu ja neuvonta. Teknisiksi menetelmiksi määrittyivät maksusitoumuksen antaminen ja asunnon järjestäminen. (Kivipelto ym. 2013, 26–27.) Nykyisessä aikuissosiaalityössä työn painopiste on asiakkaiden kuntouttamisessa työn tai opiskelujen pariin. Kuntouttava työorientaatio ja käytetyt menetelmät saattavat painottaa liikaa työllistämisen aktivoimiseen näkemättä asiakkaan tilannetta kokonaisuudessaan.

Kankainen (2012) nostaa tutkimustuloksissaan esiin sen, että aikuissosiaalityön työntekijöiden työpanos näyttää kuluvan aktiivisen sosiaalipolitiikan mukanaan tuomien työllis-

syyden hoidon tehtäviin sekä osaamistasoon nähden vaatimattomiin tehtäviin toimeentulotuen parissa. Aikuissosiaalityön sisällön avoimuus jättää sosiaalityön harteille muun muassa lainmukaisen toimeentulotuen myöntämisen. Tutkimus osoittaa, että aikuissosiaalityö on kehityksestään huolimatta edelleen suurimmilta osin tarkkaan määrittämätöntä perustoimentulotuen ympärillä tapahtuvaa asiakastyötä. (Kankainen 2012.) Toimeentulotukeen ja työhön aktivoimiseen perustuva aikuissosiaalityö näyttäytyy nykyisellään painottuvan korjaavaksi työksi, jonka pariin asiakkaat tulevat vasta silloin, kun elämässä kohdatut haasteet ovat jo hyvin moninaisia. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde määrittyy jokseenkin toimeentulotuen myöntämisen ja taloudellisten haasteiden ympärille. Toimeentulotuen siirtyminen Kelalle tulee merkitsemään myös uudistusta asiakassuhteelle, jota sosiaalityössä on mietittävä ennen muutoksen tapahtumista.

Saikkonen ym. (2015) osoittavat tutkimuksessaan, että pitkäaikainen taloudellinen tuki ilman yksilöllistä sosiaalityötä voi pahimmillaan vain pitkittää viimesijaisten palvelujen tarvetta nuorten aikuisten keskuudessa. Nykyisellään nuoria aikuisia elää perusturvan varassa jo yli 30 000, joka osoittaa tarvetta aikuissosiaalityön sisällön ja vaikuttavuuden kehittämiseksi. Aikuissosiaalityö on aktivointitoimenpiteistä ja taloudellisista tuista koostuvaa auttamistyötä, joka tapahtuu sosiaalitoimistossa lyhyiden asiakastapaamisten muodossa. Nykyisellään tapahtuva aikuissosiaalityö ei vastaa parhaalla mahdollisella tavalla nuoren aikuisen tarpeisiin, sillä heidän kohtaamat haasteet vaatisivat entistä paneutuvampaa työtä. (Saari 2015.)

2.4 Sosiaalinen kuntoutus osana aikuissosiaalityötä

Sosiaalisen kuntoutuksen merkitys on vahvistunut sosiaalityössä ja sillä on asemansa sosiaalihuoltolaissa. Sosiaalihuoltolain 17. § mukaan sosiaalinen kuntoutus tarkoittaa sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tukea asiakkaan sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi. (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301.) Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu asiakkaan toimintakyvyn sekä kuntoutustarpeen selvittäminen. Lisäksi kuntoutuksella on tarkoitus antaa tukea ja valmennusta arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja sosiaali-

siin vuorovaikutustilanteisiin. Sosiaalisella kuntoutuksella on tarkoituksena yhdessä asiakkaan kanssa löytää hänen voimavaroja ja näin voimaannuttaa asiakas toimimaan oman elämäntilanteensa parantamiseksi. Tarvittaessa sosiaalityöllä toteutettavaan sosiaaliseen kuntoutukseen liitetään päihde- ja mielenterveyshoito ja muut tarvittavat tukitoimet yli sektorirajojen. Sosiaalisen kuntoutuksen yhtenä keskeisimpänä kohderyhmänä ovat syrjäytymisuhan alla olevat nuoret ja aikuiset. Sosiaalisella kuntoutuksella on tarkoitus tukea asiakkaiden sijoittumista työ, työkokeilu tai opiskelupaikkaan. (Kokko & Veistilä 2016, 221.)

Sosiaalityö sosiaalisena kuntoutustyönä on osana moniammatillista toimintaa, jota toteutetaan yhdessä asiakkaan ja hänen verkoston ja lähipiiriin kanssa (Järvikoski & Härkäpää 2011). Tavoitteena sosiaalisessa kuntoutuksessa on se, että korjaavan työn sijaan asiakkaan kanssa päästäisiin ehkäisevään ja varhaiseen tukeen ja näin asiakkaan osallisuuden vahvistamiseen omassa tilanteessaan (Palola 2012, 33). Tärkein yhteistyökumppani sosiaaliseen kuntoutukseen painottuvassa sosiaalityössä on asiakas itse ja hänen verkostonsa (Kokko & Veistilä 2016, 221). Tavoitteena kuntoutuksessa on, että asiakas kiinnittyisi takaisin opiskelu- tai työelämään. Sosiaalinen kuntoutus on yhden määritelmän mukaan työmuoto, joka koostuu suunnitelmallisuudesta, psykososiaalisesta työstä, yhteistyöstä ja työllistä edistävästä toimista (Mattila-Aalto 2012, 73). Kokonaisvaltaisen kuntoutuksen ja arjen tukemisen avulla on tarkoitus löytää ne voimavarat, jonka avulla nuori aikuinen voisi sitoutua työhön tai opiskeluun.

Lähtökohtaisesti sosiaalinen kuntoutus ymmärretään psykososiaalisena kokonaisvaltaisena työmuotona, kun taas kuntouttava sosiaalityö liittyy taustaltaan työllistymiseen tähtääviin aktivointitoimiin. Eeva Liukko (2006, 111) on määritellyt kuntouttavan sosiaalityön olevan osa kunnissa tehtävää perussosiaalityötä, jonka ammattikäytäntöinä ovat muun muassa psykososiaalinen työ, valtaistamista tukevat työotteet, palvelu- ja aktivointisuunnitelmien tekeminen ja palveluohjaus. (Liukko 2006, 111.) Kuntouttavan sosiaalityön määritelmä ja tarkoitus sisältää asiakkaan kokonaisvaltaisen kuntouttamisen teoriasolla, mutta käytännössä asiakkaan tilanteeseen ja rinnalla kulkevaan työotteeseen ei välttämättä jää suurien asiakasmäärien myötä aikaa. Sosiaalityö jää näin ollen osittain vain opiskeluun ja työhön erilaisin pakottein ohjaavaksi työksi, jossa syvälinen kuntoutus ja tilanteisiin paneutuminen jäävät taka-alalle. Suuren asiakasmäärän ja väljän työn

sisällön määrittelyn vuoksi ei välttämättä ole aina mahdollista tehdä laaja-alaista verkostotyötä, jota nuorten aikuisten tilanteissa tarvittaisiin.

Työntekijöiltä sosiaalisen kuntoutuksen onnistumisen kannalta vaaditaan yhteistyötä ja taitoja sen tekemiseen. Asiakkailla on usein hyvin kerroksellisia ja moninaisia haasteita kuten päihdeongelmaa, pitkäaikaistyöttömyyttä ja köyhyyttä. Näiden haasteiden työstäminen edellyttää joustavaa ja pitkäjänteistä työskentelyä usein myös yli sektorirajojen. (Kokko & Veistilä 2016, 224.) Sosiaalityön yhteistyöllä yhdessä opetustoimijoiden, terveydenhuollon, Kansaneläkelaitoksen sekä työhallinnolla on pitkät perinteet. Paikallisella verkostotyöllä voidaan ratkaista kiperiäkin yhteisiä ongelmia, johon yhden ammattikunnan edustajan ammattitaito ei välttämättä ole riittävä (Möttönen 2014, 12.) Sosiaalityö ja sosiaalinen kuntoutus kohtaavat yhteisiä asiakkaita monialaisissa verkostopalaverissa, jotka ovat työ- ja elinkeinotoimiston, kunnan ja Kelan lakisääteisiä yhteisesti palvelua tarjoavia palvelupisteitä. Parhaimmassa tapauksessa kuntoutusprosessiin otettaisiin mukaan myös asiakkaan ja tämän lähiverkoston asiantuntijuus. (Kokko & Veistilä 2016, 226.)

Moniammatillisesti toteutettavassa sosiaalisessa kuntoutustyössä on myös omat haasteensa. Näitä ovat muun muassa joustavien roolien toteutuminen, vastuukysymysten määrittely, yhteisen tiedon luomisen käytännöt sekä tiimityön vuorovaikutustaitojen oppiminen. Viimesijaisena auttamistyönä sosiaalityö saatetaan nähdä verkostoissa vain yksipuolisesti menoeränä. Toimivan yhteistyön kannalta sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen muiden toimijoiden on hyvä tuntee toisten alojen työtä ohjaavat orientaatiot ja tavat ymmärtää maailmaa. Sosiaalityön asema on vahvistunut osana moniammatillista työtä, jossa sosiaalityön ammattitaidolla on paljon annettavaa (Kokko & Veistilä 2016, 226-227, 230.) Sosiaalityö määritellään osana sosiaalista kuntoutusta työksi, joka toteuttaa ammatillista muutostyötä asiakkaiden arjessa (Kokko & Veistilä 2016, 229). Yhden määritelmän mukaan sosiaalityö pyrkii yhdessä asiakkaan kanssa parantamaan hänen aineellista, henkistä ja sosiaalista hyvinvointia (Niemelä 2016, 97.) Sosiaalityön tehtävänä verkostoissa on katsoa asiakkaan tilannetta kokonaisvaltaisesti arjen sujuvuuden kannalta ja varmistaa, että asiakas saa tukea asioiden ja arjen voimavarojen löytymiseen.

Kokonaisvaltaisella kuntouttavalla sosiaalityöllä voidaan parhaassa tapauksessa voimaannuttaa asiakkaita parantamaan omaa tilannettaan. Voimaantuminen on yksi käänös englanninkielen sanasta *empowerment*, jolle on esitetty monenlaisia käänöksiä ja määritelmiä. Adams Robert on esimerkiksi määritellyt voimaantumisen monitasoisesti yksilön, ryhmän ja yhteisöjen kautta. Määritelmä sisältää ajatuksen prosessista, jonka mukaan asiakkaan voimaannuttaminen on keino ja prosessi muutoksen aikaan saamiseksi. Adamsin mukaan voimaantumisen avulla yksilön on mahdollista vaikuttaa itse elinolosuhteisiin, kohentaa elämänsä laatua ja auttaa näin myös toisia pyrkimyksissä. (Shardlow 1998, 31.)

Sosiaalityön *empowermentin* varhaisen käsityksen ovat esittäneet Stephen Rose ja Bruce Black, jotka kuvaavat voimaantumisen prosessia kolmen vaiheen kautta; *naming*, *loving* ja *acting*. Ensimmäisessä *naming* vaiheessa kiinnitetään huomiota ilmiön ”virheelliseen” käsitteellistämiseen. *Loving* voidaan tulkita psykososiaalisena kuntoutusvaiheena, jossa tuetaan asiakasta löytyneiden kykyjen ja voimavarojen käyttämisessä. Viimeisessä *acting* vaiheessa alisteinen tila poistetaan löytyneitä voimavaroja hyödyntäen. Voimaantumisen prosessissa ei riitä, että asiakkaan tilannetta katsotaan uudesta näkökulmasta ja tilanne tiedostetaan. Asiakkaan kanssa on edettävä toimintaan saakka (Hokkanen 2014, 109), jolloin voidaan päästä voimaannuttamisen alkuperäiseen tavoitteeseen ja saada asiakkaasta oman elämänsä aktiivinen toimija.

Asiakkaan kokonaisvaltaisen sosiaalisen kuntoutuksen myötä voidaan löytää sellaisia ratkaisuja, jotka löytyvät asiakkaan omista voimavaroista käsin, eikä niinkään valtakulttuurisista tulkinnoista. (Hokkanen 2014, 110.) Nykyisellään asiakasta saatetaan ohjata työllistämistä aktivoiviin toimenpiteisiin selvittämättä tarkemmin asiakkaan voimavaroja ja taipumuksia. Voimaannuttamisen ja kuntoutuksen prosessista nykyisellään tehtävässä työssä jää usein erinäisistä syistä puuttumaan voimaannuttamisen toimintavaihe, jossa asiakkaan voimavaroja hyödynnetään tilanteiden eteenpäin viemisessä. Kuntouttava työtoiminta tai opiskeluun ohjaaminen ei välttämättä itsessään kuntouta asiakasta, mikäli pohjalla on esimerkiksi vakavia mielenterveys- tai päihdeongelmia. Nuorten aikuisten tilanne vaatisi enemmän tilanteisiin johtaneisiin syihin paneutumista.

Sosiaalinen kuntoutus moniammatillisena työnä voisi tarjota asiakkaalle mahdollisuuden korjaaviin kokemuksiin, joiden kautta nuori aikuinen voisi alkaa uudelleen hahmottamaan suhdettaan koulutukseen, työhön ja sosiaalisiin verkostoihin (Kokko & Veistilä 2016, 222). Moninaiset ja joskus hyvin syvällisetkin haasteet eivät ratkea ohjaamalla nuori aikuinen työn tai opiskelun pariin. Moniammatillisen ja paneutuvan työtteen tulokset eivät olisi nähtävissä lyhyellä aikavälillä, sillä tilanteet vaativat paneutuvaa ja aikaa vievää työtä. Työn painopisteen siirtäminen yhä enemmän sosiaaliseen kuntoutukseen voisi pitkällä aikavälillä parantaa nuorten aikuisten kiinnittymistä yhteiskuntaan ja vähentää nykyisellään hyvin syvällisiä ja kriisiytyneitä elämäntilanteita.

3 Tutkimuksen toteuttaminen

3.1 Tutkimuskysymys ja fenomenografinen tutkimussuuntaus

Tutkielmani on laadultaan kvalitatiivinen ja se käsittelee sosiaalityöntekijöiden käsityksiä Kela-uudistuksen merkitystä sosiaalitoimistossa tapahtuvan aikuissosiaalityön sisällölle nuorten aikuisten kanssa työskenneltäessä. Toteutan tutkielmani keskisuudessa kaupungissa, joten tutkimustulokseni kontekstoituvat kaupungissa tehtävään aikuissosiaalityöhön. Aikuissosiaalityön sisältöä tarkastelen työorientaation, menetelmien sekä asiakassuhteen kautta. Tutkielmani tutkimuskysymys on:

Mitä käsityksiä sosiaalityöntekijöillä on Kela-uudistuksen merkityksestä aikuissosiaalityölle nuorten aikuisten parissa työskenneltäessä?

- Miten sosiaalityöntekijät näkevät muutoksen vaikuttavan työorientaatioon ja työmenetelmiin?
- Miten sosiaalityöntekijät näkevät muutoksen vaikuttavan asiakassuhteeseen?

Sovellan tutkielmani aiheeseen fenomenografista tutkimussuuntausta, sillä tutkielmani kohdistuu sosiaalityöntekijöiden käsityksiin. Fenomenografisen tutkimussuuntauksen valintaan vaikutti sen sopivuus valitsemaani aiheeseen. Tutkimussuuntaus ei painotu haastateltavien henkilökohtaisiin käsityksiin liittyvien syiden etsimiseen, vaan tarkoitus on löytää mahdollisimman monenlaisia käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä. Toiseksi valintaan vaikutti se, että tutkimusongelmani kannalta erilaiset käsitysten variaatiot ovat merkityksellisiä ilmiötä tutkittaessa. (Koukkari 2010, 48.) Tutkielmani kohderyhmänä olevilla sosiaalityöntekijöillä on tietynlaisia käsityksiä Kela-uudistuksen merkityksestä tulevaan työhön.

Fenomenografinen tutkimus tutkii erityisesti sitä, miten ympäröivä maailma ilmenee ja rakentuu ihmisen tietoisuudessa. Samaa ilmiötä koskevat käsitykset voivat erota tutkittavien henkilöiden välillä. (Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1994, 114.) Fenomenografinen tutkimus on ennen kaikkea ilmiötä kuvaavaa tutkimusta (Häkkinen 1996, 14).

Tutkimussuuntauksen on kehittänyt professori Marton, joka esitteli sen keskeiset periaatteet vuonna 1982 julkaistussa artikkelissaan ”Phenomenygraphy – Describing concepts of the world around us”. Tämän jälkeen tutkimussuuntausta on kehitetty ja käytetty erityisesti kasvatustieteellisessä tutkimuksissa ja sittemmin myös laajemmin muidenkin alojen tutkimuksissa. (Nummenmaa & Nummenmaa 2002, 67-68; Uljens 1991, 82.) Fenomenografian juuret ulottuvat Piaget’n tutkimuksiin, hahmopsykologiaan sekä fenomenologiaan (Nummenmaa & Nummenmaa 2002, 70).

Fenomenografisten tutkijoiden piirissä on käyty keskustelua siitä, minkä metodologisen käsitteen alle fenomenografia kuuluisi. Fenomenografiasta on puhuttu niin paradigmana, tutkimusotteena kuin tutkimusmenetelmänäkin. Useimmiten fenomenografiaa on kuitenkin pidetty tutkimusotteena tai kvalitatiivisesti suuntautuneena lähestymistapana. (Huusko & Paloniemi 2006, 126; Häkkinen 1996, 15.) Fenomenografian määrittelyä tutkimussuuntaukseksi on kuitenkin kritisoinut muun muassa Hasselgren, joka näkee fenomenografian filosofiset lähtökohdat puutteellisina ja näin mieltäisikin fenomenografian tutkimusmetodiksi suuntauksen sijaan (Häkkinen 1996, 15.) Omassa tutkielmassani fenomenografia määritetty tutkimukseni lähtökohtana olevaksi suuntaukseksi, joka ohjaa tutkimusongelmaani parhaiten sopivien aineistonkeruu- ja analyysimenetelmien valinnassa.

Valitsemani tutkimussuuntauksen lähtökohtana on se, että ihmisten käyttämät käsitteet ja eivät ole irrotettavissa kontekstistaan. (Häkkinen 1996, 6-8; Syrjälä ym. 1994, 116.) Fenomenografisen tutkimuksen pääpaino on tuoda esiin ja kuvata erilaisia käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimussuuntaus ei ole niinkään kiinnostunut siitä, miksi ihmiset käsittävät asian niin kuin käsittävät ja mikä käsityksiin vaikuttaa. (Uljens 1991, 82.) Tutkimukseni tarkoituksena ei ole kuvata ilmiötä sellaisenaan, vaan päästä käsiksi sosiaalityöntekijöiden ilmiöstä muodostamiin käsitysten variaatioihin. Käsityksiä ei suoranaisesti voi pitää totena tutkittavasta asiasta, mutta ne ovat osa ilmiön todellisuutta ja rakentuneet aiempien kokemusten pohjalta. Haastateltavilla saattaa olla hyvin erilainen käsitys esimerkiksi Kela-uudistuksesta itsessään, mutta fenomenografisessa suuntauksessa tutkielman ulkopuolelle jää pohdinta siitä, miksi haastateltaville on tiettyjä käsityksiä.

Fenomenografisen todellisuuskäsityksen mukaan on olemassa vain yksi maailma, joka on samanaikaisesti koettu ja todellinen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ihmisen kokemus kattaisi kaiken maailmasta. Fenomenografisen maailmankuvan mukaan ihmisen kokemus ja käsitys on osa maailmaa. Fenomenografian ontologiset suuntaukset näyttävätkin asettuvan realismiin ja konstruktivismiin välimaastoon. (Huusko & Paloniemi 2006, 164.) Fenomenografisessa tutkimussuuntauksessa Uljensin ja Martonin mukaan lähdeään siinä, että on olemassa vain yksi maailma, joka ilmenee hieman eri tavoin riippuen ihmisten käsityksistä (Syrjälä ym. 1994, 116). Kela-uudistus tulee tapahtumaan vain yhdellä tavalla ja sen vaikutuksista jokainen muodostaa omat käsityksensä. Käsityksissä saman ilmiön vaikutuksista saattaa olla osittain suuriakin vaihteluja, sillä käsitykset muodostuvat osana ihmisen aiempaa kokemusmaailmaa.

Fenomenografisen tutkimussuuntauksen ihmiskäsityksen mukaan ihminen on autonominen subjekti, joka itse pyrkii rakentamaan itselle kuvan maailmasta. Ihminen selittää saamansa kokemuksen ja tekee siitä ajatusrakennelman. Tämä aiemmin rakennettu ajatusrakennelma auttaa selittämään uusia kokemuksia. Tutkimus lähtee liikkeelle siitä, että ihminen on tietoinen olento, joka näin ollen tietoisesti rakentaa itselleen käsityksiä ja kykenee niitä kielellisesti tietoisesti ilmaisemaan. Fenomenografinen tutkija ei pitäydy tutkimushenkilön ulkoiseen tarkkailuun, vaan pyrkii vuorovaikutukseen tutkittavan kanssa. (Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1994, 121-122.) Kieli on fenomenografiassa ajattelun ja käsitysten muodostamisen sekä niiden ilmaisemisen väline. Fenomenografisen tutkimuksen aineistona käytetään yleensä kirjalliseen muutettua, esimerkiksi haastattelulla kerättyä, aineistoa. (Huusko & Paloniemi 2006, 164.)

Fenomenografisen tutkimuksen tekeminen vaatii myös pohjalleen keskustelua siitä, mitä käsityksellä tarkoitetaan ja miten se määrittyy. Tutkimussuuntaus onkin saanut kritiikkiä ”käsityksen” käsitteen epätarkasta määritelmästä (Häkkinen 1996, 23.) Fenomenografiassa käsitystä on pyritty määrittämään arkikielen käsitystä syvällisemmin. Arkikielessä käytettynä mielipide ja käsitys saattavat sekoittua ja tarkoittaa samaa asiaa. Käsitys ei fenomenografiassa tarkoita samaa kuin mielipide, vaan se on niin sanotusti vahvempaa tekoa. Käsitys on jotain sellaista, jonka ihminen on rakentanut itselleen tietystä asiasta erilaisten perusteiden nojalla. Käsityksellä viitataan merkityksenhakuprosessiin, joka

muodostaa pohjan tiedon ja näin käsityksen muodostumiselle. Fenomenografiassa käsitykset ymmärretään asioille merkityksenantoprosesseina ja niille annetaan mielipiteitä laajempi ja syvempi merkitys. Käsitys on näin ollen ymmärrystä tietystä ilmiöstä sekä suhde yksilön ja ympäristön välillä. (Huusko & Paloniemi 2006, 164; Häkkinen 1996, 23.)

Käsityksiä tutkivassa tutkimussuuntauksessa tehdään ero ensimmäisen ja toisen asteen näkökulman välillä. Fenomenografisen tutkimussuuntauksen erottaakin muista näkökulmista toisen asteen näkökulman tärkeyden painottaminen (Häkkinen 1996, 15). Fenomenografinen tutkimus pyrkii tutkimaan maailmaa ja ilmiötä toisen asteen näkökulmasta, eli siitä, miltä maailma näyttää eri ihmisten näkökulmasta (Nummenmaa & Nummenmaa 2002, 68; Uljens 1991, 83.) Lähestyessään tutkittavaa ilmiötä ensimmäisen asteen näkökulmasta, tutkija pyrkii kuvaamaan ilmiön todellista olemusta eri puolilta. Tällöin jokaista väitettä ilmiöstä voidaan pitää totena. Toisen asteen näkökulmasta tutkimusilmiötä lähestyessään tutkija pyrkii kuvaamaan tutkittavien erilaisia käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimuksen kohteena ovat näin ollen ihmisten eri käsitykset tutkittavasta ilmiöstä eli toisen asteen näkökulma. (Nummenmaa & Nummenmaa 2002, 69.) Toisen asteen näkökulma johtaa myös tutkimuksen ontologisiin lähtökohtiin, jonka mukaan ihmisen käsitystä sinänsä ei voida pitää totena todellisuutta kuvaamaan, mutta sen katsotaan olevan osa todellisuutta (Uljens 1991, 84-85).

Fenomenografisessa tutkimuksessa tarkoituksena on kuvata ilmiötä erilaisten käsitysten variaatioiden kautta, eikä niinkään pyrkiä löytämään ilmiön olemusta käsityksistä johdettujen yhtäläisyyksien kautta (Häkkinen 1996, 11). Kela-uudistuksen merkitys näyttäytyy jokaiselle haastateltavalle eri tavalla ja monien erilaisten käsitysten löytäminen on tutkimukseni kannalta toivottavaa. Tutkimuksessani en pyri selittämään, miksi sosiaalityöntekijöillä on erilaisia käsityksiä, vaan kuvaamaan erilaisia käsityksiä niiden omista lähtökohdista käsin (Häkkinen 1996, 13).

3.2 Aineiston hankintametodit

Fenomenografiselle tutkimukselle ei ole varsinaisesti mitään omaa aineistonkeruumenetelmää. Tavallisesti aineistometodina käytetään haastattelua. Keskeisintä tutkimussuuntaukselle on esimerkiksi se, että aineisto kerätään avoimesti asettamatta ennalta tiukkoja kysymyksiä. Näin varmistetaan se, että haastateltavien käsitykset tulevat aineistoista ilmi. Haastattelumetodin valinnassa tulee ottaa huomioon valitun aineistonkeruutavan soveltuvuus juuri oman tutkimuksen ongelman ratkaisemiseksi. Aineistonkeruumenetelmänä valitsin käyttää haastattelua ja se onkin kvalitatiivisissa tutkimuksissa yleensä päämenetelmänä. (Huusko & Paloniemi 2006, 163-164.)

Haastattelun etuna ongelmanratkaisussa on joustavuus kerätä aineisto tilanteen edellyttämällä tavalla. Haastattelu on sopiva metodi silloin, kun tutkija on kiinnostunut haastateltavien kertomista mielipiteistä tai käsityksistä (Seidman 1998, 3). Tutkielmassani pyrin löytämään tietoa niin sanotusti tuntemattomalta alueelta, sillä uudistusta ei ole vielä tapahtunut. Haastattelulla kerätty aineisto antaa väljyyttä vastauksille sekä tutkijalle mahdollisuuden selventää ja syventää saamiaan vastauksia haastattelun aikana. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2009, 205.)

Toteutin haastatteluni teemahaastattelun avulla, sillä tutkimusaiheeni kannalta ei ollut mielekästä tehdä tarkoin rajattua strukturoitua haastattelua ja ohjata näin keskustelua liikaa ennalta määrättyyn suuntaan. Teemahaastattelussa aihepiirit ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. (Hirsjärvi ym. 2009, 209.) Teemahaastattelu sopii käytettäväksi esimerkiksi silloin, kun tiedetään jonkin ryhmän kokeneen saman asian tai tietyn tilanteen. Tutkija vapautuu teemahaastattelussa haastattelijan roolista, ja tuo näin ollen tutkittavien äänen kuuluviin. Teemahaastattelussa tutkittavien asioille annamat merkitykset ja tulkinnat ovat keskeisiä samoin kuin se, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47-48.) Metodina teemahaastattelu antaa avoimuutta selvittää haastateltavien käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä sen mukaan, kun ne tulevat aidosti vastaan keskustelun kuluessa (Hirsjärvi ym. 2009, 208).

Valitsin toteuttaa teemahaastattelun fokusryhmähaastattelun muodossa, sillä ryhmähaastattelu tuntui soveltuvan tutkimusongelmani ratkaisuun yksilöhaastatteluja paremmin.

Fokusryhmähaastattelu sopii metodiksi silloin, kun haastateltavat jakavat jonkun saman kokemuksen tai päämäärän tai edustavat samaa ammattiryhmää. (Baker & Hinton 1999, 87; Hirsjärvi & Hurme 2000, 211). Fokusryhmähaastattelu on ideaali aineistonkeruumenetelmä silloin, kun tutkitaan ihmisten kokemuksia tai käsityksiä jostain asiasta (Kitzinger & Barbour 1999, 5). Fokusryhmän käyttö metodina on yksilöhaastattelua parempi silloin, kun tutkimusongelman kannalta ei ole merkityksellistä tuoda esiin haastateltavien yksilöllisiä erikoisuuksia (Ahola-Hyppönen & Rautio 2007, 15) Tutkielmani kohderyhmän kaikki haastateltavat työskentelevät aikuissosiaalityössä, joten heitä yhdistää sama työnkuva ja työhön vaikuttava Kela-uudistus.

Ryhmähaastattelussa haastattelutilanne on usein vapautuneempi, kun haastateltavia on paikalla useampia. Ryhmähaastattelu on tehokas muoto kerätä aineisto, sillä silloin saa kerättyä tietoa usealta henkilöltä yhtäaikaaisesti. Ryhmähaastattelu on tehokkaimmillaan silloin, kun haastateltavia on 6-8. Tutkija tarkkailee ennalta määrättyjen teemojen kannalta tärkeitä asioita ja ohjaa ryhmää täydentämään niitä. (Ahola-Hyppönen & Rautio 2007, 15.) Tutkijan on myös itse tärkeä tarkentaa ja kysyä, mikäli jokin vastaus jää epäselväksi (Seidman 1998, 66). Ryhmähaastattelussa haastattelijan tekijän on tärkeä miettiä ennalta täydentäviä kysymyksiä, mikäli keskustelua ei vapaasti jostain teemasta synny. Kysymykset on tärkeä miettiä etukäteen, koska esitettyjen kysymysten muodolla on merkitystä vastausten laatuun ja näin myös kerättyyn aineistoon (Seidman 1998, 69).

Ryhmähaastattelulla on niin hyviä kuin huonoja puolia, jotka tulee tutkielman tekijänä ottaa huomioon. Ryhmä voi auttaa sen jäseniä tuomaan vastauksia esille (Kitzinger & Barbour 1999, 4), mutta toisaalta ryhmässä voi olla yksi tai useampi dominoiva henkilö. Ryhmähaastattelun onnistumiseen vaikuttaa suuresti myös haastatteluryhmän koko. Liian pienessä ryhmässä ei välttämättä synny vapaata keskustelua ja liian suurissa taas kaikki ei saa ääntänsä kuuluviin. Viiden hengen ryhmä on sopiva määrä haastateltavia silloin, kun haastatellaan jotain ammattiryhmää, jossa haastateltavat edustavat ammattiaan tai siihen liittyvää asiantuntemustaan. (Ahola-Hyppönen & Rautio 2007, 15.) Ryhmähaastattelun onnistumista ja siinä syntyvää keskustelua helpottaa se, jos haastateltavat jakavat jonkun yhteisen intressin tai ovat saman ammattiryhmän edustajia (Kitzinger & Barbour 1999, 8).

Teemahaastatteluna toteutetun fokusryhmähaastattelun teemat on hyvä miettiä etukäteen niin, että ne ovat relevantteja tutkimusongelmani ja ryhmän kannalta. Teemojen on tärkeää olla sellaisia, että ryhmä kokee niiden olevan merkityksellisiä aiheen kannalta. Näin ollen ryhmän jäsenten on helppo aktiivisesti osallistua keskusteluun ja tuottaa tutkimuksen kannalta hyödyllistä tietoa. (Baker & Hinton 1999, 88.) Tutkimusaiheeseen liittyvä teoriakirjallisuus auttoi aiheen kannalta olennaisten teemojen ja kysymysten hahmottamisessa. Teemahaastattelussa kysymysten ei ole tarkoitus liikaa ohjata keskustelua, sillä haastattelun on tarkoitus osittain olla lähellä keskustelutilannetta (Metsämuuronen 2001, 42).

Tutkielmani tulokset keräsin kahdella eri haastattelukerralla ja molemmilla kerroilla käytin eri teemahaastattelurunkoa. Haastattelujen teemojen sekä keskustelua ohjaavien kysymysten muodostamista ohjasi aiheeseen liittyvä kirjallisuus. Tutkijalla on oltava riittävästi tutkimuksen aiheesta teoreettista tietoa pystyäkseen muodostamaan aiheen kannalta relevantteja kysymyksiä (Ahonen 1994, 123–124, 136). Ensimmäinen teemahaastattelu koostui neljästä eri teemasta, jotka käsittelivät suurimmaksi osaksi nuorta aikuista aikuis-sosiaalityön asiakkaana sekä aikuissosiaalityötä nuorten aikuisten parissa nykyisellään tehtävänä työnä. Ensimmäinen haastattelu käsitteli osittain myös Kela-uudistuksen jälkeistä aikaa, mutta painopiste oli ensimmäisessä haastattelussa nykyhetkessä tulevaisuutta enemmän. Haastattelurungon lähetin haastateltaville hieman etukäteen, että haastateltavat voivat tutustua haastattelun teemoihin ja kysymyksiin etukäteen. Haastattelun jälkeen litteroin ensimmäisen haastattelun kirjalliseen muotoon. Toisen haastattelurungon laadin ensimmäisen haastattelun vastausten sekä aiheeseen liittyvän teoriakirjallisuuden pohjalta.

Toinen teemahaastattelu rakentui samoille teemoille, kuin ensimmäinen, mutta haastattelun painopiste oli täysin Kela-uudistuksen jälkeisessä ajassa. Neljän teeman lisäksi tein haastattelun loppuun kuvitteellisen esimerkkitapauksen nuoresta aikuisesta, jonka avulla pyrin saamaan esiin käsityksiä tulevaisuudesta konkreettisen esimerkin avulla. Aikataulullisista syistä en ehtinyt lähettää toista haastattelurunkoa haastateltaville etukäteen, joten he saivat nähtäväkseen haastattelun vasta haastattelutilanteessa. Molemmilla kerroilla haastattelurungossa oli valmiita keskustelua ohjaavia kysymyksiä, ja tämän lisäksi esitin tarkentavia ja syventäviä kysymyksiä spontaanisti keskustelun edetessä.

Alkuperäinen suunnitelmani oli haastatella samaa viittä sosiaalityöntekijää kahdella eri kerralla viiden hengen ryhmähaastattelun muodossa. Aikataulujen yhteensovittamisen hankaluuksista johtuen kaikki viisi sosiaalityöntekijää eivät kuitenkaan päässeet haastattelukerralle samaan aikaan tai molemmille haastattelukerroille. Lopulta haastattelut jakautuivat niin, että pidin yhden neljän hengen ryhmähaastattelun, yhden parihaastattelun ja kaksi yksilöhaastattelua. Haastatteluissa oli mukana yhteensä viisi sosiaalityöntekijää, joista kaksi jäivät toisesta suunnitellusta ryhmähaastattelusta pois ja näin ollen se typistyi parihaastatteluksi. Yhtä sosiaalityöntekijää haastattelin molemmilla kerroilla yksin, sillä hän ei päässyt sovittuihin ryhmähaastattelutilanteisiin. Kaikki neljä haastattelukertaa toteutettiin sosiaalityöntekijöiden työpaikalla toukokuussa 2016. Ensimmäisen ja toisen haastattelukerran välissä oli muutama viikko väliä. Haastateltavista osa työskenteli sosiaaliasemalla ja osa työvoiman palvelukeskuksessa. Jokaisen haastateltavan työssä oli toimeentulotuki osana työtä. Haastateltavista osa ei sillä hetkellä työskennellyt nuorten aikuisten kanssa, mutta olivat aikaisemmin työskennelleet kyseinen ikäryhmän kanssa.

Kaikki neljä haastattelua nauhoitin nauhurilla ja litteroin ne kirjalliseen muotoon. Kirjalliseen muotoon litteroitua aineistoa syntyi yhteensä noin sata sivua tieteellisen tekstin asetuksia ja tyyliä käyttäen. Ryhmä- ja parihaastattelun litterointi oli jossain määrin haastavaa, sillä ääniä ei ollut aina helppo erottaa toisistaan ja haastateltavat puhuivat osittain päällekkäin. Pyysin jokaista sosiaalityöntekijää kertomaan alussa taustatietoja itsestään, mikä helpotti äänien tunnistamisessa nauhalta.

Ryhmähaastattelua tehdessä on hyvä miettiä sitä, missä haastattelu toteutetaan. Haastattelulle on hyvä valita rauhallinen tila, jossa ei ole häiriötekijöitä viemässä keskittymistä itse asiasta. (Ahola-Hyppönen & Rautio 2007, 21.) Haastattelut tapahtuivat rauhallisissa paikoissa, joissa haastattelut oli mukava tehdä ja nauhoitus onnistui. Suunniteltu fokusryhmähaastattelu onnistui osittain, sillä lopulta sain pidettyä vain yhden fokusryhmähaastattelun. Koen, että lopulta pienemmissä ryhmissä tehty haastattelu antoi mahdollisuuden useampien erilaisten käsitysten esiin tulemiselle, kuin kaksi fokusryhmähaastattelua alkuperäisen suunnitelman mukaan toteutettuna.

3.3. Fenomenografinen analyysi ja sen toteuttaminen

Kun tehdään laadullisen tutkimuksen analyysiä, on olemassa enemmän tai vähemmän strukturoituja tapoja toteuttaa analyysi. Fenomenografisen tutkimuksen analyysiprosessilla on joitain yhtymäkohtia laadullisten tutkimussuuntaustyyppien kanssa. Tästä huolimatta fenomenografisen tutkimuksen aineiston analyysille on joitain ominaisia piirteitä, jotka johtuvat tutkimussuuntauksen tyypillisistä taustaoletuksista. (Uljens 1991, 87–89.) Fenomenografinen analyysi on kontekstisidonnainen, joten sen analyysikehikkoa ei voida päättää etukäteen, vaan se nousee aineistosta itsestään. Kuvauskategorian syntyminen puhtaasti aineistonpohjalta onkin yksi tekijä, mikä erottaa fenomenografisen analyysin sisällönanalyysistä. (Häkkinen 1996, 39.)

Fenomenografisen analyysin kohteena ovat käsitykset tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimusaineisto kuvaa ilmiötä erilaisten käsitysten kautta, ja tutkijan tehtävänä on löytää aineistoista olemassa olevat kategoriat. (Koukkari 2010, 55.) Analyysi on haastattelujen lukemisen, kategorioiden muodostamisen ja aiheeseen liittyvän kirjallisuuden lukemisen muodostama reflektoinnin kehä (Uljens 1991, 87). Fenomenografisen analyysin tekeminen ei tarkoita Martonin mukaan ainoastaan kirjallisen haastatteluaineiston järjestelmistä, vaan olennaisten piirteiden etsimistä. Analyysin tarkoituksena on nostaa esiin käsitysten erilaisia variaatioita, jotka selventävät haastateltavien suhdetta tutkittavaan ilmiöön. Erojen perusteella muodostetaan kategorioita. Jokainen kategoria liittyy muihin kategorioihin osana laajempaa kategoriasysteemiä. (Häkkinen 2006, 414.)

Fenomenografiselle analyysille on tyypillistä se, että aineisto analysoidaan vaiheittain. Tutkimuksen aineiston analyysissä käytetään tavallisesti apuna kontekstianalyysiä. Tämä analyysitapa rakentuu kahdelle tutkimuksen kannalta tärkeälle periaatteelle: tutkimusta tehdään toisen asteen näkökulmasta ja tutkimuksen tulokseksi saadut kategoriat ovat riippuvaisia tutkittavan ilmiön ominaisuuksista, jotka taas ovat kontekstisidonnaisia. (Häkkinen 1996, 39.) Tutkija on analyysivaiheessa jatkuvassa vuorovaikutuksessa aineiston kanssa ja reflektoi aineiston tulkintaa empiriasta versovan teorian kautta. Tutkimuksen lopullinen teoria syntyy vuorovaikutuksessa aineiston kanssa. Fenomenografista aineistonanalyysiä on kritisoitu siitä, että pystyykö tutkija täysin puhtaasti nostamaan käsityksiä

ja teemoja aineistosta käsin niin, että hän ei tuo siihen omia ennakko-oletuksia mukaan. (Häkkinen 1996, 39; Uljens 1991, 89-90.)

Uljens Michael (1991) tuo esille kolmivaiheisen kontekstianalyysin, jossa tarkoituksena on muodostaa aineistosta merkitysyksikköjä, teemoitella merkitysyksiköt, verrata näitä löydettyjä merkitysyksiköitä toisiinsa ja lopuksi yhdistää löydetyt kategoriat toisiinsa. Niikko (2003, 32) tuo esiin neliportaisen kontekstianalyysin, joka sisältää saman idean Uljensin analyysin kanssa, mutta vaiheet on jaoteltu hieman eri tavalla lähes samaa ideaa käyttäen. Marja Koukkari on (2010) väitöskirjassaan käyttänyt aineistonsa analyysissä portaittaista kontekstianalyysiä, joiden avulla hän on järjestänyt aineiston pääkategorioihin ja aina edelleen alakategorioihin. Viimeisessä analyysivaiheessa kategoriat on vielä havainnollistettu kuvien avulla, mikä helpottaa vastausten hahmottamista. (Koukkari 2010.)

Valitsin käyttää oman aineistoni analyysissä portaittain ja vaiheittain etenevää kontekstianalyysiä, sillä sen avulla keskustelu aineiston kanssa on ohjattua ja se tarjoaa hyvän työkalun huolelliselle analyysille. (Uljens 1991 90-91.) Portaittaisen analyysin käyttäminen helpottaa aineiston analysointia ja teorian muodostusta osittain rinnakkain tutkimuksen edetessä. Tavallisesti ajatellaan, että analyysi tehdään sitten, kun aineiston on kokonaisuudessaan kerätty ja järjestetty. Tämän tyyppinen tapa ei sovellu parhaiten laadulliseen tutkimukseen, jossa aineisto on kerätty haastattelulla. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistoa kerätään usein monissa vaiheissa ja rinnakkain. Näin ollen aineiston analyysikin tapahtuu osittain samanaikaisesti aineiston keräämisen kanssa. (Hirsjärvi ym. 2009, 223.)

Fenomenografisessa tutkimuksessa aineiston analyysi kuvataan yleensä porrastetusti eri vaiheiden kautta. Analyysi voidaan kuvata joko kolmen tai useamman portaan kautta riippuen siitä, miten tarkasti ne halutaan erottaa toisistaan. Omassa analyysiprosessissani mukailin Uljensin (1991) kolmiportaista analyysiä;

1. *Etsitään aineistoista tutkimuskysymysten kannalta olennaisia ja merkityksellisiä ilmaisuja erottaen nämä löydetyt ilmaisut yksilöiden kontekstista.*
2. *Analysoidaan löydetyt ilmaisut vasten sitä kontekstia, josta ne ovat peräisin.*

3. *Verrataan näitä löydettyjä ja analysoituja merkityksiä toisiinsa, jotta pystyttäisiin näkemään, mikä on tyypillistä aineistosta syntyneille käsityksillä. Tämä vaihe johdattaa kategorisointiin ja kategorioiden ominaisuuksien syntymiseen. Analyysin tutkimuskehikkoa ei voida sopia etukäteen sen kontekstisidonnaisuuden vuoksi. (Uljens 1991, 89.)*

Uljensin (1991) kolmiportainen jaottelu toimi omassa prosessissani taustalla ikään kuin kehikkona, jonka avulla vein prosessia vaiheittain eteenpäin. Tekemäni analyysiprosessi itsessään piti sisällään kolme porrasta, joiden sisällä prosessi jakautui vielä edelleen vaiheisiin. Kokonaisuudessaan tekemäni analyysi piti sisällään viisi eri vaihetta, joiden avulla pääsin esittämiini tuloksiin. Aluksi luin aineistoni läpi useaan kertaan muodostaakseni siitä kokonaiskäsityksen. Luvuvaiheessa ei ollut merkitystä sillä, kuka haastateltava on sanonut mitään, vaan enemmänkin erilaisten käsitysten huomioiminen (Niikko 2003, 33). Aineiston luvuvaiheessa tarkoituksena oli muodostaa alustava kokonaiskäsitys tekstimuotoon litteroidun haastatteluaineiston sisällöstä. Ensimmäisen haastattelukerran aineistoon olin perehtynyt jo hieman aiemmin, sillä laadin toisen haastattelun rungon ensimmäisessä haastattelussa esiin tulleista merkityksellisten ilmaisujen pohjalta.

Luettuani haastattelut läpi niin, että olin pystynyt muodostamaan käsitystä aineiston sisällöstä, aloitin analyysin prosessin ensimmäisen vaiheen. Ensimmäisessä vaiheessa erittelin haastateltavien merkitykselliset ilmaisut omiksi tiedostoikseen. Merkityksellisten ilmaisujen etsimisessä käytin apuna kysymyksiä (Huusko & Paloniemi 2006 167-168), kuten; Mitä haastateltava kertoi nuoresta aikuisesta asiakkaana? Mitä haastateltava kertoi sosiaalityön työmenetelmistä? Mitä haastateltava kertoi muutoksen merkityksestä aikuis-sosiaalityön työorientaatiolle? Mitä haastateltava kertoi ajankäytöstä? Mitä haastateltava kertoi toimeentulotuesta menetelmänä? Olennaista vastauksien erottelemisessa omiksi tiedostoikseen oli se, että merkitykselliset ilmaisut tulisi tulkittua siinä kontekstissa, josta ne on irrotettu.

Tein ensimmäisessä vaiheessa jokaiselle haastateltavalle oman tekstitiedoston, johon yhdistin sekä ensimmäisen että toisen haastattelun ilmaisut. Erottelin analyysin jatkoa helpottaen toisessa haastattelussa esiin tulleet merkitykselliset ilmaisut ensimmäisen haas-

tattelun ilmaisuista kursivoidulla tekstillä. Ryhmähaastattelusta kokonaisten ajatusketjujen ja merkityksellisten ilmaisun löytäminen oli haastavampaa kuin yksilöhaastattelussa. Jossain määrin jouduin tiivistämään ilmaisuja siten, että niitä oli helpompi käsitellä ja vertailla keskenään. Tässä analyysin vaiheessa merkitysyksiköt saattavat olla laajoja, joten tiivistettiin niitä osittain lyhemmiksi säilyttäen kuitenkin alkuperäisen sanoman. (Uljens 1991, 91.) Merkitysyksiköt pyrin pitämään korkeintaan kolmen virkkeen mittaisina vertailun helpottamiseksi.

Merkitykselliset ilmaisut jakautuivat karkeasti tässä vaiheessa kolmeen eri luokkaan; ilmaisut nuoresta aikuisesta asiakkaana, aikuissosiaalityöstä nuorten aikuisten kanssa nykyisellään ja muutoksen jälkeisestä ajasta. Tämä ohjasi prosessin seuraavaa vaihetta, jossa teemoittelin kaikkien haastateltavien yksilölliset merkitysyksiköt omiin tiedostoihinsa (Niikko 2003, 60.) Muodostin yhteensä 14 teemaa, joista neljä liittyi nuoreen aikuiseen asiakkaana, viisi sosiaalityöhön nykyisellään tehtävänä työnä ja loput kuusi teemaa uudistuksen jälkeiseen aikaan. Teemoja olivat muun muassa; Käsitykset vuorovaikutuksesta nuoren aikuisen kanssa, käsityksiä toimeentulotuesta keinona nuoren aikuisen auttamisessa, käsityksiä nuoren aikuisen kanssa käytettävistä menetelmistä, käsitykset uudistuksen merkityksestä työorientaatioon, käsitykset asiakassuhteesta uudistuksen jälkeen. Esimerkkinä ilmaisu: ”Nuoren aikuisen kanssa on äärimmäisen tärkeä pitää kiinni sovitusta ja siitä syntyy luottamus” sijoittui teemaan, joka kuvasi käsityksiä vuorovaikutuksesta nuoren aikuisen kanssa ja ”Nuoren lähipiiri pitäisi saada osaksi työtä” sijoittui käsityksiin asiakassuhteesta uudistuksen jälkeen.

Teemoitteluvaiheen jälkeen prosessin kolmannessa vaiheessa lähdin yhdistämään teemoja isommiksi kategorioiksi. Tässä vaiheessa analyysi siirtyi ilmiötasolle eikä ollut enää merkitystä sillä, kenen haastateltavan ilmaisuista oli kyse (Koukkari 2010, 60). Kategorioiden muodostamisen aloitin niin, että päätin tässä vaiheessa tehdä oman kuvauskategorian käsityksistä nuoresta aikuisesta asiakkaana, käsityksistä aikuissosiaalityöstä nykyisellään tehtävänä työnä ja käsityksistä Kela-uudistuksen jälkeisestä ajasta. Ensimmäisenä analysoin jokaisen haastateltavan nuoreen aikuiseen liittyvien teemojen alla olevat merkitysyksiköt ja aloin muodostamaan niistä omaa kuvauskategoriaa. Kuvauskategorian sisällä muodostin kategoriat niin, että otin esimerkiksi yhden haastateltavan merkitysyksi-

kön nuorta aikuista asiakkaana kuvaavan teeman alta ja vertasin näitä muiden haastattelujen merkityksellisiin ilmaisuihin. Esimerkiksi ilmaisu ”Nuorilta saattaa puuttua taito lähteä hakemaan palvelua, opiskelupaikkaa tai töitä” ohjasi keräämään kaikki nuorten haasteita kuvaavat ilmaisut omaksi haasteita kuvaavaksi kategoriaksi. Samalla menetelmällä muodostuivat kaksi muuta nuorta aikuista kuvaavan kuvauskategorian kolmesta kategorioista.

Prosessin neljännessä vaiheessa tein jokaisen kategorian sisällä jaon kahteen alakategoriaan. Alakategorioiden muodostaminen oli joissain määrin haastavaa, sillä ilmaisuihin ei ollut välttämättä löydettävissä selkeää jakoa kahteen ryhmään. Toteutin jaon alakategorioiden niin, että otin esimerkiksi haasteita kuvaavan kategoriaan jakautuneista merkityksellisistä ilmaisuihin arjenhallintaan liittyvän ilmaisun ja menin läpi kaikki ilmaisut. Ilmaisuihin oli selkeästi löydettävissä useita erilaisia käsityksiä, joissa tuotiin esiin arjenhallintaan liittyvät haasteet. Tämä ohjasi jakamaan kaikki arjenhallintaan liittyvät ilmaisut omaan alakategoriaan. Poistettuani kaikki arjenhallintaan liittyvät ilmaisut ilmaisujen joukosta, jäljelle jääneistä ilmaisuihin oli selkeästi löydettävissä koulutukseen ja erilaisiin elämän tavoitteisiin liittyvä yhteys. Näin muodostui kaksi alakategoriaa, joista toinen kuvasti arjenhallinnan haasteita ja toinen oman polun löytymisen haasteita. Alakategoriat muodostuivat kokeilemalla ja etsimällä sopivinta jakoa kategorian sisällä.

Viidennessä vaiheessa jaoin jokaisen alakategorian alle jaotellut käsitykset vielä edelleen käsitystyypeiksi. Jokaisen alakategorian alla ei ollut löydettävissä erilaisia käsitystyyppiä alakategorian käsitysten sisällä, joten jokaisen alle ei muodostunut jakoa käsitystyypeihin. Esimerkiksi nuoren arjenhallinnan haasteita kuvaava alakategoria jakautui edelleen kolmeen eri käsitystyyppiin; roolimallin puuttuminen arjesta, taloudelliset ja terveydelliset haasteet osana arkea ja päivärytmi osana arjenhallintaa. Käsitystyyppien jaottelun toteutin niin, että otin alakategorian käsityksistä yhden ilmaisun kuten; ”Nuorilla aikuisilla ei aina ole roolimallia, joka näyttää millaista on normaali arki” ja vertasin tätä muihin ilmaisuihin. Tämä ohjasi jakamaan kaikki roolimallin puuttumiseen liittyvät ilmaisut omaan käsitystyyppiin.

Kategorioiden, alakategorioiden ja muodostuneiden käsitystyyppien lopulliset nimet päätin vasta jaettuani kaikki ilmaiset kategorioihin ja käsitystyypeihin. Lopullisten nimien päättäminen kesken prosessin olisi ohjannut liikaa prosessin tekoa ja ilmaisujen jakautumista. Analyysissa tärkeää on joustavuus ja se, että kategoriat syntyvät aineistosta käsin ilman ennakko-oletuksia. Tutkijan esi-olettamusten sulkeminen pois prosessista ei kuitenkaan ole täysin mahdotonta. Muodostetut kategoriat siis sisältävät tulkintaa, jotka perustuvat viime kädessä tutkijan tekemiin valintoihin. (Koukkari 2010, 58.) Nuoren aikuisen asiakkaana kuvauskategorian jälkeen tein samanlaisen viisi vaiheisen prosessin käsityksistä aikuissosiaalityöstä nuorten aikuisten kanssa tehtävästä työstä nykyisellään sekä käsityksistä Kela-uudistuksen jälkeisestä ajasta. Tein analyysin edetessä tulkintaa tuloksista aina suhteessa jo tehtyyn analyysiin ja tuloksiin. Valitsin esittää tulokset tässä järjestyksessä ja kolmen erillisen kuvauskategorian avulla, koska koin sen olevan looginen tutkimuskysymyksen kannalta.

Nimesin laajemmat kokonaisuudet kuvauskategorioiksi, koska ne ilmentävät suurempaa tulosten kokonaisuutta. Teemoista muodostuneet ryhmät nimesin kategorioiksi, jotka ilmentävät isompaa käsitysjoukon kokonaisuutta ja tapaa käsittää tutkittava ilmiö kuvauskategorian sisällä. Kaikki muodostuneet kategoriat jaoin edelleen kahdeksi alakategorioiksi, jotka jakavat samaan kategoriaan liittyvät, mutta hieman eri tavalla asiaa ilmentävät käsitykset omiin alakategorioihin. Molempiin alakategorioihin jakautuneet käsitykset olen jakanut vielä edelleen omiin käsitystyypeihin. Käsitystyyppillä kuvataan tutkittavien samanlaista tapaa käsittää ilmiö ja esimerkiksi Koukkari (2010, 60) on nimennyt kategoriat tutkimuksessaan käsitystyypeiksi. Arjenhallinnan alakategorian sisältä löytyi erilaisia tapoja käsittää arjenhallinnalliset haasteet, joten näin päädyin käyttämään alakategorian sisällä tapahtuvasti käsitysten eroista nimeä käsitystyyppi.

Esitin tulokseni kolmen kuvauskategorian avulla, joista ensimmäinen kuvaa käsityksiä nuoresta aikuisesta asiakkaana, toinen aikuissosiaalityötä nuorten aikuisten kanssa nykyisellään tehtävänä työnä ja viimeinen kuvauskategoria käsityksiä uudistuksen jälkeisestä ajasta. Valitsin esittää tulokset siten, että ensin analysoin miten nuori aikuinen asiakkaana käsitetään edeten näin nykyisellään tehtävän työn kautta käsityksiin uudistuksista. Käsitykset uudistuksesta oli analysoitavissa kahdessa ensimmäisessä kuvauskategoriassani nostamia tuloksia vasten. Kolmen erillisen kuvauskategorian avulla pääsin vastaamaan

tutkielmani kysymykseen perusteellisesti ottaen huomioon käsitykset nuoresta aikuisesta asiakkaana, aikuissosiaalityöstä nykyisellään ja uudistuksen merkityksestä. Kuvauskategoriaksi nimesin yhtä aihealuetta kuvaavan kokonaisuuden, jonka sisällä käsitykset jakautuivat kategorioihin, alakategorioihin ja edelleen käsitystyyppeihin. Kuvauskategorian tulee edustaa aineistosta nousevia keskeisiä merkityksiä (Niikko 2003, 37). Muodostuneet kuvauskategoriat esittelen luvissa viisi, kuusi ja seitsemän.

3.4 Tutkimusetiikka

Tutkielman tekeminen sisältää alusta asti eettisiä kysymyksiä ja valintoja, jotka on otettava huomioon tutkielmaa tehdessä. Eettisyys on asia, jota on työstettävä ja pohdittava läpi tutkielman tekemisen ajan ja myös tutkimusten vaikutusten suhteen. (Pohjola 2003, 127–130.) Tutkielmani sisälsi eettistä pohdintaa aiheen valinnassa, aineistonkeruumenettelmiä käyttäessä, analyysia toteutettaessa, aineiston säilytyksessä sekä tutkielman tuloksia raportoidessa. Tutkimuseettiset kysymykset ovat usein hyvin voimakkaasti kiinnostuksen kohteena ja niihin tulee kiinnittää tutkielmassa huomiota (Uusitalo 1997, 30). Eettisiä kysymyksiä mietittäessä on myös pohdittava ja määriteltävä se, mitä etiikalla tarkoitetaan ja millaisten kysymysten kautta eettistä pohdintaa tutkielmassa on tehty.

Yhden määritelmän mukaan etiikka tarkastelee asioita moraalista näkökulmasta. Tutkimusetiikasta puhuttaessa moraalilla näkökulmalla tarkoitetaan tutkijan moraalista ja moraalista valintoja tutkielmaa tehdessä. (Pietarinen & Launis 2002, 42.) Etiikalle käsitteenä sekä tutkimuseettisille kysymyksille on luonteenomaista se, että niille ei ole yksiselitteisiä vastauksia tai määritelmää. Etiikka käsitetään filosofiassa monin eri tavoin, eikä etiikkaa ole sen yleisluonteisuutensa vuoksi mahdollista yksiselitteisesti määrittää. Etiikan yleisluonteisuus ja sen väljä ja moninainen määritelmä ei kuitenkaan poista tutkijan vastuuta eettisten kysymysten pohtimisesta missään vaiheessa tutkimusprosessia. (Uusitalo 1997, 33). Eettisyys on yhteydessä tutkielman tekijän omaan moraaliseen pohdintaan siitä, mikä on hyvää toimintaa ja mikä tekee tutkielmasta eettisesti kestävä.

Tutkielmassani pohdin sitä, millainen tutkimus on eettisesti hyvää, millaiset valinnat ovat hyviä ja oikeita ja millaisia vaikutuksia valinnoilla tutkielmani kannalta on. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 15.; Moore G. E. 2010, 78.) Eettisesti hyvän tutkielman ja tutkielman tekotapojen määrittäminen linkittyy pohdintaan siitä, mikä on eettisesti hyvää tutkimuksen tekemistä ja sen myötä pohdintaa siitä, mikä tekee omasta tutkielmastani eettisesti hyvän ja kestävä. Etiikan määrittäminen ainoastaan eettisesti hyvään ja oikeaan toimintaan, rajaa pohdinnan melko suppeaksi, vaikka rajausta tutkimuksissa paljon käytetäänkin (Moore, G. E. 2010, 79.) Tärkeää eettisyydessä on se, että prosessin aikana pohtii valintojen oikeellisuutta ja tekee valinnat tiedeyhteisön yhteisesti hyväksytyjen sääntöjen mukaisesti.

Tutkimuksen luonteesta riippuu se, millaiset eettiset kysymykset tutkielmaa tehdessä korostuu. Tutkimustieto voi olla eettisesti hyväksyttävää ja luotettavaa vain silloin, kun se on tehty hyvän tieteellisen käytäntöjen edellyttämällä tavalla. Eettisesti hyvää tieteellistä käytäntöä koskevien ohjeiden soveltaminen on tiedeyhteisöjen itsesääätelyä, mutta laki määrää sille tietyt rajat. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.) Haastattelututkimuksessa on otettava huomioon eri asioita, kuin esimerkiksi luonnontieteellisessä tutkimuksessa. Haastattelututkimusta tehdessä eettisistä kysymyksistä korostuu etenkin henkilöiden tietosuojan turvaaminen (Uusitalo 1997, 30).

Tutkielmassani en tuo haastateltavien tunnistetietoja millään tavalla esiin. Tutkittavien henkilöiden henkilö- ja tunnistetietojen salaaminen lisää sekä tutkijan vapautta että vapauttaa myös haastateltavat kertomaan avoimemmin vastauksia (Mäkinen 2006, 114.) Tunnistetietojen häivyttäminen on tarkoituksenmukaista siitä syystä, että tutkielmani aiheen kannalta ei ole merkitystä sillä, kuka vastauksen on antanut. Lisäksi olen luvannut tutkimussuunnitelmassani, että en luovuta tunnistetietoja kenenkään muun käyttöön. Tutkijan on aina tehtävä kaikkensa, että tutkittavien henkilöllisyys pysyisi salassa niin sovittaessa (Mäkinen 2006, 115). Haastattelututkimuksessa on otettava huomion myös esimerkiksi se, millaista tutkimusta voi lähteä tekemään haastattelemalla ja millaista tietoa on eettisesti hyväksyttävää haastattelemalla tuottaa.

Käytettävä aineistonkeruumenetelmä on valittava niin, että se noudattaa hyvän tieteen periaatteita ja tuottaa eettisesti hyvää tutkimustietoa. Tutkielmani aineiston keräsin fokusryhmähaastattelulla, sillä se sopi parhaiten tutkimusongelmaani. Fokusryhmähaastattelussa haastateltavia on useampia ja koko ryhmä keskustelee samanaikaisesti yhdestä valitusta aiheesta. Haastattelukysymykset tulee asettaa niin, että niihin voi ryhmässä vastata. Haastattelussa ei tule kysyä sellaisia kysymyksiä, joihin ei oletta haastateltavien haluavan vastata ryhmätilanteessa. Tutkija on lopulta vastuussa siitä, että tilanne on jokaisen haastateltavan edun mukainen (Uusitalo 1997, 31). Ryhmähaastattelua tulee käyttää vain silloin, kun se sopii asetettuun tutkimusongelmaan (Bryman 2001, 346).

Haastattelusta saatavat tulokset tulee säilyttää hyväksytyyn tutkimuslupa-anomuksen mukaisesti. Luvan antaneen tahon on voitava luottaa siihen, että toiminta on eettistä tutkimustulosten säilytyksen suhteen. Tutkimusten raportointi tulee tapahtua eettisten periaatteiden mukaan niin, että omat mielipiteeni ja ennako-olettamukseni eivät sekoittuisi tekemiini tulkintoihin. Tutkimustulokset tulee raportoida niin kuin ne ovat, niitä kaunistelematta, jotta tutkielmaa voidaan pitää luotettavana. Tutkimuksen heikotkin puolet on tuotava esiin, sillä hyvän tieteen periaatteiden mukaan tutkimusta tulee katsoa tutkijankin kriittisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012; Uusitalo 1997, 32-33.)

Toteutin haastattelun itse laatimieni teemahaastattelun pohjalta. Tämän myötä on tärkeä pohtia tutkielmani tuottamaa tietoa omiin valintoihini haastatteluja laatiessa ja tehdessä sekä tuloksia tulkittaessa (Pohjola 2003, 6). Tutkimustuloksia analysoitaessa tulee analyysiin mukaan myös tutkijan oma ajattelu ja käsitykset asiasta. Liian suoraviivaisia tulkintoja omiin kokemuksiin ja ajatuksiin nojaten tulee välttää, sillä raportissa tulee olla aina esillä ajatusketju, jonka avulla tulkintaan on päästy. Raportoinnissa on ikään kuin pohdittava sitä, miten oman ajattelun jäljen saa siirrettyä tutkielman lukijalle muuttumattomana. (Löytty 2008, 251.) Mikäli ajatusprosessia karsii liikaa pois tulosten raportointivaiheessa, voivat tulkinnat näyttäytyä lukijalle asiasta irrallisina. Tutkijan oma tajunnanvirta ja elämäkokemusten kautta asioiden tulkitseminen eivät kuulu hyvään tieteelliseen käytäntöön. On kuitenkin väärin väittää, etteikö tutkija jollain tasolla aina suodata tutkimustuloksia oman elämänsä ja kokemusten kautta (Löytty 2008, 251).

Tutkimustuloksia raportoidessa on hyvä tuoda esiin myös pohdintaa tutkimustuloksen tulkinnan oikeellisuudesta. Tutkijan perusteltava sitä, miksi valitsee tehdä jonkin asian tietyllä tavalla ja miksi se on tutkielman kannalta olennaista. Haastattelututkimuksessa tulee eteen erilaiset kysymykset, kuten esimerkiksi se, miten varmistetaan vastausten luotettavuus, miten haastateltavat tulee huomioida ja miten tutkielman haastateltavat tulee valita. Monet haastattelututkimukseen sisältyvät eettiset kysymykset liittyvät reliabiliteettiin sekä validiteettiin. (Mäkinen 2006, 92.) Tutkielman haastattelun tekemisessä on otettava huomioon, etteivät asettamani kysymykset ole liian johdattelevia tai yksiselitteisiä. Tutkielman haastattelu on hyvä testata tai tarkastuttaa jollain ulkopuolisella, varmistukseen siitä, että kysymyksillä mitataan haluttua asiaa (Mäkinen 2006, 93).

Tutkielman tekijä ei vapaudu eettisistä kysymyksistä tutkimuksen valmistuttua, vaan myös valmis tutkielma on oltava eettisesti kestävä ja luotettava. Tutkimusluvan antavan tahon sekä tutkimuksen haastateltavien tulee voida luottaa siihen, että tutkielmani tähtää niihin päämääriin, joita olen tutkimussuunnitelmassani esittänyt (Uusitalo 1997, 30). Mikäli olisin saanut aineistoa kerätessäni tietoon jotain sellaista, jonka perusteella olisin voinut tuottaa tietoa jostain muusta aiheesta, se ei olisi ollut eettisten periaatteiden mukaista tutkielman tekemistä. Tällainen tiedontuotanto sotisi etiikkaa vastaan, sillä käyttäisin saamaani luottamusta väärin (Uusitalo 1997, 30).

Oma roolini tutkimuksen tuottamassa tiedossa oli suuri, sillä keräsin aineiston suhteessa tutkimusongelmaan itse tekemäni haastattelurungon avulla ja suoritin keräämälleni aineistolle analyysin valitsemani menetelmän avulla. Tärkeää analyysin tekemisessä on, että tulokset tuo julki luotettavuutta ja avoimuutta noudattaen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.) Fenomenografiselle käsityksiä tutkivalle tutkimukselle on tyypillistä, että aineisto analysoidaan vaiheittain (Häkkinen 1996, 39). Käyttämäni analyysimenetelmäni oli Michael Uljensin (1991, 90-91) kontekstianalyysi, jossa analysoin tulokset kolmen portaan ja viiden eri vaiheen avulla. Vaiheittain tapahtuva analyysi tekee tutkielmastani avoimen ja luotettavan siinä mielessä, että lukijalla on tiedossa prosessi miten tuloksiin on päästy.

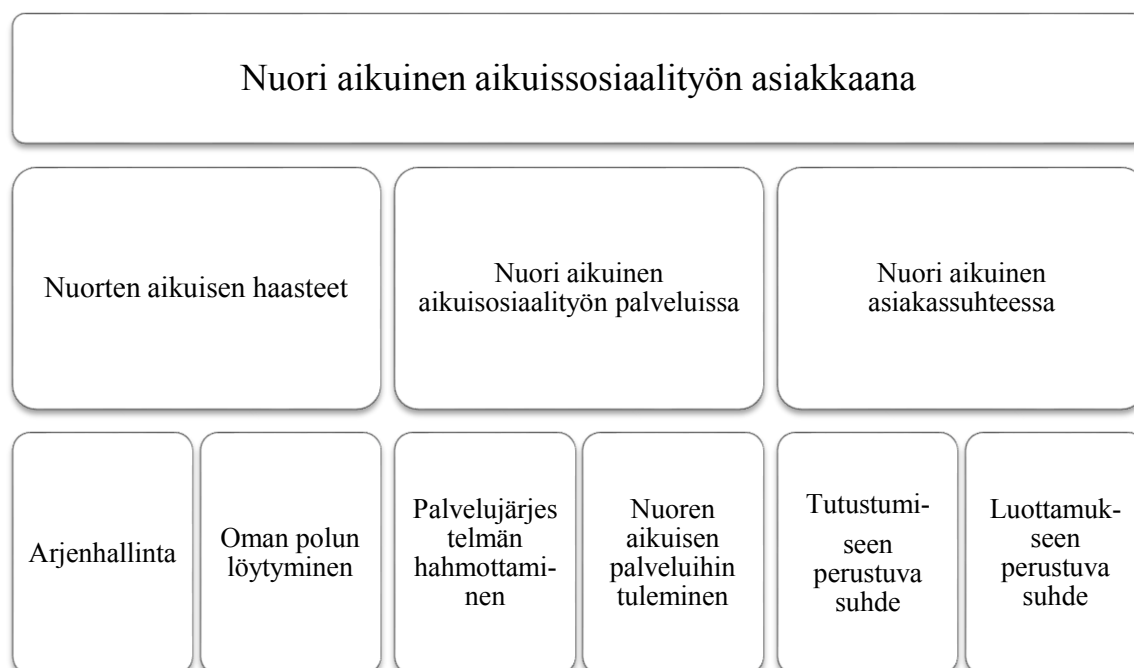
Tutkimukseni tuottama tieto on minulle työkokemukseni kautta läheinen, joten oma suhteeni tietoon ja tutkimusaiheeseen näkyy jossain määrin tutkielmassani. Olen avannut

löytämäni tulokset ja tulkinnat usean eri vaiheen kautta, mikä lisää tutkielmani luotettavuutta ja toistettavuutta. Kysymys siitä, voiko tiede olla koskaan arvovapaata, herättää tutkimuksien yhteydessä kiivastakin keskustelua. Erityisen polttava tämä keskustelu on silloin, kun tehdään ihmistieteellistä tutkimusta. Kysymys arvovapaudesta liittyy läheisesti siihen, voiko tutkimuksella tuottaa objektiivista tietoa. Tästä on monenlaisia mielipiteitä, mutta Max Weber on erottanut tieteentekijässä kaksi erilaista roolia: tieteentekijä tutkijana ja tieteentekijä kansalaisena. Yksityisenä kansalaisena tutkijalla voi olla monenlaisia moraalisia mielipiteitä, mutta tiedettä tehtäessä nämä on pidettävä erillään. (Raatikainen 2006, 93-94.)

Tutkielmaa tehdessä on tärkeää, että ei kaunistele tutkielman tuloksia tai nosta sitä korkeampaan arvoon kuin se todellisuudessa on. Tutkielman tekijänä täytyy pystyä kriittisesti arvioimaan omia tuloksia ja olemaan tutkielman lopputulosten suhteen rehellinen. Tutkielman tuloksia raportoidessa pyrin parhaani mukaan pitämään erillään saamani tulokset sekä omat käsitykseni asiasta. Analysointimenetelmä on selostettava tarkasti auki niin, että lukijalle on selvää se, miten saatuihin tuloksiin on päästy. (Uusitalo 1997, 33.) Yksi tutkimusprosessin tärkeimmistä eettisistä periaatteista liittyy tutkielman tulosten paikkansa pitävyyden sekä yleistettävyyteen pohtimiseen. Tutkimustulosten virhearvioinnit tulee käydä tutkielmassa läpi. Mahdollisia virheitä ei saa peittää, vaan niiden mahdollinen vaikutus tuloksiin on tuotava esiin. (Mäkinen 2006, 102.) Tutkielman tuloksia voidaan pitää paikkansa pitävinä silloin, kun tutkija on tulkinnut käsitykset niin kuin haastateltava on ne tarkoittanut (Ahonen 1994, 129).

4 Nuori aikuinen aikuissosiaalityön asiakkaana

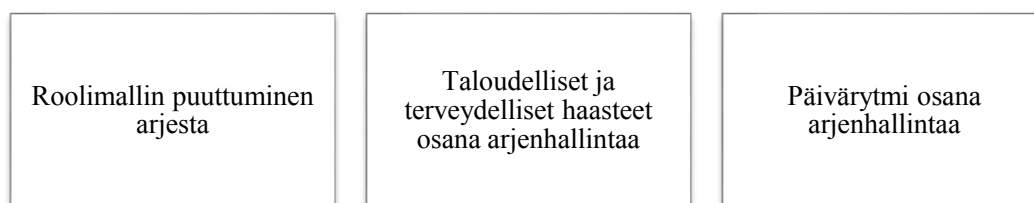
Analyysini ensimmäisessä pääluvussa raportoin haastateltavien käsityksiä nuoresta aikuisesta aikuissosiaalityön asiakkaana. Tutkittaessa käsityksiä Kela-uudistuksen merkitystä aikuissosiaalityölle, on olennaista tehdä ensin tulkintaa siitä, miten nuori aikuinen asiakkaana käsitetään. Olen esittänyt käsitykset nuoresta aikuisesta kolmen horisontaalisesti järjestetyn pääkategorian avulla. Kontekstianalyysillä analysoidut tulokset on mahdollista järjestää horisontaalisesti, hierarkkisesti tai vertikaalisesti (Niikko 2003, 38-39). Horisontaalisen esitystavan olen valinnut siksi, että kategorioiden luokat ovat samanarvoisia ja luokkien välillä on vain sisällöllisiä eroja.

Kuvio 1. Kuvauskategoria nuoresta aikuisesta asiakkaana

4.1 Nuoren aikuisen haasteet

Nuorten aikuisten haasteita kuvaava pääkategoria jakautui edelleen kahteen alakategoriaan; Arjenhallinta ja oman polun löytäminen. Arjenhallinnan haasteita kuvaava alakategoria jakautui edelleen vielä kolmeen käsitystyyppiin;

Kuvio 2. Nuoren aikuisen arjenhallintaan liittyvät käsitystyyppit

Aikuissosiaalityön asiakkaana olevan nuoren aikuisen arjenhallintaa kuvattiin roolimallin puuttumiseen liittyvien käsitysten kautta. Nuoren aikuisen kuvattiin elävän erilaista arkea, kuin mitä aikuissosiaalityössä ja yhteiskunnassa yleisesti pidetään normaalina. Lähipiirillä uskottiin olevan suuri vaikutus siihen, miten ja millaisten mallien mukaan nuori aikuinen elää ja toimii. Nuoren arkeen ja arjenhallintaan tuo haasteita se, että nuorella aikuisella ei aina ole lähipiirissään mallia yhteiskunnan ja sosiaalityön kannalta katsottuun normaaliin arkeen. Nuorten aikuisten asiakkaiden arkea vaikeuttavat sosiaalisen toimintakyvyn ongelmat ja arkielämän taitojen puutteellisuus (Kokko & Veistilä 2016, 222).

H1: ”Kun monesti on sitten semmonen tilanne, että siellä nuoren omassa lähiverkostossa ei ehkä ole niinkun semmosia henkilöitä, joilta tavallaan olis saanut sen mallin siihen niinkun, mitä me tarkotetaan sillä normaalilla arjella.”

H1: ”Jos se nuoren lähipiiri, tarkotan nyt niinku vanhempia, sisaruksia, ystäviä, että jos siellä on jotenkin se ajatus elämänpolusta jotenkin ihan erilainen, kuin tämä meidän, niin eihän meidän tapaamisilla ole suurtakaan vaikutusta.”

Nuoren arjesta käsitettiin puuttuvan malli sellaiselle elämälle, jota sosiaalityöstä ja yhteiskunnasta käsin pidetään normaalina. Roolimalli saattaa puuttua kokonaan tai sitten sitä ei ole omaksuttu osaksi omaa elämää.

Taloudellisiin ja terveydellisiin haasteisiin liittyvissä käsityksissä haasteiden kuvattiin liittyvän tavalla tai toisella nuoren aikuisen arjenhallintaan. Taloudellisia haasteita ovat esimerkiksi vuokravelkojen syntymiset, hädät, työttömyys ja koulujen keskeytykset. Terveydellisiä haasteita nuorilla aikuisilla on mielenterveydelliset haasteet, yksinäisyys sekä päihteiden käyttö. Asiakkailta on usein taustalla työttömyyttä, yksin asumista ja päihdeongelmia, jotka aiheuttavat myös tarvetta toimeentulotuelle. Tämän lisäksi nuorilta saatava puuttua mielekkäitä ihmissuhteita, jotka aiheuttavat mielenterveydellisiä ongelmia sekä masennusta. (Ylikännö 2013, 54-56; Nuorten syrjäytyminen 2013; 59-60.) Kaikilla esiin tulleilla haasteilla kuvattiin olevan yhteys siihen, miten nuoren arki rakentuu.

H2: ”Sillä toisella on ollut sähköt pois pitkään ja toisella on hädät edessä ja on mielenterveysongelmia.”

H5: ”Sitten on tämmönen nuori äiti, jolla on opinnot keskeytynyt ja ei oo missään kovin hyvässä kunnossa, että pitäis miettiä niitä sairauslomajuttuja.”

H1: ”Arki on täysin hukassa ja raha-asioiden hoito on hukassa ja vuorokausirytmit on miten sattuu ja ihan niinkun tämmöstä.”

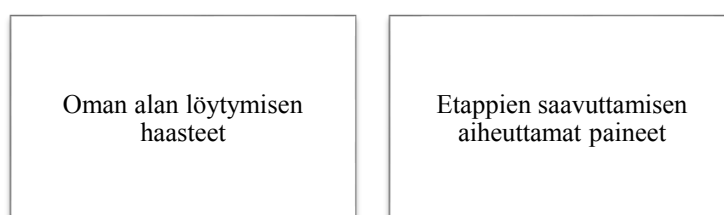
Taloudellisten ja terveydellisten haasteiden syitä ja seurauksia on mahdoton tulkita yksiselitteisesti ja yhden käsitystyyppin alla. Elämäntilanteet ja haasteet ovat moninaisia, joten ei voi yksiselitteisesti sanoa mikä on syy ja mikä seuraus. Jaoin kuitenkin nämä omaan käsitystyyppiin tulkitsemalla ne vain ulospäin näyttäytyvän haasteen perusteella. Taloudelliset ja terveydelliset syyt liitettiin vastauksissa läheisesti arjenhallintaan.

Kolmanneksi omaksi käsitystyyppiksi nimesin päivärytmin osana arjenhallintaa. Nuoren aikuisen käsitettiin elävän eri rytmiiä, kuin aikuissosiaalityössä yritetään nuorelle aikuiselle tuoda esiin. Nuoren aikuisen kuvattiin kärjistetysti nukkuvan päivät ja valvovan yöt. Päinvastaiseen päivärytmiin liittyvät käsitykset näyttäytyivät niissä vastauksissa, jossa sosiaalityöntekijät kertoivat, ettei nuori aikuinen esimerkiksi tule virka-aikana tapahtuvalle vastaanotolle tai ei käy päiväsaikaan tapahtuvassa kuntouttavassa työtoiminnassa.

H1: ”No tuota onhan meillä tietysti niitä asiakkaita jos kärjistäen sanotaan niin, että nukutaan päivät ja valvotaan yöt.”

Olisi ehkä liian suoraviivaista tulkita, että nuori aikuinen joka ei tule vastaanotolle tai työtoimintaan nukkuu päivät ja valvoo yöt. Sosiaalityöntekijän vastaanoton tai kuntouttavan työtoiminnan väliin jättämisen taustalla voi olla muitakin syitä. On varmasti kuitenkin paljon niitä asiakkaita, joilla päivärytmi on sekaisin eikä palveluihin siitä syystä tulla. Päinvastaisen päivärytmin taustalla voi olla paljon erilaisia ja kasautuneita tekijöitä. Päivärytmillä on suuri merkitys arjenhallintaan, jonka sosiaalityöntekijät nostivat yhdeksi merkittäväksi haasteeksi.

Toiseksi alakategoriaksi nuorten aikuisten haasteita kuvaavalle pääkategorialle muodostui oman polun löytymiseen liittyvät haasteet. Nuoren aikuisen oman polun löytymiseen liittyvät käsitykset jakautuivat vielä kahdeksi käsitystyyppiksi;

Kuvio 3. Nuoren aikuisen oman polun löytymiseen liittyvät käsitystyyppit

Nuoren aikuisen kuvattiin etsivän välillä melko pitkäänkin ja useasti omaa koulutusalaansa ja mielekästä työtä. Taustalla saattaa olla kokeiluja eri työ- ja opiskelupaikoissa,

mutta ne eivät ole osoittautuneet sopiviksi. Elämä tarjoaa hyvin paljon erilaisia mahdollisuuksia ja valintoja, mutta samaan aikaan niiden toteuttaminen saattaa olla mahdotonta (Martikainen 2009). Työhön tai opiskeluun sitouttamattomuuden taustalla voi olla usein kasautuneita terveyteen ja sosiaalisiin tekijöihin liittyviä haasteita (Palola ym. 2012). Nuori aikuinen on saattanut lähteä kokeilemaan jotain sellaista, mihin hänellä ei olekaan riittänyt esimerkiksi voimavarat. Nuori aikuinen elää valintojen maailmassa, jossa ensimmäinen valittu vaihtoehto ei välttämättä olekaan paras mahdollinen.

H1: ”Nuori aikuinen ei välttämättä ole löytänyt omaa juttuaan ensimmäisellä kerralla ja etsii sitä uudelleen.”

Useasti alanvaihtamisen ja esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan keskeyttämisen taustalla voi olla osittain pitkäjänteisyyden puuttumista tai myös voimavarojen riittämättömyyttä. Nuorten aikuisten koulutukseen tai työelämään kiinnittymisen vaikeuden taustalla voi olla perheolosuhteista johtuvaa näköalattomuutta tai koulunkäyntivaikeuksia (Karjalainen & Hannikainen-Ingman 2012, 48). Kokeilujen taustalla voi toki olla yksinkertaisesti myös se, että nuori aikuinen ei ole kokenut koulutusta tai työtä omakseen ja haluaa vaihtaa mielekkäämpään. Oman polun etsimistä saattaa selittää myös se, että vaihtoehtoja on loputtomiin eikä päätöksen tekeminen ole sen myötä helppoa. Lisäksi talouselämän kilpailulliset rakenteet voivat olla yhtenä syynä siihen, että heikosti selvityvä nuori ei sijoitu työelämään. Myös opiskelupaikkojen saamisen korkeat vaatimuksen voivat osaltaan aiheuttaa hapuilua oikean opiskelualan löytymisessä. (Fahmy 2008.)

Oman polun löytymisen alakategorian toiseksi käsitystyyppiä hahmottuivat normaaliksi muodostuneiden etappien saavuttamisesta aiheutuvat paineet. Nuorella aikuisella saattaa olla paineita siitä, kun hän ei ole saavuttanut niin sanottuja yhteiskunnassa katsottuja normeja etappeja elämässään tiettyyn ikään mennessä. Yhteiskunnassa ja sosiaalityössä elää jossain määrin melko vahvasti käsitys siitä, että esimerkiksi koulusta valmistuminen tulisi tapahtua elämän tiettyssä vaiheessa. Nuorella saattaa olla hapuilua eri elämänalueilla tehtävissä siirtymissä, eikä elämänalueiden välissä ole selkeitä rajoja. (Ketokivi 2005, 100.) Elämäntapahtumat eivät mene nykyään enää niin, että yksi tapahtuma seuraa toista, vaan tapahtumat saattavat seurata toisiaan satunnaisessa järjestyksessä ja osittain limittein.

H1: ”Toisinaan on niitä asiakkaita, jotka sanoo, että kun 30 alkaa lähestyä eikä ole vielä sitä koulutusta, työtä eikä perhettä. Niin kyllähän ne peilaavat sitä siihen normaaliuteen mitä yhteiskunta tuottaa”.

Yhteiskunnassa normaaliksi käsitettyjen elämän etappien saavuttaminen tai saavuttamatta jääminen saattavat aiheuttaa paineita. Nuorta aikuista, joka ei ole esimerkiksi tiettyyn ikään mennessä saavuttanut normaalina pidettyjä etappeja, voidaan pitää yhteiskunnan näkökulmasta epäonnistuneena yhteiskunnan toimijana (Karjalainen & Hannikainen-Ingman 2012, 48). On myös toki niitä asiakkaita, jotka menevät omaa polkuaan välittämättä siitä, missä iässä heidän tulisi jokin asia suorittaa. Sosiaalityössä motivoidaan asiakasta jossain määrin enemmän yhteiskunnallisista normeista käsin, kun nuoren aikuisen omien toiveiden ja voimavarojen mukaisesti.

Nuorella aikuisella kuvataan olevan hyvin kerroksellisia ja moninaisia haasteita, joita on mahdoton tulkita täysin irrallisina toisistaan. Esiin tuotujen haasteiden kautta ei voi tehdä tulkintaa nuorella aikuisella asiakkaana olevan vain näitä haasteita, vaan mukaan mahtuu varmasti yhtä monta tarinaa kuin on asiakastakin. Tulokset osoittavat, että jo hyvin nuorella saattaa olla kerroksellisia ja syviä haasteita elämässä. Vähävaraisuutta ei nostettu missään vastauksessa esiin varsinaisena haasteena, vaan se näyttäytyi olevan enemmänkin seuraus vaikeista ja kerroksellisista elämäntilanteista. Nuorten aikuisten haasteissa on muistettava ottaa huomioon myös ympäristö, jossa nuori aikuinen elää. Haasteet ovat yksilötason lisäksi yhteydessä asumiseen, koulutukseen, työhön ja muiden elinehtojen paikallisiin rakenteisiin (Karjalainen & Hannikainen-Ingman 2012, 49).

4.2 Nuori aikuinen aikuissosiaalityön palveluissa

Kategoria nuoresta aikuisesta aikuissosiaalityön asiakkaana jakautui kahteen alakategoriaan; Palvelujärjestelmän hahmottamiseen sekä nuoren aikuisen palveluihin hakeutumiseen ja tulemiseen.

Palvelujärjestelmän hahmottamiseen liittyvät käsitykset kuvaavat sitä, miten sosiaalityöntekijät käsittivät nuoren aikuisen hahmottavan aikuissosiaalityön tarjoamat palvelut. Käsitykset eivät eronneet toisistaan niin paljon, että olisin jakanut niitä edelleen eri käsitteisiin, vaan tulkitsin ne yhden ja saman alakategorian alla. Nuoren aikuisen kuvattiin olevan tietämätön siitä, mitä palveluja aikuissosiaalityö pitää sisällään ja miten palveluihin hakeudutaan. Sosiaalityö on pitkään määrittynyt toimeentulotuen kautta (Tuusa & Kauhaluoma 2014), mikä voi osaltaan selittää sen, että nuoret aikuiset eivät ole tietoisia sosiaalityön muusta sisällöstä. Palvelujärjestelmä näyttäytyy hyvin monimutkaisena palvelupalettina, joka vaikeuttaa nuoren aikuisen hakeutumista sosiaalityön avun piiriin. Nuori aikuinen kuvattiin myös osittain araksi hakeutumaan palveluihin sekä menemään toiseen palveluun, mikäli viranomaisen hänet johonkin ohjaa. Iäkkäämpien asiakkaiden kuvattiin tietävän paremmin, mitä aikuissosiaalityöllä on heille tarjota ja mitä palvelua he itse tarvitsevat.

H4: Meillähän on aivan valtava tämä palvelupaletti ja aikamoinen tämä viranomaiskoneisto. Niin ei ne nuoret kauheasti hahmota kaikkea.” ”Ja kun ei ne nuoret sitten kysy, että en ymmärrä, ei ne niin sano”.

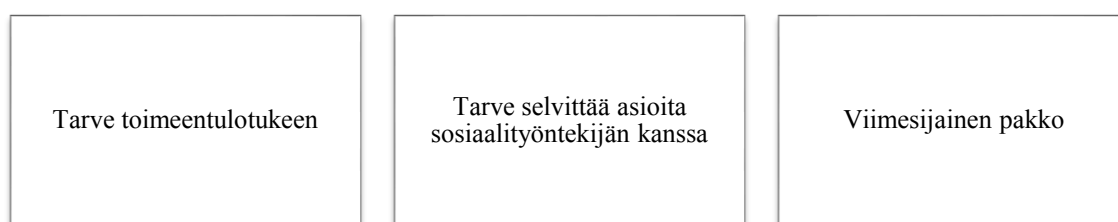
H1: ”Vaikka nuorille tarjotaan erilaisia esimerkiksi työnhakuvalmennuksia, mutta ne eivät vaan jotenkin sitten kuitenkaan tavota nämä nykyiset palvelut sitten ja jotenkin se henkilökohtaisen opetuksen tarve on minusta aika suuri.”

H5: ” Vanhemmat asiakkaat on ehkä niin tottuneita, että ne menee suoraan asiaan ja tietää miten nämä systeemit toimii.”

Nuori aikuinen saattaa hakeutua asiakkaaksi ensimmäistä kertaa, mistä johtuen hänellä ei välttämättä ole tietoa siitä asiakkuuteen hakeutumisesta. Pitkäänkin asiakkaana olleilla saattaa olla vaikeuksia tietää, mihin heidän tulee missäkin asiassa olla yhteydessä. Palvelut eivät ole välttämättä helppoja hahmottaa, sillä palveluja on paljon ja ne ovat tarkkaan rajattuja. Se, että palvelut eivät tavoita asiakasta ei välttämättä suoranaisesti kerro siitä, että nuori aikuinen ei hahmota palveluja. Nuori aikuinen ei välttämättä koe tarvetta pal-

veluille omassa tilanteessaan tai koe niistä olevan apua. Käsityksissä nuori aikuinen muodostuu asiakkaaksi, joka tarvitsisi enemmän henkilökohtaista ohjausta löytääkseen oikean palvelun.

Palveluihin tulemisen alakategoria sisältää käsityksiä siitä, milloin ja millaisissa tilanteissa nuori aikuinen kokee tarvetta aikuissosiaalityölle ja hakeutuu palveluihin. Tämä alakategoria jakautui edelleen kolmeen käsitystyyppiin;

Kuvio 4. Nuoren aikuisen palveluihin tulemista kuvaavat käsitystyyppit

Nuori aikuinen hakeutuu aikuissosiaalityön asiakkaaksi silloin, kun hänellä on tarvetta joko perus- tai harkinnanvaraiselle toimeentulotuelle. Nuori aikuinen ei välttämättä toimeentulotukea hakiessaan hakeudu suoranaisesti aikuissosiaalityön asiakkaaksi, sillä nuori aikuinen liittyy aikuissosiaalityön ja toimeentulotuen melko paljon yhteen. Nuori saattaa mieltää aikuissosiaalityön ainoastaan rahan kautta, mutta yhä vähemmän ja vähemmän.

H5: ”Puhelimessa kysytään tosi paljon toimeentulotuesta.”

H3: ”Kyllä ne asiakkaat minusta liittyy sosiaalityön toimeentulotukeen.”

Mikäli nuorella aikuisella ei ole mitään muuta käsitystä siitä, mitä aikuissosiaalityö voi hänelle tarjota, tulee asiakkuuteen kysymykseen taloudellisten haasteiden myötä. Sosiaalityössä ei välttämättä suuren asiakasmäärän ja osittain toimeentulotuen takia ole aikaa paneutua asiakkaan tilanteeseen, jolloin nuori aikuinen ei koe saavansa sosiaalityöltä tarvitsemaansa tukea. Mikäli nuori aikuinen hakeutuu sosiaalityön asiakkaaksi vain silloin,

kun hänellä on taloudellisia ongelmia, voi moni sosiaalityön tarpeessa muilta osin oleva nuori jäädä ilman palveluja. Toimeentulotuki sitoo sosiaalityön resursseja nykyisellään melko paljon, eikä aikaa jää paneutuvalle sosiaalityölle (Tuusa & Kauhaluoma 2014, 14).

Nuoren tarpeeseen selvittää asioita sosiaalityöntekijän kanssa liittyvissä käsitystyypeissä nuori aikuinen kuvattiin aktiiviseksi itse ottamaan yhteyttä erinäisissä elämäntilanteissa. Nuoret aikuiset soittavat joskus itse ja ovat aktiivisia hoitamaan asioita eteenpäin sosiaalityöntekijän vastaanotolla, mikäli esimerkiksi etsivät omaa koulutusalaan, ovat haastavassa tilanteessa tai kaipaavat ihmistä, jonka kanssa pohtia tulevaisuutta. Näissä käsitystyypeissä toimeentulotuki ja raha-asiat eivät näyttäytyneet olevan päälimmäisenä syynä asiakkaaksi hakeutumisessa.

H5: ”Jotkut ottavat itse yhteyttä sosiaalityöntekijään.”

H1: ”Sitten on taas ne, joilla on itsellä se motivaatio niiden omien asioiden hoitamiseen ja hehän käyvät ajoilla ja osallistuvat palveluihin.”

H1: ”Nuori aikuinen tulee aikuissosiaalityön palveluihin, mikäli hän kokee siitä hyötyvänsä.”

Aikuissosiaalityö näyttää nuorten aikuisten keskuudessa muunakin kuin vain toimeentulotukeen ja talouteen liittyvänä työnä. Sosiaalityössä on viime vuosikymmenen aikana lisääntynyt sosiaalisen kuntoutuksen ulottuvuus, jonka myötä asiakkaiden tilanteisiin pyritään paremmin vastaamaan (Tuusa & Alakauhaluoma 2015).

Viimesijaiseen pakkoon liittyvät käsitystyyppit kuvaavat nuoren aikuisen tulevan palveluihin vasta siinä vaiheessa, kun asiat ovat jo niin solmussa, että sosiaalityöntekijä ei enää tiedä mistä niitä lähtisi avaamaan eikä asiakkaalla ole tilanne itselläänkään hallussa. Nuori aikuisen kuvattiin tulevan vastaanotolle vain silloin, kun on pakko ja jättävän käynnejä myös väliin. Asiakkuuteen tullaan esimerkiksi silloin, kun on häätöuhka tai toimeentulotuen perusosan alennukseen liittyvät asiat käsiteltävänä.

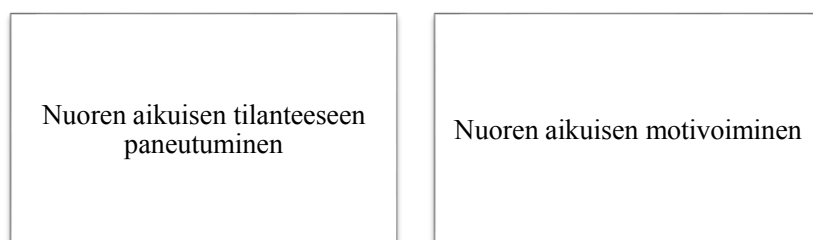
H1: ”Minun oli nyt kuule pakko tulla tänne tai minun toimeentulotuki pienenee.”

H3: ”Nuori aikuinen tulee asiakkaaksi usein silloin, kun tilanteet on jo niin solmussa, että ei tiedä mistä aloittaa niiden purkamisen.”

Nuori aikuinen näyttäytyy joko haluttomana tulemaan asiakkuuteen, sillä ei välttämättä koe saavansa apua tai sitten hänellä on elämä jo niin sekaisin, että ei välttämättä kykene hakeutumaan. Viimesijaiselle asiakkuudelle saattaa olla syynä myös se, että aikuissosi-aaliftyö näyttäytyy kontrolloivana ja rahaan liittyvänä työnä, josta ei ole apua muiden asioiden hoidossa.

4.3 Nuori aikuinen asiakassuhteessa

Nuorta aikuista asiakassuhteessa kuvaavan kategorian alle muodostui kaksi alakategoriaa; Tutustumiseen perustuva suhde ja luottamukseen perustuva suhde. Tutustumiseen perustuva suhde jakautui edelleen kahdeksi käsitystyyppiä;

Kuvio 5. Tutustumiseen perustuvan asiakassuhteen käsitystyytit

Nuori aikuinen kuvattiin hetkessä eläjäksi, joka ei välttämättä osaa katsoa tulevaisuutta kovin pitkälle. Syvällisempään työskentelyyn pääsemiseen tarvitaan useita tapaamisia. Jos ongelmat ovat päässeet kasautumaan, tarvitaan tilanteissa pienin askelin tapahtuvaa pitkäjänteistä työskentelyä (Saikkonen ym. 2015). Nuoren kanssa tulee edetä pienin askelin ja paneutua kunnolla asiakkaan tilanteeseen. Varatulla ajalla toimistossa tapahtuvan tapaamisen ei koettu olevan paras tapa hahmottaa ja suunnitella tulevaisuutta, sillä asiakas ei välttämättä ole varatulla ajalla avoin kertomaan omasta tilanteestaan.

H1: Nuori elää tätä päivää, eikä välttämättä osaa hahmottaa tulevaisuutta pitkälle.”

”Niitten ajatusmaailma on aikalailla niinkun tässä ja nyt.”

H2: ”Nuorta on tavattava riittävän usein, sillä ei ole olemassa oikeitietä onneen.”

H1: ”Jos ei muutenkaan tiedä mitä tekisi, niin ei se ainakaan siinä varatulla ajalla yhtäkkiä tule mieleen, että mitä sitä halaisi alkaa tekemään.”

Nykypäivän nuori aikuinen on ehkä enemmän hetkessä eläjä eikä katso tulevaisuutta kovin pitkälle. Tätä saattaa osittain selittää yhteiskunnassa yleisesti vallalla oleva hetkessä elämisen korostaminen tai vaihtoehtojen suuresta määrästä johtuva valintojen vaikeus. Useat tapaamiset ja asiakkaaseen ja tilanteeseen tutustuminen ovat kaikissa asiakasryhmissä tärkeä asia asiakassuhteen onnistumiselle. Sosiaalityössä tulisi tutustua asiakkaaseen ja tilanteeseen, ja sitä kautta lähteä syvällisempään työskentelyyn. Tutustuminen on jokaisen asiakasryhmän kanssa tärkeää, mutta mitä aikaisemmassa vaiheessa asiakkaan tilanteeseen on aikaa paneutua ja edetä pienin askelin, sitä paremmin työskentelyn jatkossa voisi ajatella onnistuvan.

Nuoren motivoimiseen liittyvistä käsityksistä nostin esiin sen, että nuorta aikuista on helpompi motivoida kuin iäkkäämpää asiakasta. Työn lähtökohdan käsitettiin lähtevän nuoren omasta motivaatiosta. Näissäkin käsityksissä nousi esiin se, että nuoren motivoimiseksi asiakasta on tavattava riittävän usein ja tutustuttava asiakkaaseen. Nuoren aikuisen käsitettiin saavan eniten apua sosiaalityöstä omassa tilanteessaan ja motivoituvan itsekin toimimaan, mikäli kasvokkain tapaamiset tapahtuvat riittävän usein. Motivoimisen taustalla on asiakkaan ja tilanteen tarkempi tunteminen. Yhtenä esiin tulleenä motivoimisen keinona nuorten aikuisten kanssa ovat rahalliset etuudet.

H1: ”Että jos minä mietin vaikka jotakin viiskymppistä asiakasta, niin kyllä se on vaikeampi motivoida esimerkiksi opiskeluun.”

Nuoren aikuisen kanssa koettiin tärkeäksi tilanteeseen paneutuminen, sillä satunnaisten tapaamisten ei ole riittäviä nuorten aikuisten kanssa työskennellessä. Sosiaalityössä ei ole mahdollista tuntea asiakasta kuitenkaan täysin, sillä asiakassuhde on aina viranomaisen

ja asiakkaan suhde. Sosiaalityöntekijät käsittävät, että sosiaalityö ei tällaisenaan välttämättä tunne nuorta niin kuin asiakkaat toivoisivat. Nuorilta aikuisilta kuvattiin puuttuvan arjesta roolimalli sekä pysyviä ihmissuhteita, joten tästä syystäkin olisi tärkeää, että sosiaalityö toimisi lähempänä asiakasta.

Luottamukseen perustuvaan asiakassuhteeseen liittämäni käsitykset eivät eronneet toisistaan niin paljon, että olisin jakanut niitä enää edelleen eri käsitystyypeiksi. Nuorelle aikuiselle kuvattiin monessa vastauksessa olevan erityisen tärkeää, että omaan sosiaalityöntekijäänsä voi luottaa. Nuori aikuinen odottaa sosiaalityöltä luottamuksellista suhdetta, jossa sosiaalityöntekijä pitää kiinni sovituista asioista ja kannustaa nuorta aikuista eteenpäin. Nuori aikuinen käsitettiin hakevan a sosiaalityöntekijästä henkilöä, jolle hän voi soittaa jos haluaa vaihtaa kuulumisia. Asiakassuhteelle on tärkeää, että sosiaalityöntekijä on luottamuksen arvoinen. Näin ollen nuori aikuinen kertoo työntekijälle omasta elämästään työskentelyn kannalta olennaisia asioita.

H1: ”Monestihan itsestä tuntuu, että on niinku äiti niille nuorille. Sitten kun se luottamus syntyy, niin sitten he saattavat soittaa, vaikka ei oo mitään asiaa ja kertoa mitä heille kuuluu.”

H4: ”Sitten kun se nuoria alkaa työntekijään luottamaan, niin sitä kautta sitten alkaa niitä asioitakin kertomaan.”

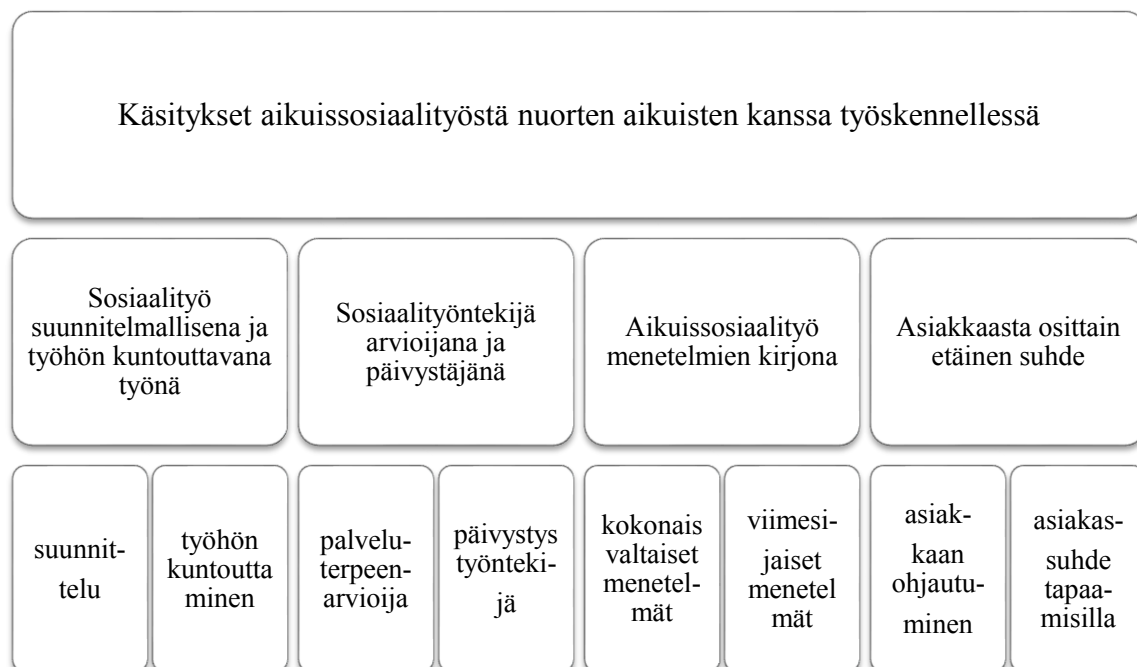
H3: ”Yritetään sitä luottamuksen voittamista sitten vähän niinkun sillä tavalla, että ei porata sitä katsetta siihen nuoreen, kun se on monesti arka ja hämmentynyt.”

Luottamus määrittyi käsityksissä olevan nuorelle aikuiselle koko asiakassuhteen ja siinä tapahtuvan toiminnan lähtökohta. Sosiaalityössä pyritään parantamaan asiakkaan elämäntilannetta vahvistamalla ja voimaannuttamalla asiakasta. Tällöin asiakassuhteen yhdeksi tärkeimmäksi tukipilariksi muodostuu luottamus. (Jokinen 2016, 142.) Nuorella aikuisella asiakkaalla saattaa puuttua elämästään pysyvyyttä, joten sosiaalityöntekijään saatetaan laskea hyvinkin paljon odotuksia. Luottamussuhdetta korostettiin käsityksissä hyvin yksipuoleisesti niin, että asiakkaan tulee voida luottaa sosiaalityöntekijään.

Nuori aikuinen asiakkaan kuvattiin moninaisten ja kerroksellisten haasteiden kautta, mutta myös asiakkaina, joilla on vain hetkellisiä haastavia tilanteita elämässään. Lähes jokaisessa haastattelussa puhuttiin luottamuksen ja useiden tapaamisten tärkeydestä työn onnistumisen kannalta. Tutkielmani kohdistuu melko isoon ikähaarukkaan, joten haasteet, palveluihin hakeutuminen ja asiakassuhde ovat hieman erilaisia riippuen asiakkaan iästä ja elämäntilanteesta. Käsityksistä nostin esiin kuitenkin yleisen huolen siitä, että jo hyvin nuorilla saattaa olla moninaisia ja elämänlaatua ja taloudellista selvitytymistä alentavia tekijöitä elämässään. Nuorista aikuisista alle 30-vuotiaista jäi vuonna 2009 työkyvyttömyyseläkkeelle kaikkiaan noin 2600. Tästä määrästä 75% syynä oli tutkimuksien mukaan mielenterveydelliset häiriöt. Näin monen nuoren aikuisen työkyvyttömyyseläkkeelle jääminen voi ainakin osittain selittää riittämättömien hoito- ja tukipalvelujen verkoston. (Raitasalo & Maaniemi 2011,8.)

5 Käsitteet aikuissosiaalityöstä nuorten aikuisten kanssa työskennellessä

Tulososion toisessa pääluvussa raportoin sosiaalityöntekijöiden käsityksiä aikuissosiaalityöstä nuorten aikuisten kanssa työskennellessä. Käsitteet jakautuivat neljään horisontaalisesti järjestettyyn pääkategoriaan, joista jokaisen jaottelin edelleen kahteen alakategoriaan. Tutkielmani tutkimuskysymyksen kannalta on mielekästä analysoida ja tehdä tulkintaa ensin siitä, miten aikuissosiaalityö käsitetään nykyisellään tehtävänä työnä.

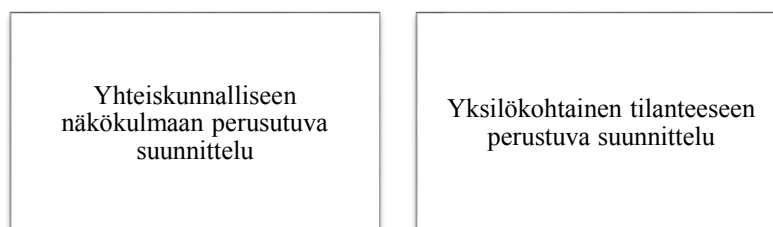

Kuvio 6. Kuvauskategoria aikuissosiaalityöstä nuorten aikuisten kanssa työskennellessä

5.1 Aikuissosiaalityö suunnitelmallisena ja työhön kuntouttavana työnä

Ensimmäinen pääkategoria kuvaa aikuissosiaalityöntekijöiden käsityksiä tämän hetkestä aikuissosiaalityön työorientaatiosta. Orientaatiolla tarkoitan sitä, millaisille lähtö-

kohdille ja päämäärille työ aikuissosiaalityöntekijöiden käsityksissä hahmottuu. Nykyisissä aikuissosiaalityön määritelmässä nousee esiin erityisesti kuntoutus ja kuntoutuksen käsite. Kuntoutuksesta on viimeisen noin kymmenen vuoden aikana tullut keskeisin työorientaatio aikuissosiaalityössä. (Juhila 2008, 22.) Kuntoutus on näin ollen työn lähtökohta, jota pyritään toteuttamaan erilaisin menetelmin. Haastateltavien käsityksissä puuttiin niin kuntoutuksesta kuin tulevaisuuden suunnittelusta. Työorientaation liittyvät käsitykset jakautuivat kahteen alakategoriaan; suunnitteluun ja työhön kuntouttamiseen. Suunnittelutyö jakautui vielä kahteen käsitystyyppiin;

Kuvio 7. Suunnitelmalliseen työhön perustuvat käsitystyyppit

Aikuissosiaalityön lähtökohdaksi perustuu asiakkaiden tilanteiden arviointi ja suunnittelu yhteiskunnassa käsitettyyn normaaliin elämäntilanteeseen peilaten. Sosiaalityöntekijät toivat esiin sen, että sosiaalityöhön on sisäänrakennettu yhteiskunnan normaaliuden käsite, jonka kautta arviointeja ja suunnitelmia tehdään. Yhteiskunnan kannalta asiakkaista tulee saada veronmaksajia ja se näkyy myös vahvasti sosiaalityön lähtökohdissa. Työn lähtökohdaksi käsitetään se, että työskentelyssä nuoren aikuisen kanssa lähdetään etsimään reittejä kohti työtä tai koulutusta. Sosiaalityössä painottuu yhteiskunnallisesta näkökulmasta talouden ensisijaisuus ja yksilön aktiivinen osallistuminen palkkatyöhön (Jokinen 2016, 139).

H1: ”Kun nuori saavuttaa tietyn iän ja pääsee peruskoulusta, pitäis lähteä ammattilliseen koulutukseen ja hankkia se ammatti ja siitä edetä työhön ja olla veronmaksaja, että jotenkin niinkun tämmönehän meillä on sisäänrakennettuna tähän työhön.”

H1: ”Mutta että meidän ei niinkun aina tarvitsisi miettiä sitä aikaa, että tässä nyt pitää kahdessa kuukaudessa tapahtua se tietty muutos.”

Aikuissosiaalityön tulisi yhteiskunnallisesti katsottuna työskennellä asiakkaan kanssa niin, että asiakas ohjataan mahdollisimman nopeasti työllistä edistäviin palveluihin, opintoihin tai töihin. Asiakastasolla tilanteet saattavat olla joskus hyvinkin haastavia, eikä nuoren aikuisen kohdalla välttämättä tule kysymykseen heti työhön lähteminen. Työttömyyteen liittyy usein muitakin pulmia. Ainoastaan työllistämistä edistävät toimenpiteet eivät ole riittäviä, vaan tarvittaisiin laaja-alaisempia, nuoren työkykyä tukevia toimenpiteitä (Karjalainen & Hannikainen-Ingman 2012, 49.) Nuorten aikuisten koulujen ja työkokeilujen keskeyttäminen saattaa olla osittain seurausta siitä, että asiakkaita joudutaan ohjaamaan esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan ilman riittäviä voimavaroja ja toimivaa arkea.

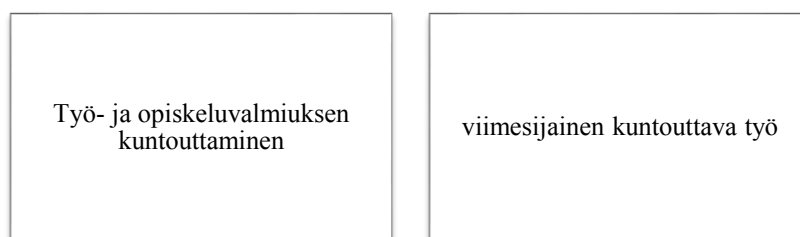
Aikuissosiaalityön orientaatioksi nostin myös yksilökohtaisen suunnittelun. Yksilökohtaisen suunnittelun taustalla vaikuttaa yhteiskunnallinen sosiaalityön tarkoitus ja lähtökohta, mutta suunnittelussa pyritään ottamaan yksilökohtaisesti tilanteet huomioon. Kuntouttavassa sosiaalityössä on tarkoituksena ratkaista yksilökohtaisia selviytymisen esteitä sekä hakea aktiivisesti uudenlaisia tapoja toimia (Saikkonen ym. 2015, 17). Aikuissosiaalityöntekijät kuvasivat työnsä sisällön olevan aktivointisuunnitelmien, palvelutarpeenarviointien ja asiakassuunnitelmien tekemistä. Arviointeja tehdään siksi, että sitä kautta voidaan suunnitella yksilökohtaisesti työllisyyttä ja opiskelua tukevien palvelujen aloittamista. Sosiaalityön yksi keskeisimmistä tehtävistä on, että erilaisilla yksilöön kohdistuvilla aktivointitoimilla pyritään vahvistamaan asiakkaiden työmotivaatiota ja kykyä siirtyä työmarkkinoille (Juhila 2006, 49.)

H1: ”Jotenkin se on minusta hirveän selkeä, että niinkun helposti lähetään siitä, että se on niinkun semmonen selkeä juttu, että se ammatti täytyy hankkia.”

H1: ”Nyt on kehitetty uusia palveluja nimenomaan nuorille aikuisille ja nimenomaan sinne niin sinne aivan sinne alkupäähän.”

Nostin tuloksista aikuissosiaalityön orientaatioksi suunnitelmallisuuden, sillä monissa käsityksissä tuotiin esiin nuoren aikuisen reitin poluttamista kohti työtä ja opiskelua. Työn taustalla näyttäytyy selkeästi sekä yhteiskunnallinen sekä yksilöllinen suunnittelu. Suunnittelu on taustalla lähtökohtana, jonka toteuttamiseen käytetään erilaisia menetelmiä. Yksilökohtainen sosiaalityö määrittyy joidenkin tulkintojen mukaan laajemmin katsottuna aikuissosiaalityön työorientaatioksi, joiden sisällä voidaan toteuttaa yksilökohtaisempia sosiaalityön kuntouttavia ja suunnitelmallisia menetelmiä. (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 154-155.) Käsitän tuloksien myötä suunnitelmallisuuden työlle raamit määrittäväksi linjaksi, jonka sisällä voidaan tehdä yksilöllistä suunnittelua erilaisin menetelmin. Yksilökohtainen suunnittelu saattaa jäädä jossain määrin pinnalliseksi, sillä työn kuntouttava osuus voi joissain tilanteissa olla lähes suoraan asiakkaan ohjaaminen kuntouttavaan työtoimintaan.

Kuntouttavan työn alakategoria jakautui kahteen käsitystyyppiin;

Kuvio 8. Kuntouttavan työn käsitystyytit

Sosiaalityön lähtökohtana on työ- ja opiskeluvälmiuksien parantaminen ja kuntouttaminen. Työmarkkinavälmiuksien kuntouttaminen tuotiin esiin hyvin monessa yhteydessä, ja sen myötä työn lähtökohdaksi nostin asiakkaiden kuntouttamisen. Kuntouttamisessa puhuttiin useassa vastauksessa työelämään takaisin kuntouttamisesta, jolloin nuorilla aikuisilla on mahdollisesti taustalla yksi tai useampi kokeilu esimerkiksi kuntouttavassa työtoimintapaikassa. Osa asiakkaista on saattanut olla jo pitkään pois työmarkkinoilta ja sosiaalityön tehtäväksi jää parantaa näiden asiakkaiden välmuisia työmarkkinoilla.

H4: ”Meidän työn lähtökohtana on, että parannettaisiin pitkäaikaistyöttömien asiakkaiden työllisyyttä erilaisilla palveluilla, palveluja voi olla esimerkiksi terveyspalveluja, terveydentilanselvityksiä tai kuntoutusselvityksiä.”

Työ- ja opiskeluelämään kuntouttaminen tapahtuu usein ohjaamalla asiakas esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan. Aktivointitoimet ovat sosiaalityössä lisääntyneet ja yksi merkittävin on kuntouttava työtoiminta. Nuorten aikuisten moninaisiksi ja kerrokselliseksi kuvatut tilanteet vaativat kuitenkin myös muunlaistakin sosiaalityön tukea kuin työhön aktivointia (Blomberg ym. 2016). Nuoria aikuisia kuvataan joissain käsityksissä pitkäaikaistyöttömiksi, mutta heillä työttömyyden ei voi tulkita olevan kuitenkaan yhtä pitkään kestänyttä kuin vanhemmilla asiakkailla. Tutkielmassani nuoren aikuisen ikähaarukka on melko laaja, joten tässä yhteydessä pitkäaikaistyöttömällä tarkoitetaan mahdollisesti ikähaarukan yläpäässä olevia. Kuntouttamisessa otetaan jossain määrin yksilöllinen tilanne huomioon, mutta painopiste ja työn päämäärä on mahdollisimman pikaisesti kuntouttaa asiakkaat työn tai opiskelujen pariin.

Viimesijaisena kuntouttavana työnä sosiaalityön kuvattiin tulevan kuvioihin siinä vaiheessa, kun asiakkaan elämässä on ollut jo hyvin monia epämääräisiä vuosia eikä taustalla ole koulutusta tai työkokemusta. Sosiaalityössä on tarkoitus tarttua niiden ihmisten tilanteisiin, jotka eivät ole tulleet autetuiksi muissa palveluissa ja tarvitsevat sosiaalityön kohdennettua tukea (Jokinen 2016, 139). Vaikka työn lähtökohtana on kuntouttaa hyvinkin monien haasteiden kanssa kamppaileva nuori aikuinen takaisin työmarkkinoille, niin palvelutarjonnassa ei koettu olevan vielä riittävästi palveluja tällaisille nuorille aikuisille. Sosiaalityössä on suunnattu resursseja paljon työttömyyden hoitoon (Blomberg 2016, 5), mutta nykyiset keinot eivät välttämättä parhaalla tavalla kohtaa nuoren aikuisen tarpeita. Sosiaalityön koettiin olevan joissain tilanteissa auttamattomasti myöhässä. Sosiaalityötä luonnehdittiin kuitenkin myös korjaavana ja viimesijaisena palveluna, jonka tehtävänä on ottaa koppi juuri tällaisissa tilanteissa.

H1: ”Nuorella saattaa olla elämässään ollut monta epämääräistä vuotta ja kun sosiaalityö tulee kuvioihin siinä vaiheessa, ollaan jo auttamattomasti liian myöhässä.”

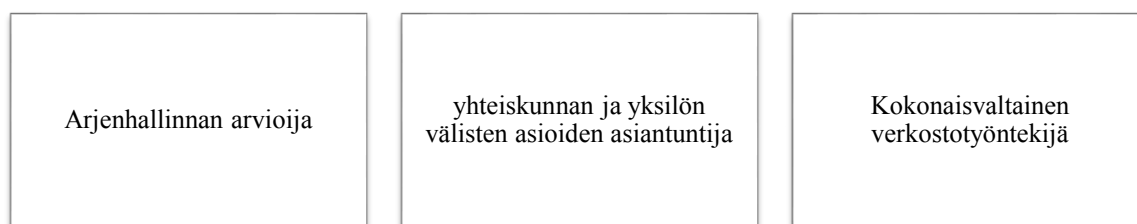
H5: ”Jos sosiaalityö tulisi kovin aikaisessa vaiheessa kuvioihin, niin olisiko se sitten enää sosiaalityötä lainkaan.”

Viimesijaisena kuntouttavana työnä sosiaalityötä ei nähdä niin vaikuttavana, sillä työn koetaan olevan jo myöhässä tässä vaiheessa. Nuorella aikuisella on jo niin paljon haasteita elämässään, että tilanteeseen on vaikea löytää ratkaisua ainakaan nopealla aikataululla. Mikäli tilanteen taustalla vaikuttavien haasteiden löytämiseen ja poistamiseen ei ole työssä aikaa, voi nuoren aikuisen ulospääsy tilanteesta hankaloitua entisestään (Saikkonen ym. 2015, 15).

Suunnitelmallinen ja kuntouttava työorientaatio käsitettiin olevan osittain limittäin suhteessa toisiinsa, sillä suunnitelmallisuudessa on mukana kuntoutuksen ulottuvuus ja päinvastoin. Nostin nämä kaksi kuitenkin tuloksissa erillisinä orientaatioina toisistaan, sillä joissain käsityksissä puhuttiin selkeästi tulevaisuuden suunnittelusta ja toisissa taas nuoren aikuisen tilanteen kuntouttamisesta kohti työtä tai opiskelua. Työn lähtökohta on myös vanhempien asiakkaiden kanssa tehtävässä työssä samansuuntainen, mutta opiskeluun ja työhön kuntouttaminen eivät välttämättä ole niin isossa roolissa iäkkäämpien asiakkaiden kanssa työskentelyssä.

5.2 Sosiaalityöntekijä arvioijana ja päivystäjänä

Tämä pääkategoria kuvaa sitä, millaiseksi sosiaalityöntekijän koulutusta vastaava työ nuorten aikuisten kanssa käsitetään, millaista työ nykyisellään on ja miten sosiaalityöntekijän paikka suhteessa sosiaaliohjaajaan ja muihin toimijoihin näyttäytyy. Sosiaalityöntekijän työ kuvattiin pääsääntöisesti arviointityönä, mutta myös päivystysluonteisena työnä. Alakategoria sosiaalityöntekijä palvelutarpeenarvioijana jakautui vielä edelleen kolmeen käsitystyyppiin;

Kuvio 9. Aikuissosiaalityöntekijään palvelutarpeenarvioijana liittyvät käsitystyypit

Aikuissosiaalityöntekijä kuvattiin nuoren aikuisen tilanteen mukaisen palvelutarpeenarvioinnin tekijäksi. Sosiaalityöntekijä katsoo tilannetta arjen sujumisen kannalta ja ohjaa asiakkaita tarvittaviin palveluihin. Sosiaalityöntekijän tietämys nuoren aikuisen tilanteesta ja sen pohjalta arvioiden tekemisestä liittyi arjenhallinnallisiin asioihin, joiden kautta arvioita lähdetään toteuttamaan ja suunnittelemaan. Sosiaalityöntekijän tehtävä on katsoa asiakkaan tilannetta kokonaisvaltaisesti arjen sujumisen kautta ja tehdä suunnitelmia asiakkaan tilanteeseen siitä näkökulmasta käsin (Kokko & Veistilä 2016, 229).

H1: ”Että minä pyrin kattamaan sitä asiaa arjen sujumisen ja hallinnan kannalta.”

Yhtenä osana arjenhallinnan asiantuntijuutta ja kokonaisvaltaisesti tilanteen arvioimista liitettiin talousasioiden selvittäminen ja harkinnalla myönnettävät toimeentulotukiasiat, mutta ei kuitenkaan perustoimeentulotuen laskemista. Sosiaalityöntekijän konkreettinen arjen tuntemus käsitettiin kuitenkin pinnalliseksi, sillä asiakkaan rinnalla ei ole työntekijää näkemässä asiakkaiden arjen rakentumista.

H3: ”Jotenkin itse ajattelen sen semmosena kokonaistilanteen kattamisena asiakkaan kannalta ja talous on yksi osa sitä”

H5: ”Monessa paikassa mietitään, että mitä sitten muutoksen jälkeen, mutta me tavallaan jo eletään sitä aikaa, kun me ei tehdä sitä toimeentulotukea ollenkaan.”

H3: ”Että kun meillä on omat asiakkaat ja sosiaaliohjaajilla omat, niin ainakin omassa työssä kokee, että tarvis sitä, joka kulkee sen asiakkaan rinnalla.”

Sosiaalityöntekijä käyttää nuorten aikuisten tilanteiden arvioinnissa koulutuksen antamaa tietoa yhteiskunnan ja yksilön välissä tapahtuvista asioista. Sosiaalityöntekijä arvioi asiakkaan tilannetta laajemmin yhteiskunnalliset tekijät huomioiden, jolloin tilannearvio ei jää vain asiakkaan tilanteen katsomiseksi sellaisenaan kuin se ulospäin saattaa näyttäytyä. Asiakkaiden tilanteiden arvioimisessa tulisi ottaa huomioon asiakkaan lisäksi ympäristö ja tilanteeseen vaikuttavat rakenteelliset tekijät (Karjalainen & Hannikainen- Ingman 2012, 45). Vaikka sosiaalityöntekijän asiantuntijuudeksi kuvattiin yhteiskunnallisen ulottuvuuden huomioiminen, näyttäytyi se jäävän osittain vain asiakastasolla käytettäväksi tiedoksi.

H2: ”Niin tuota näkee tavallaan laajemmin niinkun sen yksilön ja yhteisön väliin niinkun.”

H5: Sosiaalityöllä pyritään parantamaan nuoren aikuisen työmarkkinavalmiuksia, mutta kun nuori törmää siihen, että ei ole töitä, niin sille ei sitten voi mitään.

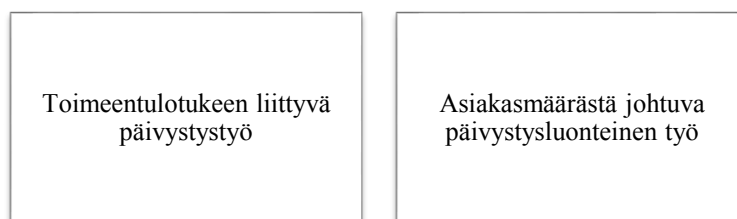
Sosiaalityöntekijän työ nuorten aikuisten kanssa on arvioiden ja suunnitelmien tekemistä. Työn yhtenä osana on verkostotyö, jossa sosiaalityöntekijä saa tietoa nuoren aikuisen tilanteesta ja tuo siihen oman tietämyksensä. Verkostossa aikuissosiaalityöntekijän lisäksi on mukana koulumaailman toimijoita, rikosseuraamuslaitoksen työntekijöitä, päihdepuolen työntekijöitä ja etsivää nuorisotyötä. Käsitusten mukaan sosiaalityöntekijää ei nähdä enää verkostoissa ainoastaan talousasioiden hoitajana, vaan yhä enemmän kokonaisvaltaisena asiakkaan tilanteen katsojana ja arvioijana. Sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan verkostoissa hoidetaan nykyisellään niin sanotusti tiukasti omaa tonttia. Sosiaalityössä tehdään yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa, mutta yhteistyö koetaan joltain osin toimimattomaksi. Sosiaalityöntekijän tehtäväksi yleisesti jää kokonaisvastuunkantajien rooli. (Blomberg 2016, 5.)

H4: ”Kyllä me ollaan aktiivisia toimijoita siellä osana verkostoa ja yhä enemmän sitä myös muut verkoston jäsenet on alkanut näkemään niin.”

H1: ”Yhä enemmän kiinnitetään huomiota siihen, että mikä se on se meidän juttu ja mikä se on se meidän tehtävä, että jotenkin niinkun enemmän sellaista kokonaisvaltaisempaa näkemystä tarvis siinä verkostotyössä.”

Sosiaalityöntekijän koulutusta vastaavaa työtä on asiakkaan tilanteen kokonaisvaltainen arviointi, jonka yhtenä osana on talousasioiden selvittäminen. Tietämys arjesta ja arviointien tekeminen koettiin osittain jäävän pinnalliseksi, sillä asiakkaan rinnalla ei ole työntekijää. Sosiaalityöntekijät toivat esiin sen, että vaikka verkostotyö on lisääntynyt, hoidetaan niissä melko tiukasti vain niin sanotusti omaa tonttia. Tämä saattaa olla syynä siihen, että sosiaalityöntekijälle jää viimesijassa taloudellisten asioiden hoito. Tähän saattaa olla syynä myös se, että sosiaalityön sisältö on osittain avoin ja väljästi määritelty.

Toinen alakategoria sisältää käsityksiä aikuissosiaalityöstä kiireisenä päivystystyönä. Alakategoria jakautui edelleen kahteen käsitystyyppiin;

Kuvio 10. Aikuissosiaalityöhön kiireisenä päivystystyönä liittyvät käsitystyytit

Sosiaalityöntekijän työhön ei kovin paljon kuulu perustoimeentulotuen laskeminen. Sosiaalityötä ja toimeentulotukea on jo pitkään pyritty eriyttämään sosiaalityöstä. Kytkös sosiaalityön ja toimeentulotuen välillä on kuitenkin säilynyt. (Kankainen 2012, 19). Sosiaalityöntekijä saattaa tehdä perustoimeentulotukipäätöksen kiireellisissä tapauksissa, mutta todella harvoin. Toimeentulotukeen liittyvät nopeasti käsiteltävät asiat, kuten vuokravelat ja muut isommat harkintaa vaativat toimeentulotukipäätökset, sosiaalityöntekijä tekee sekä omille että joissain tapauksissa uusille asiakkaille. Perustoimeentulotukipäätöksen tekeminen niin sanotusti kiireellisesti koettiin sosiaalityöntekijän tehtäväksi asiakkaan nivelvaiheessa, jossa taloudelliset asiat ovat solmussa ja muiden asioiden hoito

ennen taloudellisten asioiden selvittämistä on vaikeaa. Vuokravelkoihin liittyvien hakeusten käsittely koettiin kuuluvan osittain sosiaalityöntekijän työtehtäväksi ja taas toisaalta sen kuvattiin olevan ylimääräistä ja vievän aikaa sosiaalityöntekijän arviointityöltä. Isompia taloudellisia sotkuja ei koettu voitavan siirtää täysin kenenkään muunkaan harteille, sillä asiakkaiden tilanteet saattavat olla hyvin haastavia ja tarvitsevan muutakin kuin taloudellista tukea.

H2: ”Meillä on nyt vieny todella paljon aikaa tällöinen kiireellinen ja akuutti muuttohässäkä, että kolmepäivää on sen kimpussa nyt aherrettu.”

H5: ”On semmonen jatkuva priorisointi, että okei nyt tuli häätö ja tämä on hoidettava ennenkö se menee liian pitkälle ja nyt tuli sähkörästtit, että tämä on hoidettava alta, niin ei siinä ehdi paljon tehdä palvelutarpeenarviointeja eikä asiakassuunitelmia.”

H4: ”Sosiaalityötä on tällöiset isommat talouasiat, kuten häädöt.”

H4: Tosin ne kyllä tulee yleensä tänne meille ne sellaiset isommat sotkut, mutta tuota sellasethan täytyy sosiaalityöntekijän selvittää, koska niihin liittyy usein harkinnanvaraisia tukia.”

Sosiaalityöntekijät mieltävät päivystysluonteisten toimeentulotukeen liittyvien asioiden olevan heidän työtään, mutta kuitenkin jarruttavan todellista kokonaisvaltaista sosiaalityön tekemistä. Sosiaalityöntekijät eivät lähtisi laittamaan kokonaisuudessaan vuokravelkaista ja häätöuhan alla olevaa nuorta aikuista esimerkiksi etuuskäsittelijän hoidettavaksi, sillä taustalla on muitakin haasteita. Toimeentulotuki liitettiin osaksi asiakkaan kokonaisvaltaista arviointia ja arjen tukemista, mikä selittää toimeentulotuen liittämisen osittain osaksi sosiaalityöntekijän varsinaista työtä.

Aikuissosiaalityötä kuvattiin päivystysluonteiseksi työksi suuren asiakasmäärän osalta. Asiakkaita on niin paljon, että syventyvä työ yhden asiakkaan kohdalla on haastavaa. Vuonna 2014 tehdyn tutkimuksen mukaan aikuissosiaalityössä keskityttiin pitkäaikais-työttömyyden hoitoon sekä korjaavaan ja kriisityöhön, eikä palveluja ollut riittävästi niitä tarvitseville (Tuusa & Kauhaluoma 2014, 16). Sosiaalityöntekijän työ näyttäytyi osaltaan

työnä, jossa asiakasmäärän takia ei kykene muistamaan asiakkaita ja näin ollen työ joudutaan aloittamaan ikään kuin aina alusta. Työn tekeminen koettiin toivottamaksi suuren asiakasmäärän takia. Sosiaalityöntekijälle saattaa tulla tehtäväksi uuden asiakkaan kriisiluonteinen asia, joka haittaa pitkäjänteisen työn tekemistä omien asiakkaiden kanssa. Työ kuvattiin päällisin puolin kiireelliseksi kriisityöksi, minkä myötä paneutuvalla työlle ei jää aikaa.

H5: ”Aikahan siinä on se, että kun olis enemmän aikaa käyttää ja syventää sitä asiakassuhdetta.”

H3: ”Seuraava aika menee taas tosi pitkälle ja se on harmi sinänsä, kun olis niin paljon asioita mitä pitäis selvittää.”

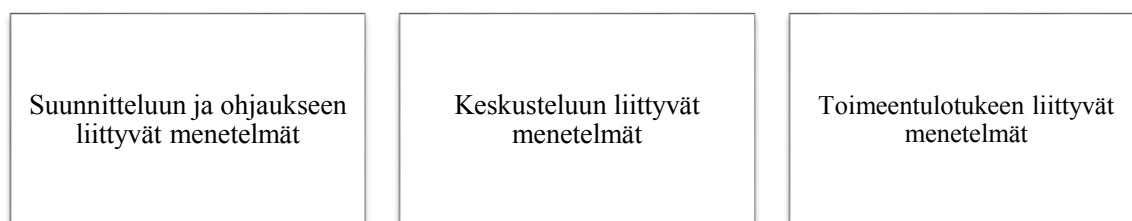
H4: ”Siis me unohdetaan asiakkaita, kun mullakin on joku sata asiakasta, niin ei muisti riitä.”

Sosiaalityön asiakasmäärät tekevät työstä päivystysluonteista työtä. Tapaamisten välissä saattaa olla niin pitkä tauko, että tilanne on seuraavalla tapaamisella joko sama tai jopa pahempi. Nuoria aikuisia on sosiaalityön asiakkaana niin paljon, että sosiaalityöntekijöillä ei jää aika paneutua yhteen asiakkaaseen kunnolla. Suurta asiakasmäärää saattaa selittää se, että nuorissa aikuisissa on paljon erinäisistä syistä johtuen toimeentulotuen hakijoita ja tarvitsijoita.

Sosiaalityöntekijän koulutusta vastaava ja päätyö on kokonaisvaltaisen arvioinnin tekemistä, jonka yhtenä osana on toimeentulotuki. Työ tapahtuu nykyisellään lähinnä virastoympäristössä. Sosiaalityöntekijällä on vastuullaan omat asiakkaat, joiden rinnalta puuttuu niin sanottu lähityöntekijä. Asiakkaiden tilanteet ehtivät tapaamisten välissä kriisiytyä niin, että työ joudutaan aloittamaan joskus lähes alusta. Sosiaalityössä tiedostetaan työn olevan liian toimistokeskeistä, sillä hallinto, lait ja määräajat ohjaavat sosiaalityön toteutumista. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaaminen ei tapahdu koskaan tyhjiössä, vaan työn reunaehdot määrittyvät suuremmista linjoista käsin (Palola ym. 2012, 16).

5.3 Aikuissosiaalityö menetelmien kirjona

Aikuissosiaalityön työmenetelmät nuorten aikuisten kanssa työskennellessä liittyvät läheisesti työorientaatioon, sillä se asettaa työlle päämäärän, johon eri menetelmillä pyritään. Käytettävissä olevia menetelmiä on erilaisia ja niiden tarkkarajainen määrittely on hankalaa, sillä työssä ei useinkaan tukeuduta yhteen selkeään menetelmään (Kivipelto 2013, 26-27). Käsitukset jakautuivat kahteen alakategoriaan; Kokonaisvaltaisiin menetelmiin sekä korjaaviin menetelmiin. Kokonaisvaltaisten menetelmien alakategoria jakautui vielä edelleen kolmeen käsitystyyppiin;

Kuvio 7. Kokonaisvaltaisiin menetelmiin liittyvät käsitystyyppit

Aikuissosiaalityön keskeisimpiä menetelmiä on palvelutarpeenarvioinnin tekeminen sekä suunnitelmallinen muutostyö, johon sisältyy päihdekuntoutus, aktivointitoimet sekä palvelusuunnitelmatyö. Suunnitelmat tehdään virastoissa tai verkostoissa yhdessä asiakkaan kanssa varatulla ajalla. (Kankainen 2012, 21.) Asiakkaan kanssa keskustellaan asioista ja pyritään pääsemään syvälliseen keskusteluun asiakkaan historiasta, nykypäivästä, toiveista ja haaveista. Suunnitelmien tekemisessä käytetään tilanne- ja työntekijäkohtaisia menetelmiä, kuten verkostokarttoja tai esimerkiksi janaa kuvaamaan nuoren aikuisen käsitystä tulevaisuudesta. Yhtenä osana suunnitelmaa on edetä nuoren ehdoilla ja tarvittaessa lyhyin askelin. Virastossa varatulla ajalla tapahtuva suunnitelmien tekeminen käsitettiin melko vähän nuoriin vaikuttavaksi menetelmäksi. Asiakkaan ohjaamisen liittyviksi menetelmiksi käsitettiin asiakkaan ohjaaminen eri palveluun ja tarvittaessa asiakkaan saattaminen palvelun piiriin. Asiakkaan kanssa asiakaskäynnille lähtemisen ei kuitenkaan koettu kuuluvan varsinaisesti sosiaalityöntekijän tehtäväksi.

*H3: ”Meillä on semmonen palvelutarpeenarviontipohja mitä me käytetään ja pyritään ,
että se pyritään tekemään jokaisen asiakkaan kohdalla.”*

H5: ”Verkostokarttoja käytetään palvelutarpeenarviointien tekemisessä apuna.”

*H1: ”Ohjataan eri instansseihin joko niin, että minä lähdän mukaan tutustumiskäynnille
tai siten jos asiakas vaikuttaa siltä, että pystyy hoitamaan sen itse, niin minä annan sen
hänelle tehtäväksi.”*

Keskustelu oli monessa vastauksessa esiin tullut menetelmä, jonka tarkoituksena kartoittaa nuoren aikuisen yksilöllistä elämäntilannetta ja tehdä suunnitelmaa sen pohjalta kohti opiskelua ja työtä. Asiakassuunnitelman tarkoituksena on asiakkaan kanssa yhdessä keskustelemalla kartoittaa asiakkaan vahvuudet, elinolot ja haasteet (Kankainen 2012, 20). Keskustelutyylejä on erilaisia ja keskustelun tukena voidaan käyttää esimerkiksi verkostokarttoja. Keskustelun tarkoituksena on tuoda nuorelle aikuiselle esiin ristiriitoja nykyisen ja tulevaisuuden haaveiden välillä ja näin pyrkiä herättämään asiakasta pohtimaan omaa tilannettaan. Keskustelu on tärkeä menetelmä asiakkaan tilanteen arviointia tehtäessä. Keskustelu kuvattiin menetelmäksi, joka on vaikuttava silloin, kun siihen on aikaa paneutua. Siitä on hyötyä silloin, kun nuori kertoo avoimesta tilanteestaan työntekijälle.

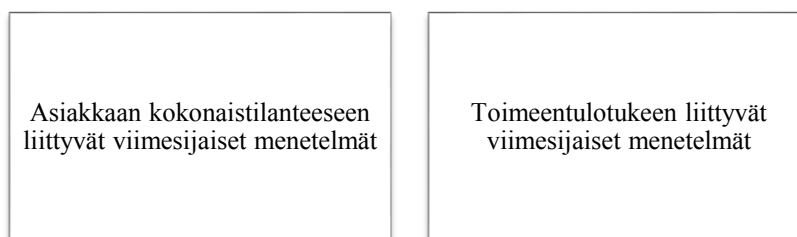
Harkinnanvarainen toimeentulotuki oli yhtenä menetelmänä silloin, kun asiakkaalle myönnetään jotain sellaista tukea, joka vie asiakkaan kokonaistilannetta kohti päämäärää. Toimeentulotuki on tärkeä sosiaalityön väline, jonka avulla voi edistää asiakkaan itsenäistä selviytymistä ja tukea asiakkaan elämänhallintaa (Blomberg ym. 2016, 4) Osittain perustoimeentulotuki näyttäytyi menetelmänä asiakkaan kokonaistilanteessa silloin, kun asiakas oli rahattomana ja muiden asioiden hoito ei onnistu ilman rahaa. Perustoimeentulotuki oli menetelmänä kuitenkin vain muutamassa menetelmää koskevassa vastauksessa. Toimeentulotuki ja talous koettiin olevan yksi osa kokonaisvaltaista työtä. Asiakkaan taloudellinen tukeminen on osa sosiaalityötä, joka tarvitsee rinnalle muita menetelmiä asiakkaan tilanteen parantamiseksi (Saikkonen ym. 2015, 17).

H4: ”Me niinkun myönnetään niitä harkinnanvaraisia tukia, jotka tukee asiakkaan itsenäistä selviytymistä eikä katkaise sitä hyvin mennyttä etenemistä.”

H4: ”Talouden pitää pyöriä edes sillä pienellä rahalla, että ne jaksaa miettiä sinne eteenpäin ja mun mielestä se on ihan kautta linjan.”

Aikuissosiaalityön kokonaisvaltaisesti tilanteeseen vaikuttavat menetelmillä tähdätään siihen, että nuori aikuinen saavuttaa työn tai opiskelun. Menetelmissä otetaan huomioon yksilökohtainen tilanne, mutta taustalla on työhön tai opiskeluelämään kiinnittyminen. Menetelmiä on monia erilaisia ja niissä on varmasti työntekijäkohtaisia eroja, joten näiden ei voi tulkita olevan ainoita menetelmiä ja juuri tällaisenaan käytettäviä. Menetelmien jaottelu antaa kuitenkin kokonaiskuvaa siitä, millaisilla tavoilla aikuissosiaalityössä nykyisellään asiakkaiden kanssa työskennellään. Aikuissosiaalityöntekijät toivat esiin paljon syvällisen vuorovaikutuksen mahdollistavia menetelmiä, mutta ajanpuutteen ja asiakasmäärän vuoksi niiden käyttö ja vaikutukset jäivät pinnallisiksi.

Viimesijaisten menetelmien alakategoriasta nostin esiin selkeästi toimeentulotukeen liittyvät viimesijaiset menetelmät. Jäljelle jääviin viimesijaisiin menetelmiin liittämässä käsityksissä ei ollut viimesijaisuuden lisäksi yhtä selkeää yhdistävää tekijää, joten nimesin toimeentulotuen ulkopuolelle jäävät käsitystyyppit asiakkaan kokonaistilanteeseen liittyviksi viimesijaisiksi menetelmiksi. Alakategoria jakautui kahteen käsitystyyppiin;

Kuvio 8. Viimesijaisiin menetelmiin liittyvät käsitystyyppit

Asiakkaiden kokonaistilannetta korjaaviin viimesijaisiin menetelmiin lukeutui esimerkiksi asiakkaan terveydentilan selvitykset sellaisissa tilanteissa, joissa asiakas ei ole lainkaan työ tai opiskelukuntoinen. Asiakkaan tilanne pyritään korjaamaan lähtökohdasta, jossa tilanne ja terveydentila ovat päässeet todella monimutkaiseksi. Asiakas saatetaan ohjata terveydenhuollon palveluihin tilanteen selvittämiseksi. Käsityksissä nostettiin

esiin myös se, että mikäli asiakasta ei tavoiteta, voidaan asiakkaalle tehdä myös kotikäynti. Kotikäynti näyttäytyy käsityksissä korjaavaksi menetelmäksi, sillä se tehdään silloin, jos mikään muu menetelmä ei ole auttanut. Asiakkaalle saatetaan myös joutua perustamaan sosiaaliviraston välitystili, joka liittyy asiakkaan taloustilannetta korjaaviin viimesijaiseen menetelmiin.

H4: ”Minä hain edunvalvonnan yhdelle asiakkaalle, joka oli todella huonossa jamassa ja se oli ihan hirveätä, kun minä sen tahdonvastaisesti sen hain, mutta hänellä piti pitää katto pään päällä niin se oli pakko --- Ja nyt sulla on aina se, eikä tule häätöä koskaan enään.”

H5: ”Välitystiliä voidaan miettiä väliaikaisesti ratkaisuksi.”

Viimesijaisten menetelmien käyttö kertoo siitä, että tilanteet ovat päässeet jo niin pitkälle, ettei muulla tavoin saada asiaa korjattua. Asiakkaiden moninaisia tilanteita viimesijaisten menetelmien käsityksissä ei avattu tarkemmin. Mikäli nuori aikuinen ei ole lainkaan työtai opiskelukuntoinen voi taustalla ajatella olevan esimerkiksi vakava päihdeongelma, jonka myötä nuori joudutaan ohjaamaan ensin päihdepalveluihin ennen kuin sosiaalityö voi tarttua asiakkaan tilanteeseen.

Toimeentulotukeen liittyvät korjaavat menetelmät ovat sanktiota, esimerkkinä tästä on perusosan alennus. Vaikka toimeentulotuki on sosiaalityön yksi menetelmä, niin pääsääntöisesti toimeentulotuki näyttäytyy työssä tilanteen korjaavana menetelmänä (Blomberg 2016, 4). Perusosan alennusta kuvattiin käytettävän ihan viimesijaisena keinona ja olevan joissain tapauksissa keino asiakkaan aktivoimiseksi. Mikäli asiakas ei saa millään hoidettua jotain asiaa, saattaa perusosan alennus olla keino saada nuori aikuinen aktivoitumaan niin, että työskentely asiakkaan tilanteen parantamiseksi voidaan aloittaa. Viimesijaisia toimeentulotukeen liittyviä menetelmiä asiakkaan tilanteen parantamiseksi on myös vuokravelkojen ja häätöjen käsittely.

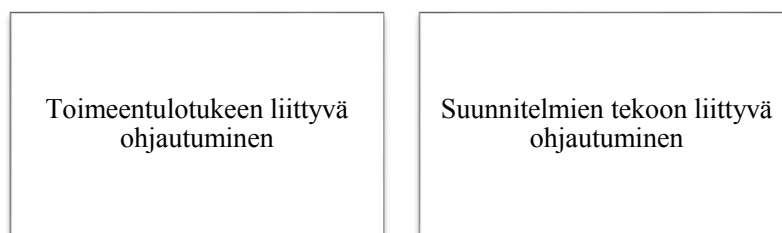
Sosiaalityöntekijä käyttää työssään monia eri menetelmiä, osittain myös sellaisia joiden ei koeta kuuluvan sosiaalityöntekijän työmenetelmiin kuuluviksi. Sosiaalityössä yleisesti

käytössä olevat menetelmät ovat ongelmien selvittämistä, erilaisten suunnitelmien tekemistä ja ohjausta. Osittain sosiaalityössä tiedostetaan työmenetelmien olevan liian toimistokeskeisiä (Blomberg 2016, 5). Menetelmät eivät ole kovin tarkkarajaisia, mutta osittain sitä voi selittää tilanteiden moninaisuus. Sosiaalityöntekijän työn päämenetelmä on palvelutarpeenarviointien tekeminen ja siihen liittyvät menetelmät. Nopeat asioiden ratkaiseminen ei ole sosiaalityöntekijän päätyötä, sillä sosiaalityöntekijä kuvataan pääsääntöisesti kokonaisvaltaisena tilanteen katsojana ja arvioijana. Sosiaalityössä joudutaan kuitenkin kiireestä johtuen tekemään nopeita päätöksiä, jotka eivät ole aina välttämättä asiakkaan tilanteessa parhain ja sopivin ratkaisu.

H1: ”Käytännön työhän on sellainen iloinen sekamelska sitä suunnittelua ja sen katoamista, että mitä palvelua tässä millonkin tarvittas. Ja sittenhän minä olen myös se, joka on siinä asiakkaan rinnalla, kun pitää mennä johonkin mukaan ja olen mukana täyttele-mässä mitä milloinkin hakemuksia ja niin.”

5.4 Asiakkaasta osittain etäinen suhde

Asiakassuhdetta kuvaavan pääkategorian nimesin asiakkaasta osittain etäiseksi suhteeksi, sillä käsityksissä tuli esiin suhteen etäisyys nuoreen aikuiseen ja heidän arkeensa. Asiakassuhdetta kuvaava pääkategoria jakautui kahdeksi alakategoriaksi; asiakkuuteen ohjautuminen ja asiakassuhde asiakastapaamisilla. Ohjautumisella tarkoitan sekä asiakkaan itseohjautumista että asiakkaan ohjaamista aikuissosiaalityöhön toisista palveluista. Asiakassuhteen käsitän tutkielmassani laajempaan asiakkaan ja aikuissosiaalityön suhteena sekä suhteena sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä. Asiakkaan ohjautuminen käsittää asiakkaan ohjautumisen ensimmäisen kerran tai jo asiakkuudessa olevien asiakkaiden tulemisen esimerkiksi vastaanotoille. Asiakkaan ohjautuminen jakautui edelleen kahteen käsitystyyppiin;

Kuvio 9. Asiakkaan ohjautumiseen liittyvät käsitystyyppit

Pääsääntöisesti nuori aikuinen ohjautuu tai hakeutuu asiakkaaksi toimeentulotuen hakemisen kautta tai esimerkiksi vastaanottoyksikön kautta, mikäli asiakkaan tilanteessa herää huoli sosiaalityön tarpeelle. Toimeentulotuki on suurelle osalle sisääntuloportti sosiaalityön palveluihin (Tuusa & Alakauhaluoma 2015, 16). Te-toimiston palvelut on yksi väylä, jonka kautta nuoret aikuiset asiakkaat ohjautuvat asiakkaaksi. Lisäksi nuori aikuinen tulee asiakkuuteen esimerkiksi silloin, jos hän on lopettanut koulun ja koulun kautta on otettu yhteyttä sosiaalityöhön. Myös etsivä nuorisotyö ohjaa nuoria aikuisia asiakkuuteen tarvittaessa.

H1: ”Tuo työ- ja elinkeinotoimisto on niitä paikkoja, missä nuoret kuitenkin suurin osa ainakin tällä alueella on työhallinnon asiakkaana. Ja sitten on tietysti nämä ammattioppilaitokset ja omat systeemit siellä, että jos on keskeyttämässä opinnot. Sitten on tietysti etsivä nuorisotyö.”

H3: ”Joo tokihan voi tulla suoraan vastaanottoyksiköstä tai puheluiden kautta, kun kuulee, että siinä on monenlaista siinä hänen elämässä, niin sitten varataan sille sosiaalityöntekijälle se aika.”

Nuori aikuisen saa tulemaan vastaanotolle viimeistään silloin, kun hänelle tehdään toimeentulotukipäätös. Sosiaalityöntekijän vastaanotto on tärkeä nuorelle silloin, kun hänellä on taloudellisia haasteita. Raha määrityksi keinoksi motivoida nuori aikuinen sosiaalityöntekijän vastaanotolle ja määrittään näin asiakkaan ja aikuissosiaalityöntekijän suhdetta. Sosiaalityöntekijän antama apu kiteytyy jossain määrin asiakassuhteessa rahan

ympärille ja ohjaus saatetaan tehdä muista yksiköistä silloin, kun asiakkaalla on taloudellisia haasteita. Suhdetta määrittää kuitenkin yhä vähemmän raha, sillä toimeentulotuen laskeminen on yhä vähemmän sosiaalityöntekijän työtä.

H3: ”No sen nuoren saa ainakin paikalle, kun sanoo että käsitellään se sinun toimeentulotukihakemus samalla.”

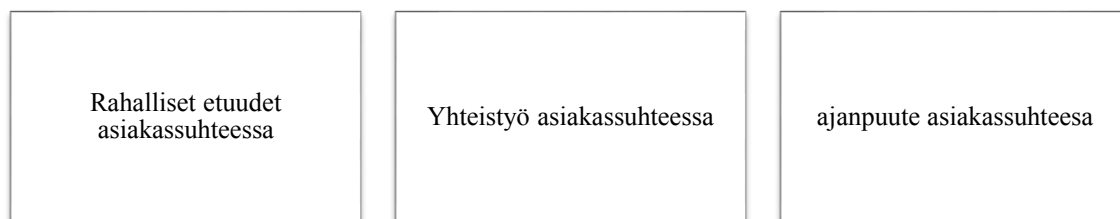
Nuori aikuinen ohjautuu sosiaalityön asiakkaaksi lähinnä toisten kontaktien kautta. Asiakas saattaa ottaa itsekin yhteyttä, mutta pääsääntöisesti asiakkuuden käsitettiin alkavan toisten viranomaisten ohjauksen kautta. Tiukka taloudellinen tilanne tai muiden etuuskien katkeaminen aiheuttaa nuorelle aikuiselle tilanteen, jossa hänen on pakko jättää toimeentulotukihakemus. Taloudellisen tilanteen selvittämisen kautta sosiaalityöntekijälle saattaa selvitä asiakkaan tilanteesta sosiaalityötä vaativia haasteita, joihin tulee tarttua.

Toiseksi käsitystyyppiä nimesin suunnitelmien tekoon liittyvän tavoittaminen, sillä nuorten aikuisten kuvattiin tulevan vastaanotolle myös ilman toimeentulotuen läsnäoloa. Nuorten aikuisten kuvattiin tulevan vastaanotoille selvittämään ja tekemään palvelutarpeenarviointeja tai aktivointisuunnitelmia. Raha ei näyttäytynyt käsityksissä ainoaksi motiivoinnin keinoksi, vaan nuorten aikuisten kuvattiin tulevan vastaanotoille muissakin tapauksissa. Nuorten aikuisten käsitettiin tulevan asiakkaiksi, vaikka heillä ei olisi tarvetta välttämättä toimeentulotuelle.

H1: ”Vaikka sitä rahaa ei siinä työssä juurikaan ole, niin kyllä ne siitä huolimatta tule.”

Sosiaalityön ja toimeentulotuen suhde näyttäytyi vastauksissa ristiriitaisena, sillä joissain vastauksissa toimeentulotuki nähtiin hyvin voimakkaana asiakassuhteen määrittävänä tekijänä. Toisaalta taas nuorten aikuisten kuvattiin tulevan ilman, että sosiaalityöntekijät tekevät heille toimeentulotukipäätöksiä.

Asiakassuhdetta asiakastapaamisella kuvaava alakategoria jakautui kolmeen käsitystyyppiin;

Kuvio 10 Asiakassuhdetta asiakkuudessa kuvaavat käsitystyyppit

Rahalliset etuudet kuten toimeentulotuki luo jännitettä asiakkaan ja työntekijän välille tapaamisilla ja asiakkaan kanssa asioidessa. Mikäli sosiaalityöntekijä tekee sellaisen päätöksen, johon asiakas ei ole tyytyväinen, vaikuttaa se väleihin ja työskentelyyn negatiivisesti. Tämän korostuu harkinnanvaraisissa toimeentulotuen päätöksissä. Sosiaalityöntekijät kuvasivat omaa työtänsä niin, että siihen ei juurikaan kuulu perustoimeentulotuen myöntäminen, mutta harkinnanvaraiset kuuluvat. Asiakkaan käsitettiin ymmärtävän kuitenkin, mikäli heille selittää päätöksen perusteet. Rahallisten etuuksien koettiin myös parantavan asiakassuhdetta, mikäli asiakkaalle myönnetään asiakkaan tilannetta kokonaisvaltaisesti parantavaa harkinnanvaraista toimeentulotukea.

H3: ”Kun tehdään vaikka joku kielteinen päätös, mihin asiakas ei ole tyytyväinen, niin siinä voi sitten mennä välit, kun voi olla että asiakas käsittää sen asian ihan eri tavalla.”

Asiakassuhdetta kuvattiin myös yhteistyössä tapahtuvaksi suhteeksi. Asiakkaan kanssa laaditaan suunnitelmia tulevaisuudesta tapaamisilla ja asiakkaan omaa ääntä kuunnellaan. Yhteistyössä tapahtuva asioiden pohtiminen koettiin tärkeäksi. Aikuissosiaalityöntekijä kuvattiin viranomaiseksi, jolla on ammattinsa kautta erilainen asema kuin nuorella, mutta työ tapahtuu ihanteellisimmillaan nuoren kanssa yhteistyössä Yhteiskunnalliset ja institutionaaliset tekijät luovat reunaehdot ja edellytyksiä asiakkaan ja työntekijän kohtaamiselle. Viime kädessä suhde rakentuu kuitenkin ihmisten keskinäisestä toiminnasta niissä tilanteissa, joissa ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään (Jokinen 2016, 144.)

H1: ”Että se meidän työn tarkoitus on kuitenkin enemmän yhteistyötä ja yhdessä miettiä sen nuoren kanssa, että miten tästä edetään.”

Työ pyritään tekemään yhteistyössä ja se lisää nuorelle aikuiselle tärkeäksi koettua luotamusta. Työaikaa vie kuitenkin paljon päivystysluonteiset kiireiset työt, eikä asiakkaan syvälliselle kuuntelulle välttämättä jää aina työssä aikaa.

Asiakassuhdetta ja yhteistyötä kuvattiin haittaavan suuri asiakasmäärä ja siitä johtuva ajanpuute. Sosiaalityöntekijä ei näyttäyty välttämättä nuorelle aikuiselle työntekijänä, joka pystyy paneutumaan heidän tilanteeseensa kunnolla ja viemään asioita eteenpäin. Ajanpuutteen vuoksi sosiaalityöntekijä voi olla asiakkaan silmissä kiireinen työntekijä, joka hoitaa pakolliset talouteen liittyvät asiat eikä paneutuvalla työlle ja tulevaisuuden hahmottamiselle jää aikaa. Vaikka tapaamisella käsitellään sen hetkisiä asioita ja ollaan kiinni siinä hetkessä, rakennetaan tapaamisella aina niin asiakkaan kuin suhteenkin tulevaisuutta (Jokinen 2016, 144.) Työntekijä ehtii unohtaa asiakkaan tapaamisten välissä, mikä hankaloittaa tiiviin suhteen muodostumista. Asiakkaan tapaaminen kiireessä saattaa tehdä haittaa suhteen luottamuksen rakentumisella ja työskentelylle tulevaisuudessa.

H1: ”Niitä tapaamisia olis niinkun useammin, että nähtäis niinkun useammin ja siten siinä jotenkin minä näkisin, että olis mahdollisuuksia enemmän sitten ehkä. Tuntuu, että se nyt jää kuitenkin vähän niinkun sellaiseksi pintapuoliseksi.”

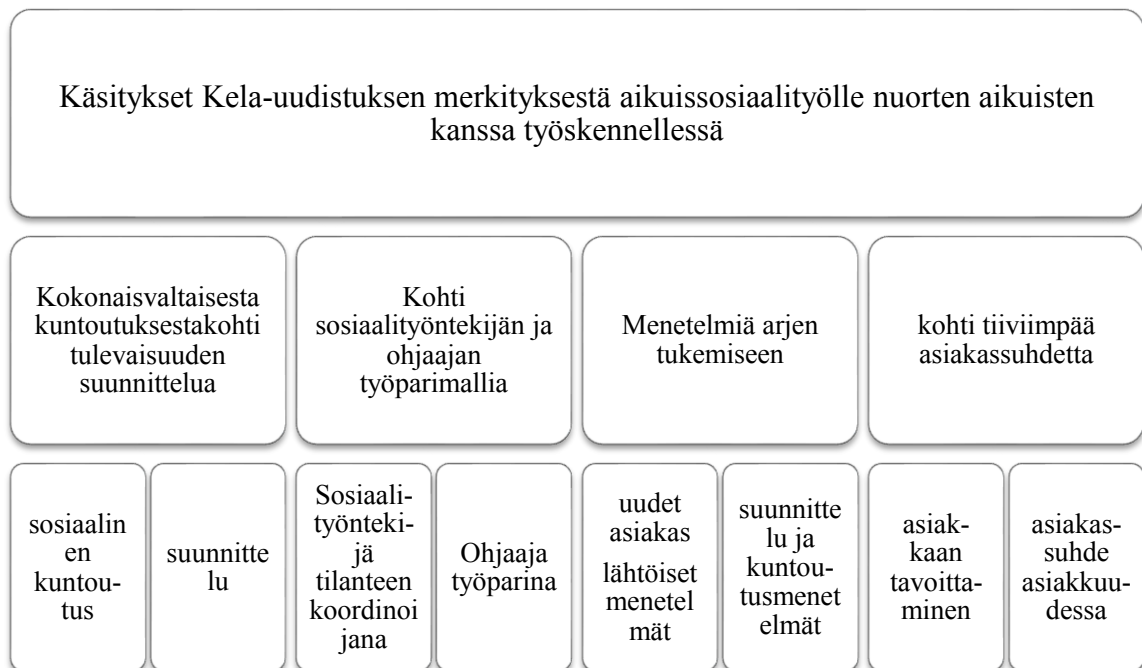
H5: ”Mulla oli yks asiakas, jonka kanssa piti tehdä palvelutarpeenarviontia, mutta siinä tulikin sitten tällainen lastensuojelullinen huoli ja se aika meni sitten siihen. Ei siinä sitten ehtinyt palvelutarpeenarviontia tehdä ja seuraava aika menikin sitten tosi pitkälle.”

Asiakkaiden kanssa tehdään asiakastapaamisilla tapahtuvaa työtä, mutta tapaamiset tapahtuvat lähinnä virastoympäristössä. Asiakkaan asiakkuuteen ohjautuminen tapahtuu monen tahon kautta ja myös asiakkaan omasta aloitteesta. Sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan on kuitenkin niitä nuoria aikuisia, jotka eivät hae toimeentulotukea mutta ovat silti asiakkuuden tarpeessa. Asiakkaita on sosiaalityössä niin paljon, että sosiaalityöntekijä ei ehdi paneutua kaikkien asiakkaiden tilanteeseen. Asiakasmäärää voi selittää se,

että sosiaalityöntekijöitä on liian vähän tai se, että sosiaalityöntekijä hoitaa omat asiakkaiden kokonaisvaltaisesti sisältäen myös päivistysluonteisen työn. Asiakassuhde asiakkuudessa käsitettiin lähes poikkeuksetta jäävän etäiseksi ajanpuutteen vuoksi, vaikka käytävissä menetelmissä on syventävän työn mahdollistavia menetelmiä. Aikuissosiaalityö ei näyttäytyä kokonaisvaltaisena työnä, sillä sosiaalityöntekijä hoitaa omat asiakkaat yksin, eikä aika riitä kaikille asiakkaille.

6 Käsitukset Kela-uudistuksen merkityksestä aikuissosiaalityölle nuorten aikuisten kanssa työskennellessä

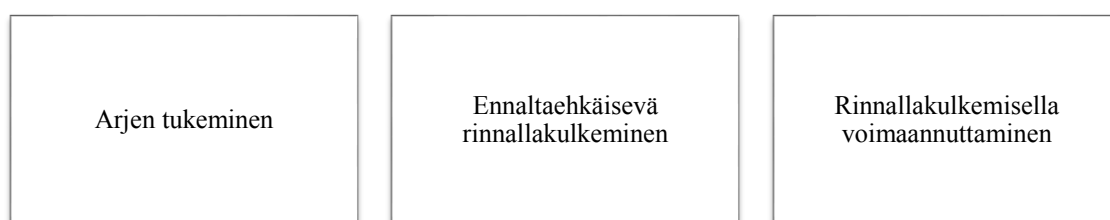
Kolmannessa tulosluvussa raportoin aikuissosiaalityöntekijöiden käsityksiä Kela-uudistuksen merkityksestä aikuissosiaalityölle nuorten aikuisten kanssa työskennellessä. Olen jakanut uudistuksen merkitykseen liittyvät käsitukset yhteen kuvauskategoriaan, joka on jakautunut edelleen neljään horisontaaliseen pääkategoriaan ja siitä edelleen alakategoriioihin.

Kuvio 11. Kuvauskategoria Kela-uudistuksen merkityksestä aikuissosiaalityölle

6.1 Arjen tukemisesta kohti suunnittelua ja kuntoutusta

Kokonaisvaltaisesta kuntoutuksesta kohti tulevaisuuden suunnittelua pääkategoria jakautui edelleen kahteen alakategoriaan; sosiaalinen kuntoutus ja suunnittelu. Sosiaalisen kuntoutuksen alakategoria jakautui vielä edelleen kolmeen käsitystyyppiin;

Kuvio 12. Rinnalla kulkevan työn käsitystyyppit

Kela-uudistuksen myötä nähtiin mahdollisuus siihen, että aikuissosiaalityön painopiste siirrettäisiin sosiaaliseen kuntoutukseen, jonka yhtenä osana on arjen tukeminen. Kela-uudistuksen nähtäisiin mahdollistavan työajan vapautumisen arjen ja ihmissuhteiden tukemiseen ja sitä kautta tulevaisuuden suunnitteluun. Työn perimmäisenä lähtökohtana uudistuksen jälkeen olisi nuoren aikuisen saaminen opiskelun ja työn pariin, mutta lopputuloksen onnistumisen kannalta arjen tukemiseen painottuva työ nähtiin tärkeänä. Pelkkä nuorten aikuisten kiinnittäminen takaisin työmarkkinoille on tutkimustulosten ja tutkimuskirjallisuuden perusteella nuorten tilannetta riittämättömästi parantava työmuoto (Lindsay, Greve, Cabras, Ellison & Kellett. ym. 2015).

H1: ”Kyllä minä vähän odotan sitä tai olen ajatellut, että siinä tulee tapahtumaan sitä että enemmän jalkaudutaan.”

H5: ”Nyt kun tapaamisten välissä saattaa olla useita kuukausia, niin tilanteet jää roikkumaan.”

H3: ”Ettei se olisi sitä, että kuukauden päästä tavataan ja ohjataan taas johonkin toiseen paikkaan.”

Kela-uudistuksen nähdään merkitsevän mahdollisuutta siihen, että aikuissosiaalityön työorientaatioksi tulisi sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvä arjen kokonaisvaltainen tukeminen. Sosiaalityöntekijä nähdään arjen asiantuntijana, joka katsoo tilannetta sen sujumisen kautta. Toimiva arki on tie siihen, että nuori aikuinen voidaan saada kiinnitettyä työmarkkinoille. Kuntouttaminen ilman arjen tukemista ei näytä olevan riittävä muoto nuorten aikuisen tukemisessa. Tilanteessa olisi tärkeä löytää taustalla vaikuttavat tekijät. Esimerkiksi päihdeongelmaan annettu tuki ja ohjaus saattaa olla edellytys arjenhallinnan lisääntymiselle ja lisätä motivaatiota työn etsimiselle (Palola 2012, 15). Nuori aikuinen ei välttämättä edes tiedä mihin hänen tulee kuntoutua, sillä arki on voinut olla jo pitkään ihan erilaista, mitä työhön tai opiskeluun kiinnittyminen vaatisi.

Uudistuksen nähtiin tuovan mahdollisuus siirtää työn lähtökohtia enemmän ennaltaehkäisevästi työksi. Ennaltaehkäisevässä työssä nuoren tilanteeseen pyrittäisiin vaikuttamaan varhaisemmassa vaiheessa matalan kynnyksen palveluilla, joihin asiakas voisi helposti tulla. Tavoitteena kokonaisvaltaisessa kuntoutuksessa on se, että asiakkaan kanssa päästäisiin työskentelemään varhaisemmassa vaiheessa ennaltaehkäisten tilanteiden pääsemisen liian haastaviksi (Kokko & Veistilä 2016, 221). Aikuissosiaalityöntekijät jalkauttaisivat sosiaalityön lähemmäs asiakasta, minkä myötä sosiaalityön päämääriin päästäisiin entistä paremmin. Työn tulisi olla enemmän etsivää työtä, jolloin sosiaalityötä tarvitsivat asiakkaat löydettäisiin ja tilanteisiin voitaisiin tarttua aiemmin. Ennaltaehkäisevän työotteen lisäämisen ei kuitenkaan poistaisi sitä, että sosiaalityötä tarvittaisiin myös tilanteiden korjaajana. Työn painopistettä vietäisiin myös osittain erilaisiin vapaamuotoisempiin työmuotoihin, kuten erilaisiin projekteihin ja yhteisöjen siteiden vahvistamiseen. Kun sosiaalista kuntoutusta tarkastellaan julkisen ja kolmannen sektorin ja yhteistyösuhteina, erityisen tärkeään rooliin nousevat järjestöjen ja kuntien yhteistyö (Aalto 2012, 71).

H1: ”Niin, että nuorilla on tuossa iässä se koulu äärimmäisen tärkeä juttu ja kaikki ovat koulussa, niin jotenkin siellä sitä sosiaalityön työtä pitäis niinkun vahvistaa, peruskouluissa ja toisen asteen kouluissa, kun siellä ne nuoret on.”

H1: Niille nuorille, jotka eivät kykene vielä sitoutumaan esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan useasti viikossa, tarvitaan matalan kynnyksen palveluja. ”

H1: ”Mutta kyllähän me enemmän tarvittaisiin sitä ennaltaehkäisevää työtä, että päästäisiin niihin tilanteisiin puuttumaan, että niitä palveluja sitten siihen sen nuoren takaisin raitelleen saattamiseksi. Mutta tottakai tarvitaan korjaavaakin. ”

H5: ”Niin jos tämä meidän työ olis oikeen varhaisessa vaiheessa tapahtuvaa, niin olisi siko se sosiaalityötä enää ollenkaan. ”

Osana kokonaisvaltaista sosiaaliseen kuntoutukseen perustuvaa työtä tuotiin esiin asiakkaan voimaannuttaminen. Rinnalla kulkevalla ja ennaltaehkäisevällä työllä voisi olla vaikutusta siihen, että asiakas saataisiin kuntoutettua aktiivisemmaksi yhteisön jäseneksi. Vastauksissa ei korostunut suuresti se, että sosiaalityö voimaannuttaisi niinkään yhteisöjen välisiä siteitä, vaan voimaannuttaminen näyttäytyi enemmän yksilötasoisena. Yksilön voimaannuttamisella kokonaisvaltaisen sosiaalisen kuntoutuksen avulla voisi myös olla vaikutusta siihen, että yhteisöjen siteet vahvistuisivat. Kokonaisvaltaisen sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on nuoren aikuisen oman roolin ja toiminta-areenan löytyminen jossakin yhteisössä (Kokko & Veistilä 2016, 220).

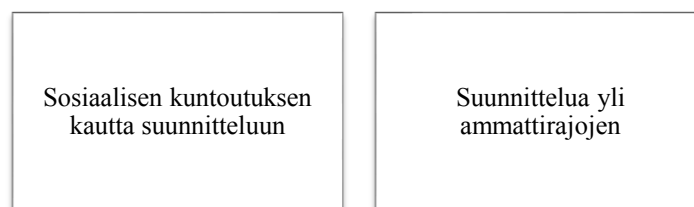
H1: ”Meillä on kuitenkin se koulutuksellinen ja tän puolesta niinku on se, että ei keskitytä pelkästään siihen yksilöön, vaan myös siihen hänen välillään olevanaan yhteiskuntaan ja kaikkeen tämmöseen, niin varmasti siihen olis annettavaa, että pitäis vaan lähteä rohkeasti kokeilemaan, että mitä se vois olla. ”

H1: ”Kun meillä on asiakkailta hirveästi sitä yksinäisyyttä, että ihan selkeästi se lähiympäristö on niinkun semmonen, mitä vois niinkun käyttää siinä apuna ja lähteä kehittämään. ”

Arjen tukemisen tärkeys oli esillä monessa vastauksessa. Etenkin nuorilla aikuisilla koetaan yleisesti olevan hankaluuksia nimenomaan normaalissa arjen asioissa, joihin tarvitaan erilaista tukea. Sosiaalityöntekijän ammattitaidolla ja aikuissosiaalityöllä olisi annett-

tavaa arjen tukemisessa, jonka vahvistamiseen Kela-uudistuksen uskotaan antavan mahdollisuus. Sosiaalityössä tapahtuvat muutokset eivät tapahdu hetkessä, vaan pitkäjänteiselle työlle tulisi olla aikaa. Sosiaalityön asiakkaat tarvitsevat osallisuuden vahvistamista ja ratkaisujen ja voimavarojen etsimistä. Sosiaalityötä suunniteltaessa on huomioitava se, että asiakkaiden tilanteet eivät muutu hetkessä (Blomberg 2016, 5). Pitkään toimeentulotuen asiakkaana olleiden nuorten aikuisten ohjaaminen suoraan työn pariin ei ole useinkaan toimiva ratkaisu. (Saikkonen ym. 2012, 17).

Suunnittelua kuvaava alakategoria jakautui edelleen kahteen käsitystyyppiin;

Kuvio 13. Syvämmisempään suunnitteluun liittyvät käsitystyyppit

Aikuissosiaalityöntekijät näkevät muutoksen jälkeenkin aikuissosiaalityön lähtökohtien olevan se, että nuori aikuinen saadaan kiinnittymään opiskelujen ja työn pariin ja lopulta yhteiskunnan tuottavaksi jäseneksi. Sosiaalityöntekijät näkevät kuitenkin suunnitelmallisuuden ja kuntoutuksen lähtevän arjen tuntemisesta ja sen kautta suunnitelmien tekemisestä. Aikuissosiaalityö pystyisi paremmin suunnittelemaan ja poluttamaan nuoren aikuisen reittiä kohti päämäärää, kun olisi tiedossa asiakkaan arjen sujuminen ja asiakkaan kuntoutus ei jäisi vain ohjauksen ja kuntouttavan työtoiminnan tasolle. Sosiaalinen kuntoutus voi olla edellytyksenä sille, että työllistymistä voidaan edes lähteä suunnittelemaan (Saikkonen 2012, 17). Arjen tukemisen ja asiakkaan tilanteen tuntemisen kautta palvelut saataisiin suunniteltua oikea-aikaisemmiksi ja enemmän nuoren aikuisen tilanteeseen vaikuttavammiksi. Palvelut tulisi olla yhä enemmän räätälöitävissä asiakkaan tilanteen mukaisesti. Onnistuneen palvelujen suunnittelun pohjalla tulisi olla parempi tuntemus nuoren aikuisen tilanteesta.

H1: ”Vaikka siihen tuleekin erilaisia mutkia siihen asiakkana polkuun, niin kuitenkin se on siellä jossakin se tavoite, että olis sitten se palkkatyö, jolla itsensä elättää ja samalla pyörittää tätä yhteiskuntaa ja että tuota.”

Arjen tukemisen kautta saattaisi nousta esiin jotain sellaisia seikkoja, jotka tulisi ottaa asiakkaan palvelujen tarpeen suunnittelemisessa huomioon. Arjen tukeminen voisi lisätä yksilökohtaisempaa suunnittelua, jossa otettaisiin paremmin huomioon asiakkaan yksilöllinen tilanne. Yksilölliset tilanteet ja niiden tukeminen vaativat pohjalle eri ammattiryhmien tukea, sillä asiakkaalla saattaa olla niin vaikea tilanne ettei pelkkä sosiaalityön rinnalla kulkeminen riitä. Sosiaalityöntekijät toivat rinnalla kulkemisen ja sitä kautta suunnitelmien teon esiin ihannetilanteena, jossa heidän koulutusta vastaavaksi työksi kovailema työ voisi toteutua.

Muutoksen nähtiin tuovan mahdollisuus siihen, että asiakkaan tilanteen suunnittelua tehtäisiin enemmän yhteistyössä ja sektorirajat ylittäen. Nuorten aikuisten tilanteen parantamiseksi tarvitaan yhteistyötä terveydenhuollon, Kelan, opetustoimen ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 53). Nuorten aikuisten tukemiseksi sosiaalityössä tarvittaisiin sektorirajat ylittävää, moniammatillista yhteistyötä (Saikkonen 2012, 16). Nuoren aikuisen tilanteen suunnittelun koettiin helpottuvan, mikäli muutoksen myötä ei noudatettaisi niin tiukkoja rajapintoja siinä, kuka mitäkin hoitaa. Tiiviimmän yhteistyön avulla otettaisiin nuori aikuinen yksilöllisemmin huomioon ja suunnitelmien tekeminen ja työmarkkinoille kuntouttaminen saattaisi tapahtua vaikuttavammin. Kela olisi yhtenä tärkeänä tiivistämisen kohtana muutoksessa.

H1: ”Mutta tuota onko se sitten näitä yhteyksiä vai että enemmän toimittais yhdessä, kun me aika paljon ainakin kun minä täältä katon tätä meidän yksikön näkökulmasta, niin se on aika vähäistä yhteistyö esimerkiksi koulujen kuraattorien kanssa.”

H1: ”Tuota jotenkin pitäis päästä enemmän siihen yhdessä tekemiseen hallinnonalasta riippuen, koska ne asiakkaat on kuitenkin samoja.”

Rajapintojen ylitys voisi muutoksen jälkeen toimia siinä, että asiakasta ei helposti lähdettäisi ohjaamaan toisaalle, vaan pyrittäisiin hoitamaan asia siinä yksikössä, missä asiakas

sillä hetkellä on. Suuret asiakasmäärät pakottavat kuitenkin työntekijöitä pitämään kiinni omista rajoistaan jossain määrin, joten rajapinnat työssä tulisi muutoksen jälkeenkin säilyttää. Rajoilla on myös tärkeä rooli siinä, että asiakkaan tilanne ja asiat tulevat hoidettua. Mikäli asiakkaan tilanne olisi liian monen työntekijän käsissä yhtä aikaa, saattaisi se aiheuttaa sekaannusta sekä työntekijöille että asiakkaille.

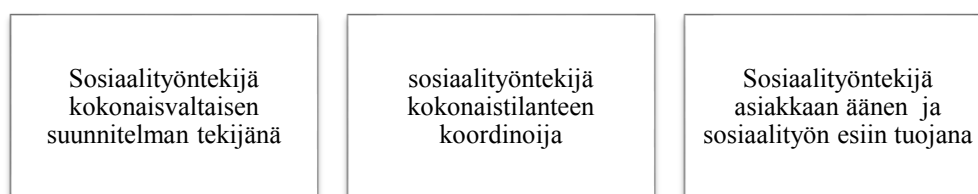
Jaoin kokonaisvaltaisen kuntoutuksen ja suunnittelun omiin alakategorioihin, vaikka ne menevät käytännön asiakastyössä osittain päällekkäin. Nykyiseen sosiaalityöhön verrattuna Kela-uudistus merkitsisi sitä, että työn päämääränä olisi edelleen asiakkaan kuntouttaminen työmarkkinoille, mutta se tapahtuisi kokonaisvaltaisemmin ja asiakkaan kokonaistilanne huomioiden. Sosiaalityön tulisi olla asiakkaiden tarpeisiin vastaavaa työtä, jossa hyödynnettäisiin sosiaalisen kuntoutuksen työotetta. (Blomberg 2016, 5). Työorientaatio vietäisiin muutoksen myötä enemmän yksilökohtaiseen työhön, jossa otettaisiin yhä enemmän huomioon asiakkaan moninaiset elämäntilanteet ja lähdettäisiin niiden kautta suunnittelemaan tietä kohti lopullista päämäärää. Muutoksen myötä työn yhteiskunnallinen määränpää säilyisi taustalla samanlaisena, kuin nykyisellään, mutta painopistettä siirrettäisiin enemmän ennaltaehkäisevään, rinnalla kulkevaan ja joustavampaan työotteeseen.

Asiakkaan yksilöllinen tukeminen ja rinnalla kulkeminen nähtiin vaikuttavan nuoriin aikuisiin enemmän, kuin ainoastaan pinnallinen suunnittelu ja suoraan työhön kuntouttaminen. Nykyisten lakien kuvattiin määrittävän työtä muutoksen jälkeen, joten suuria muutoksia ei koettu muutoksella välttämättä olevan. Palvelujärjestelmä ja lait antavat raamit sille, miten asiakkaiden kanssa pystytään työskentelemään (Saikkonen 2012, 16). Sosiaalityön ammattitaito verkostoissa kuvattiin olevan kokonaisvaltaisesti arjen asiantuntijuutta. Vastauksista ei selvinnyt tarkasti se, mitä rajapintojen rikkominen suunnittelussa merkitsisi sosiaalityölle käytännössä.

6.2 Kohti sosiaalityöntekijän ja ohjaajan työparimallia

Perustoimeentulotuen siirtyminen Kelalle toisi mukanaan mahdollisuuden siihen, että sosiaalityöntekijällä ja ohjaajalla olisi nykyisestä poiketen yhteiset asiakkaat. Sosiaalityöntekijä olisi asiakastilanteiden koordinoija, jonka työparina työskentelisi sosiaaliohjaaja. Työparimalli mahdollistaisi nuoren aikuisen rinnalla kulkemisen ja tilanteisiin paneutumisen.

Sosiaalityöntekijä koordinoijana alakategoria jakautui edelleen kolmeen käsitystyyppiin;

Kuvio 18. Käsitystyytit sosiaalityöntekijästä koordinoijana

Sosiaalityöntekijä olisi muutoksen jälkeen kokonaisvaltaisena työntekijänä, joka tekisi asiakkaille aktivointi- ja asiakassuunnitelmat sekä palvelutarpeenarvioinnit. Sosiaalityöntekijä laatisi asiakkaalle alustavan suunnitelman tilanteesta ja palveluista. Työparimallissa sosiaalityöntekijä ja ohjaaja tekisivät työtä rinnakkain yhteisten asiakkaiden kanssa. Sosiaalityöntekijä olisi muutoksen jälkeen asiakkaan tilanteessa enemmän taustalla tilanteen koordinoija, mutta edelleen tapaisi asiakasta säännöllisesti. Pääsääntöisesti sosiaalityöntekijä sijoitettiin virastoympäristöön, sillä työn luonne vaatisi edelleen myös sitä. Sosiaalityöntekijän asiakastapaamiset voisivat tapahtua systemaattisemmin, kun työssä ei olisi niin paljon niin sanotusti sitä työtä, mitä ei käsitetä sosiaalityöntekijän tehtäväksi. Sosiaalityöntekijä pystyisi tekemään intensiivisemmin ja asiakkaan yksilökohtaisen tilanteen huomioon ottavia suunnitelmia työparimallin myötä. Sosiaalityöntekijä tapaisi asiakkaita yksin ja yhdessä ohjaajan kanssa. Useammin tapahtuvat tapaamiset voisivat mahdollistaa nuorille aikuisille tärkeäksi käsitetyt lyhyisiin tavoitteisiin perustuvat suunnitel-

mat. Työparimalli voisi mahdollistaa asiakkaan nopeamman pääsyn vastaanotolle. Keskeisintä sosiaalityössä olisi asiakkaan nopea pääsy palvelutarpeenarvioon. (Blomberg 2016, 5).

H1: ”Tietyin väliajoin olisi sellaisia yhteisiä tapaamisia, joissa olisi se ohjaaja mukana ja käytäis läpi mitä asiakkaan tilanteessa on tapahtunut.”

H1: ”Sitä palveluitten oikea-aikaisuuden miettimistä ja suunnitelmien tekemistä ehkä ja jotain lausuntoja tehtäis.”

H4: ”Ohjaajat on varmaan lähempänä asiakasta, mutta kyllä sosiaalityöntekijänkin pitäis niinkun päästä lähemmäs sitä arkea ja lähiympäristöä, vaikka tapaamalla ja pyytämällä, että pitäs mennä paljon lähemmäs asiakasta, mutta nyt ei kerkee, kun on niin hirveästi asiakkaita.”

H3: ”Luulen, että ohjaaja ja sosiaalityön työparimallin myötä voitaisiin palvella asiakkaita paremmin. Että kun meillä on omat asiakat ollut ohjaajilla ja meillä työntekijöillä, niin jotenkin omassa työssä tarvii sitä, joka kulkee asiakkaan rinnalla ja itsellä jää enemmän aikaa siihen.”

H5: ”No ajallisesti se mahdollistaisi sen, että ei mee sinne kahden kuukauden päähän se seuraava tapaaminen, että sen palvelutarpeenarvioinnin saa niinkun nopeammin tehtyä, että ne asiat niinkun etenee nopeammin.”

H1: ”Että jotain tämmösiä epävirallisempia paikkoja missä me työskennellään, mutta tokihan meillä säilyy ne viranomaisvelvoitteet.”

Muutos ei merkitsisi suurta muutosta sosiaalityöntekijän työn varsinaiselle sisällölle, sillä sosiaalityöntekijä nähdään muutoksen jälkeen edelleen asiakkaiden arviointien ja suunnitelmien tekijänä. Muutos kuitenkin voisi selkiyttää sitä, että sosiaalityöntekijä saisi keskittyä koulutusta vastaavaan kokonaisvaltaiseen suunnittelu ja arviointityöhön. Sosiaalityöntekijän työssä ei kuvattu olevan juuri lainkaan perustoimeentulotuen laskelmista, jo-

ten Kela-uudistuksen merkitys sosiaalityölle tapahtuisi sosiaalityöntekijöiden mukaan sosiaaliohjaan tulemisella sosiaalityöntekijän rinnalle. Perustoimeentulotuen siirtymisen myötä kuitenkin myös sosiaalityössä vapautuisi aikaa suunnata työtä muihin asioihin, kuten tulevaisuuden suunnitteluun. Sosiaalityöntekijät toivat esiin, että työparimalli mahdollistaisi suunnitelmien tekemisen nopeammin. Vastauksista ei kuitenkaan ilmennyt sitä, että kenen kautta asiakkuus alkaisi. Yhteisten asiakkaiden myötä asiakkaiden määrä voisi hetkellisesti lisääntyä. Pitkäjänteisemmän työtteen myötä asiakkaiden tilanteet eivät enää välttämättä kriisiytyisi, mikä voisi pitkällä aikavälillä vähentää työssä tällä hetkellä olevaa päivystystyötä.

Työparimallin myötä sosiaalityöntekijä olisi kokonaistilanteen koordinoija, joka ottaisi vastuun asiakkaan kokonaistilanteesta silloin kun asiakkuus olisi lähtenyt sosiaalitoimiston kautta. Sosiaalityöntekijä laatisi asiakkaalle alustavat suunnitelmat ja päivittäisi suunnitelmaa tilanteen eläessä. Sosiaalityöntekijän rinnalla tulisi muutoksen jälkeen olla sosiaaliohjaaja, joka tarvittaessa lähtisi käynnille asiakkaan kanssa. Tällä hetkellä sosiaalityöntekijältä puuttuu työpari, johon muutos voisi tuoda ratkaisun. Sosiaalityöntekijän ajan vapautuminen työparin myötä mahdollistaisi kokonaistilanteen koordinoimisen, sillä asiakkaan rinnalla olisi niin sanottu lähityöntekijä. Sosiaalityöntekijä toimisi verkostoissa katsoen mitä toimijoita ja palveluja asiakkaan tilanteessa tarvitaan ja mitä ei niinkään. Sosiaalityöntekijä voisi tehdä tarkan suunnitelman ja ohjata asiakasta suunnitelman perusteella palveluihin oikea-aikaisemmin.

H1: ”Niin se vaatii tietysti sitä, että yhteistyö muiden toimijoiden kanssa on tiivistä, että sosiaalityöntekijä on tavallaan tämmönen orkesterin kapellimestari.”

H5: ”Jotenkin semmosta oikea-aikaisuutta, että ei toistettaisi samoja kaavoja, että jos tulee asiakas niin selvitetäis siinä tarpeenarvioinnissa, että jaaha täällä on jo viides keskeytynyt koulu että ei lähdetäis suoraan kokeilemaan sitä kuudetta, vaan sitten tutkitais, että mikä tässä on se juttu.”

H2: ”Sosiaalityöntekijä on se koordinoija, joka tekee palvelutarpeenarvioinnin ja mistä lähdetään ja sitten se koordinoi niitä eri palveluja ja sitten se sosiaaliohjaaja on siellä

arjessa, että meidän ei tarvi tuolta ulkopuolelta lähteä hakemaan mitään jos tarvii sitä ohjausapua.”

Sosiaalityöntekijä nähdään muutoksen jälkeen aktiivisempänä tiedon viejänä eteenpäin, mikäli työssä huomataan jotain epäkohtia. Lisäksi sosiaalityöntekijä olisi palvelujen esiintuojana palvelujen mahdollisille tarvitsijoille. Sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä, että nuorille aikuisille tuodaan esiin sitä, mitä aikuissosiaalityö pitää sisällään ja näin saadaan heitä yhä enemmän hakeutumaan tarpeen vaatiessa asiakkuuteen. Tämä voisi sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan tapahtua esimerkiksi jalkautumalla kouluihin kertomaan sosiaalityöstä. Sosiaalityöntekijä näyttäytyy osittain asiakkaan tuottaman tiedon esiintuojana, mutta ei käsitysten mukaan pysty kuitenkaan suuriin linjoihin vaikuttamaan. Uusin sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301) korostaa rakenteellisen sosiaalityön tekemistä sekä yksilön ja yhteisöjen siteiden ja toimijuuden vahvistamista. Rakenteellisen sosiaalityön tekijänä muutoksen jälkeen tuli esiin vain muutamassa vastauksessa.

H1: ”Niin jotenkin sitä niinkun, kuitenkin se, kun se talous on ja ne raha-asiat ja toimeentulotuen käsittely on yks sellainen suuri juttu, joka meiltä nyt jää pois, niin jotenkin tulis sitä sosiaalityön näkyväksi tekemistä, että mitä se on mitä me tehdään.”

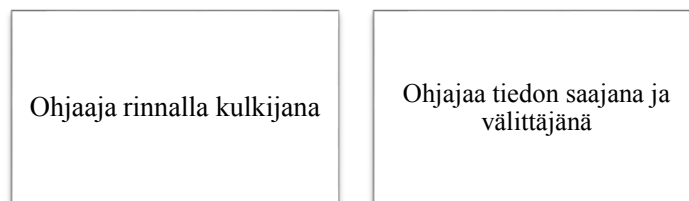
H2: ”Jotenkin vois kouluilla käydä esittäytymässä, että mitä se sosiaalityö sitten on jo jotakin tämmöistä tiedon vientiä..”

H2: ”Että kyllähän meillä on aika paljon nuo esimiehet, jotka sitten vievät tietoa eteenpäin, että ei me sosiaalityöntekijät olla suorissa yhteyksissä oikeestaan noihin.”

Sosiaalityöntekijä nähdään muutoksen jälkeen asiakastyössä niin kuin nykyiselläänkin tehtävässä työssä, mutta työparimalli mahdollistaisi työn painopisteen siirtämisen enemmän koulutusta vastaavaksi kokonaisvaltaiseksi arviointityöksi. Sosiaalityöntekijän työpanos näyttäytyy suurimmalta osin jäävän asiakastasolle, vaikkakin esiin tuotiin myös rakenteellista työtä ja tiedon vientiä eteenpäin. Sosiaalityöntekijän uskottiin voivan työskennellä muutoksen jälkeen esimerkiksi projekteissa, mutta tämä tuli esiin vain yhdessä

vastauksessa. Rakenteellisen sosiaalityön ulottuvuuden esiin tuomisen vähäisyyttä saattaa selittää se, että työ on niin hektistä isojen asiakasmäärien osalta, ettei sen miettimiselle jää työssä aikaa.

Ohjaaja työparina jakautui vielä edelleen kahteen käsitystyyppiin;

Kuvio 19. Käsitystyytit ohjaajasta työparina

Työparimallin myötä sosiaalityöntekijän ja ohjaajan asiakkaista tulisi yhteisiä, jolloin työ tapahtuisi rinnakkain tehtävänä työnä. Ohjaaja olisi enemmän asiakkaan rinnalla arjessa ja sosiaalityöntekijä olisi taustalla kokonaistilanteen arviojana. Sosiaalityöntekijät toisivat muutoksen myötä aikuissosiaalityöhön lastensuojelussa käytössä olevan työparimallin, jonka myötä työtä tehtäisiin rinnakkain. Sosiaaliohjaaja asiakkaan rinnalla kulkeminen mahdollistaisi arjen hahmottamisen paremmin. Ohjaajan myötä nuorille aikuisille tulisi enemmän yksilökohtaista tukea ja roolimallia arkeen. Asiakkaan arjessa tehtävä työ lisäisi myös nuoren aikuisen lähipiirin tuntemista ja sitä kautta syvällisemmän työn tekemistä. Tärkein yhteistyökumppani sosiaaliseen kuntoutukseen painottuvassa sosiaalityössä on asiakkaan lisäksi hänen lähiverkostonsa (Kokko & Veistilä 2016, 221). Sosiaaliohjaaja olisi käsitysten mukaan se, joka lähtisi nuoren aikuisen kanssa esimerkiksi terveydenhuollon tai mielenterveyspalvelujen käynneille.

H1: ”No kyllä minä niinkun enemmän näkisin sen jalkautumisen ja rinnallakulkemisen nimenomaan sosiaaliohjaajan tehtävänä, että hän on se joka lähtee käymään asiakkaan kanssa vaikka siellä lääkärissä ja on apuna missä milloinkin tarvii.”

Nuorilla aikuisilla asiakkaille käsitettiin olevan hankalaa hahmottaa palvelujärjestelmä, hakeutua asiakkuuteen ja tavata viranomaisia. Sosiaaliohjaan tuki voisi lisätä palvelujen

käyttöä ja näin ollen vähentää tai hidastaa tilanteiden kriisiytymistä. Ohjaaja sosiaalityöntekijän rinnalla toisi asiakkaalle nykyisen yhden nimetyn työntekijän sijasta kaksi tai jopa useamman työntekijän, mikä voisi osaltaan vaikeuttaa palvelujen hahmottamista. Nuorilla aikuisilla on kuitenkin paljon arjenhallinnan haasteita, jotka vaatisivat rinnalla kulkemista. Arjen tukeminen vaatii suunnittelua siitä, miten nuorten aikuisten arkeen päästään ja millaisilla menetelmillä. Usean työntekijän työnjako tulisi miettiä tarkkaan, niin että se on asiakkaalle selkeää.

Sosiaaliohjaajalla olisi tarkempaa tietoa nuoren aikuisen arjesta ja lähipiiristä, jossa hän arkea elää. Sosiaaliohjaaja toisi tietoa asiakkaan arjesta ja lähipiiristä sosiaalityöntekijälle, ja tiedon perusteella sosiaalityöntekijä voisi tehdä palvelutarpeenarviointeja ja assa-kassuunnitelmia. Työtä tehtäisiin rinnakkain niin, että tieto kulkisi molempiin suuntiin joustavasti. Sosiaaliohjaaja saisi tietoa asiakkaan arjesta ja siirtäisi sen sosiaalityöntekijän kanssa tehtävään työhön.

H1: ”Joo kyllä minä näkisin, että se ohjaaja on siinä se joka tekee sitä työtä sinne kotiin ja sosiaalityöntekijä siellä enempi seuraaja ja pysyy kuitenkin tilanteen tasalla miten asiat etenee.”

H2: ”Joustavasti sitten se tiedon kulku siinä tapauksessa varmaan kulkee.”

H2: ”No tulisiko tässä sitten se, että kun se sosiaaliohjaus on siellä arjessa enemmän niin se tieto sieltä sitten.”

H1: ”Sosiaalityöntekijä ja ohjaaja kävis keskenään vuoropuhelua siitä, että miten tilanne kehittyy ja mitä tässä tarvitaanko vielä jotakin muuta ja jotakin tämmöstä.”

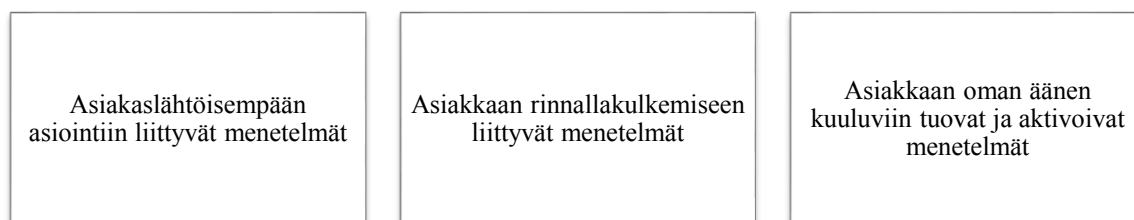
Työparimalli tuodaan esiin vastauksissa niin, että sosiaalityöntekijä ja ohjaaja työskentelevät joustavasti rinnakkain. Sosiaalityöntekijän ja ohjaajan työnjako näkyy siinä, että ohjaaja paikannetaan asiakasta lähemmäs ja sosiaalityöntekijä on enemmänkin kokonaistilanteen koordinoija. Vastauksissa nostetaan esiin se, että ohjaajalla ja sosiaalityöntekijällä on eri koulutus ja muutos voisi selkiyttää työnjakoa osalta. Sosiaaliohjaajan käytännön

työnkuva tuodaan vastauksissa konkreettisemmin ja selkeämmin esiin, kun taas sosiaalityöntekijän rooli.

Työparimallin myötä työtä voitaisiin viedä enemmän sinne, missä nuoret aikuiset ja heidän lähipiirinsä on. Toimintaperiaatteena pitäisi olla varhainen puuttuminen, palveluohjaus ja asiakkaan saattaen vaihtaminen palvelusta toiseen (Saikkonen 2015, 16). Vastauksista ei käy ilmi se, miten paljon ohjaajien nähtäisiin tekevän muutoksen jälkeen täydentävää toimeentulotukityötä. Perustoimeentulotukityö nähtiin olevan täysin poissa sosiaalityöntekijän työstä. Sosiaalihojaajan työstä tulee uudistuksen myötä siirtymään enemmän sisältöä Kelan tehtäväksi, jolloin sosiaalihojaaja asetettaisiin sosiaalityöntekijän rinnalle hoitamaan yhteisiä asiakkaita. Sosiaalihojaajan työnkuvan muuttaminen vaikuttaisi sosiaalityöntekijän työnkuvan selkiyttämiseen, mikäli sosiaalihojaajasta ja sosiaalityöntekijästä tulisi työpareja.

6.3 Menetelmiä arjen tukemiseen

Sosiaalityöntekijät toisivat työhön muutoksen myötä uusia asiakaslähtöisempiä menetelmiä, että sosiaalityö ei jäisi niin kauas asiakkaasta. Uusien asiakaslähtöisempien menetelmien alakategoriaan luokittelin kaikki ne menetelmät, joita ei tuotu esiin nykyisellään tehtävässä aikuissosiaalityössä. Uudet asiakaslähtöisemmät menetelmät jakautuivat edelleen kolmeen käsitystyyppiin;

Kuvio 14. Asiakaslähtöisyyteen liittyvät käsitystyytit

Asiakaslähtöisemmän asioinnin mahdollistaisi sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan esimerkiksi sähköinen asiointi, jonka kautta nuoret aikuiset voisivat varata ajan sosiaalityöntekijälle. Asiakkaan ei tarvitsisi olla puhelimen ääressä silloin, kun sosiaalityöntekijällä on puhelinaika. Sähköinen asiointi ei saisi kuitenkaan lisääntyä liikaa, sillä asiakkaiden tapaaminen on erityisen tärkeää. Työhön tulisi kehitellä enemmän esimerkiksi päivystysluonteisia menetelmiä, joiden myötä asiakkaat voisivat tavata sosiaalityöntekijän matalan kynnyksen periaatteella. Matalan kynnyksen palveluja voisi toteuttaa esimerkiksi nuorisotyön tiloissa tai kouluissa. Menetelmiin tuotaisiin myös virka-ajan ulkopuolella tehtävä työ, sillä suuri osa asiakkaista tarvitsee työtä esimerkiksi ilta-aikaan. Virka-ajan ulkopuolinen sosiaalityön saatavuus helpottaisi nuorten aikuisten asiointia ja toisi sosiaalityötä lähemmäs asiakasta. Muutoksen käsitettiin merkitsevän uudistuksia myös työaikaan. Työtä tulisi pystyä tekemään enemmän myös virka-ajan ulkopuolella, sillä suurin osa asiakkaista elää eri rytmiä.

H1: ”Jotenkin semmosta jalkautuvampaa työtä ja se on tietenkin suuri kysymys ja tarkoittaa myös työaikojen muutoksia ja kaikkea tämmöstä.”

H1: ”Sehän vaatii jotenkin ihan erilaista näkökulmaa tähän työhön, kun nythän minä teen työtä pääsääntöisesti täällä omassa virastossa tai jossain toisessa virastossa. Että eihän me aikuissosiaalityössä voida ihan etsivään työhön mennä, mutta jotenkin pikkuhiljaa siihen suuntaan että otettaisiin sitä nuoren lähiverkosta työhön mukaan.”

H2: ”Idealihan olis ihan oikeesti niinkun se, että monethan tarvii ihan hirveästi tuota virka-ajan ulkopuolista apua, että mehän ollaan nyt että me tehdään virka-ajalla tätä työtä.”

H2: ”Niin, että pystyttäis sitä työaika, että räätälöitäis sitä tarpeen mukaan.”

H2: ”Me mietittiin, ku mikä kehittämispäivä meilä nyt oli niin niitä nettisivuja, että siellä kerrotais sosiaalityöstä ja sielä olis ihan sellanen sähkönen ajanvarausjärjestelmä.”

Asiakaslähtöisempien asiointiin liittyvien menetelmien myötä sosiaalityö palvelisi paremmin juuri niitä, joilla on hankaluuksia asioida viranomaisen luona. Sähköinen asiointi ja matalan kynnyksen palvelut voisivat osittain vaikuttaa siihen, että toimeentulotuen siirtyminen Kelaan ei etäännyttäisi asiakkaita aikuissosiaalityötä. Työaikojen räätälöiminen saattaisi vaatia suurien linjojen muutoksia, mutta helpottaisi asiakkaiden kanssa työskentelyä ja olisi asiakaslähtöisempää. Sosiaalityö on lähtökohdiltaan työtä yhteiskunnan verkostosta tippuneiden ja heikommassa asemassa olevien asiakkaiden kanssa. Palvelujärjestelmä on rakennettu osittain niitä asiakkaita silmällä pitäen, jotka pystyvät ja osaavat hoitaa asiansa.

Asiakkaan rinnalla kulkemiseen liittyvät menetelmät olisivat ohjaajan sekä sosiaalityöntekijän tekemiä kotikäyntejä, joiden aikana asiakkaan arkea voitaisiin tukea. Asiakkaan arjen tunteminen ja rinnalla kulkeminen mahdollistaisi myös sosiaalityöntekijöiden esiintuoman tuen tarpeen työnhaussa. Sosiaaliohjaaja olisi lähempänä arkea ja tekisi systemaattisemmin asiakkaalle kotikäyntejä ja lähtisi tarvittaessa asiakkaan tueksi erilaisille asiakaskäynneille. Rinnalla kulkeva menetelmä voisi mahdollistaa myös syvällisemmän keskustelun, joka on yksi merkittävin aikuissosiaalityössä käytettävä menetelmä. Rinnalla kulkevat menetelmät mahdollistaisivat enemmän yksilökohtaista tukea, sillä asiakkaan arki tunnettaisiin paremmin ja siihen voitaisiin tarttua. Arjen tukemisessa on kuitenkin otettava huomioon se, miten hyvin nuoret aikuiset ottaisivat viranomaisen osaksi arkeaan. Asiakkaalle ei ole välttämättä helppoa päästää vierasta ihmistä osaksi omaa elämäänsä. Työskentelyn onnistumisen pohjana on suuresti asiakkaan oma motivaatio ja halu yhteistyöhön.

H1: ”Nuoret tarvitsevat ehdottomasti myös sitä henkilökohtaista tukea, että niinkun monella nuorella on vaikka heillä on tavallaan niinkun ne valmiudet on, mutta jotenkin se kynnyksen lähtee hakemaan sitä työtä on jotenkin korkea, että ei jotenkin niinkun osata.”

H1: ”Jotenkin siihen pitäisi kiinteästi kuulua jo alkuvaiheessa se kotikäynti, kun arvioidaan asiakkaan palvelujen tarvetta.”

H2: ”Varmaan semmoinen saattaen vaihtaminen olisi niinkun ideaalitalanne.”

H2: ”Esimerkiksi ottaisin nyt vaikka korvaushoitolaiset, jotka oikeasti tarttee ainakin siinä alkuvaiheessa, kun ne eivät vaan osaa eikä ne ole tottunut hoitamaan niitä asioita, niin siinä sellanen syvennetty tuki.”

H2: ”Kotikäynnit osana työtä ja niitä vois tehdä sitten yhdessäkin.”

Rinnalla kulkevien menetelmät voisivat parhaassa tapauksessa auttaa nuorta aikuista rakentamaan sellaisen arjen, josta hänellä olisi mahdollisuutta lähteä kohti opiskelua ja työtä. Sosiaalityöntekijät toivat käsityksiä esiin siten, että tilanne olisi tällaisenaan ideaali ja johon tulisi pyrkiä. Rinnalla kulkevat menetelmät olisivat osa sosiaalityöntekijän työtä kotikäyntien merkeissä, mutta muilta osin ne miellettiin ohjaajan käyttämiksi menetelmiksi. Tilanteet ovat usein moninaisia eikä niitä kaikkia paranna tiiviskään rinnalla kulkevan menetelmän. Mahdollisuudet asiakkaan kuntoutumiseen olisivat kuitenkin paremmat verrattain siihen, että asiakas vain ohjattaisiin esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan tai hänen kanssa keskusteltaisiin virastoympäristössä. Mitä useampia ja erilaisia menetelmiä tilanteessa käytetään, sitä paremmat mahdollisuudet kuntoutumiseen on.

Sosiaalityöhön tuotaisiin jo olemassa olevien lisäksi yhä enemmän menetelmiä, joilla asiakkaan oman äänen saisi kuulumaan ja nuoria aikuisia aktiivisiksi toimijoiksi. Nuorten osallistuminen heitä koskevien palvelujen suunnitteluun voisi parhaassa tapauksessa auttaa palveluja vastaamaan nuorten tarpeisiin ja näin antaa heille voimaannuttavia kokemuksia (Törrönen & Sharpe 2016, 279). Palvelut rakentuvat jossain määrin yhteiskunnan ja työntekijöiden käsityksille siitä millaisia palveluja tarvitaan, joten asiakkaan ääni tässä koettiin tärkeäksi. Sosiaalityöntekijät toisivat menetelmiin erilaisia projekteja, joiden kautta nuoret saisivat oman äänen kuulumaan ja nuoret aikuiset saisivat olla niissä toimijoina. Sosiaalityöntekijä ei kuitenkaan näyttäytynyt projektin alullepanijana. Yhtenä menetelmänä sosiaalityöntekijät toisivat kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisen asiakastapaamisilla.

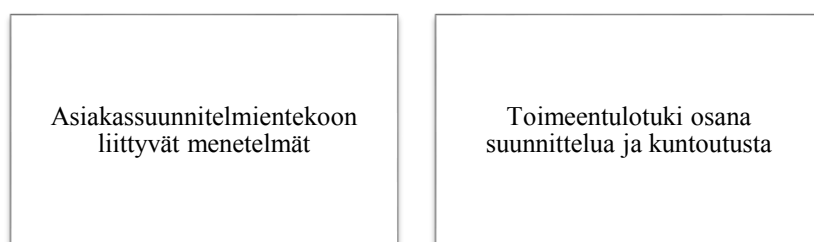
H1: ”Joo ehdottomasti, kun kehitetään palveluja, niin pitäisi kuunnella sitten enemmän sitä niitä henkilöitä itseään. Kun nythän me katsotaan niinkun siitä omasta näkökulmasta, niin että saatais niitten nuorten ajatukset mukaan niitten palvelujen kehittämisessä.”

H1: ”Kyllä meidän pitäisi viedä enemmän sitä tietoa esimiehille ja jotenkin enemmän sellaista työtettä ja tapoja nuorten mielipiteiden kuulemisesta kehittää.”

”Kyllä minä jotenkin näkisin, että siihen suuntaan lähtee kehittymään, että enemmän tulee niinkun näitä juttuja, että esimerkiksi tämä projekti mikä meillä on täällä nuorille.”

Menetelmiä koskevissa käsityksissä yhdistyi osittain uudistuksen merkitys sosiaalityöntekijän sekä ohjaajan käyttämille menetelmille. Asiakslähtöisempiä menetelmiä tuotettiin uudistuksen jälkeen niin ohjaajan kuin sosiaalityöntekijän käyttämiin menetelmiin.

Suunnittelun ja kuntoutuksen alakategoriaan jakautuneet käsitykset jakautuivat kahteen käsitystyyppiin;

Kuvio 15. Suunnitteluun ja kuntoutukseen liittyvien menetelmien käsitystyyppit

Asiakassuunnitelmien teko tuotiin esiin yhtenä menetelmänä osana nykyisellään tehtävää aikuissosiaalityötä nuorten aikuisten kanssa. Asiakassuunnitelmien teko miellettiin sosiaalityöntekijän tehtäväksi ja käyttämäksi menetelmäksi, jonka laatimiseen tarvittaisiin kuitenkin tietoa kentältä ja muilta toimijoilta. Muutoksen myötä aikuissosiaalityöntekijät syventäisivät palvelutarpeenarviontien ja asiakassuunnitelmien tekoa syvällisemmällä keskusteluilla ja verkostokartoilla. Syvällisemmän suunnitelman ja työskentelyn kautta asiakasta ei tulisi ohjattua heti toisaalle tai mahdollisesti kohti vääriä palveluja. Syvällisempi suunnittelu ja asiakkaan ohjaaminen sen myötä palveluihin ja sosiaali-ohjaajan kulkeminen asiakkaan rinnalla mahdollistaisi asiakkaan saattaen vaihtamisen palvelujen välillä. Palvelutarpeenarvioinnin ei pitäisi muutoksen jälkeen jäädä niin pinnalliseksi, kun

se nykyisellään on. Suunnitelmien tekemisessä pitäisi paremmin pystyä ottamaan huomioon asiakkaan kokonaistilanne. Näin pystyttäisiin paremmin räätälöimään tarvearvio asiakkaan tilanteen mukaan.

H3: ”Ja nyt meillä vielä kehitetään tätä palvelutarpeenarviontia, vaikka se pohja on hyvä, mutta siihen testataan näitä verkostokarttoja ja muita jos ne otettaisiin käyttöön kaikkien kohdalla systemaattisesti.”

H5: ”Että jää aikaa ihan rauhassa tehdä nämä palvelutarpeenarvionnit ja mahdolliset asiakassuunnitelmat, että ihan perusteellisesti.”

H5: ”Itellä se tarkoittais ainakin sitä, että se palvelutarpeenarviointi nopeutuisi”

Uudistuksen merkitys nähtiin eniten siinä, että arviointeja ja suunnitelmia pystyttäisiin tekemään syvällisemmin ja asiakkaan kanssa enemmän yhteistyössä. Asiakasmäärien ei käsitetty uudistuksen jälkeen vähenevän, joten työajan vapautumisen voisi tulkita tulevan osittain toimeentulotuen siirtymisen sekä ohjaajan työpanoksen kautta. Mikäli asiakkaan kanssa tehtäisiin enemmän rinnalla kulkevaa työtä, voitaisiin asiakasta oppia tuntemaan paremmin. Asiakkaan tunteminen parantaisi parhaassa tapauksessa asiakassuhdetta (Jokinen 2016, 144), mikä taas edistäisi syvällisempien suunnitelmien tekemistä. Mikäli asiakkaan rinnalla on ohjaaja, voisi ajatella että sosiaalityöntekijän menetelmistä ja työstä vähentyisi päivystysluonteinen työ jonkin verran. Sosiaalityössä käsiteltäisiin edelleen kriisiytyneitä tilanteita, mutta jossain määrin se saattaisi vähentyä arjen tukemisen avulla.

Toimeentulotukeen liittyvät menetelmät olisivat muutoksen jälkeen osana aikuissosiaalityötä, sillä asiakkailla olisi edelleen tarvetta perus- ja harkinnanvaraiselle toimeentulotuelle entiseen tapaan. Työstä lähtisi Kelalle kuitenkin nykyisellään harkinnanvaraiset, mutta melko mekaaniseen käsittelyyn perustuvat tuet, kuten vuokravakuudet ja lastentaapaamiskulut. Tällä hetkellä käytössä olevat sanktiot tulisivat säilymään osana menetelmiä. Sosiaalityöntekijät eivät usko, että esimerkiksi hädät tai muut toimeentulotukeen liittyvät kriisitapaukset lähtevät heidän työstään, joten ne tulevat olemaan osa työmenetelmiä muutoksen jälkeenkin. Sosiaalityöntekijä voisi käyttää harkinnanvaraista toimeen-

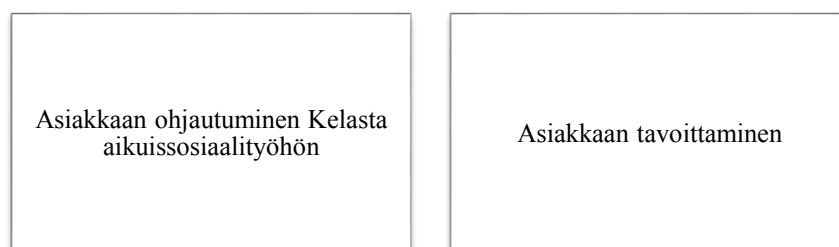
tulotukea muutoksen jälkeen mahdollisesti asiakaslähtöisemmin ja asiakkaan kokonaistilanne huomioiden. Kuntiin jäävän tuen ei tulisi perustua kirjalliseen ja mekaaniseen hakemismenettelyyn, vaan asiakkaan ja työntekijän kohtaamiseen ja palvelutarpeenarvioon (Blomberg ym. 2016, 2).

H2: ”Emmä usko, että se toimeentulotuki sillai poistuu, ehkä jopa saattaa lisääntyä jollain osin, että nythän me kauhulla odotetaan mitä se uudistus vuodenvaihteessa tuo tullessaan.”

Menetelmät tulevat olemaan aika paljon työntekijäkohtaisia, sillä työntekijät päättävät tilannekohtaisesti, mitä menetelmää missäkin käyttävät. Vastauksista ei käynyt ilmi se, miten paljon sosiaalityöntekijät näkisivät harkinnanvaraisen toimeentulotuen käsittelyn kuuluvan sosiaaliohjaajille ja missä määrin itselle. Sosiaalityöntekijät kokevat oman työnsä olevan verkostoissa tehtävää kokonaisvaltaista asiakkaan tilanteen arviointia ja suunnittelua, joten voisi ajatella että harkinnanvarainen toimeentulotuki ei olisi niin suuren osana työtä enää muutoksen jälkeen. Uudistus voisi parhaassa tapauksessa selkiyttää sosiaalityössä käytössä olevia menetelmiä, mutta täysin tarkkaa määritelmää niille ei varmasti ole.

6.4 Kohti tiiviimpää asiakassuhdetta

Asiakassuhdetta kuvaava pääkategoria jakautui kahteen alakategoriaan; asiakkuuteen ohjautuminen ja tuleminen ja suhde asiakkuudessa. Asiakkuuteen ohjautuminen ja tuleminen jakautuivat vielä kahteen käsitystyyppiin;

Kuvio 16. Asiakkuuteen ohjautumisen ja tuleminen käsitystyyppit

Aikuissosiaalityöntekijät toivat esiin sen, että toimeentulotuen hakija tulisi ohjata aikuis-sosiaalityön asiakkuuteen tilanteissa, joissa asiakkaalla on tulona vain asumistuki ja toimeentulotuki. Lisäksi nuoria aikuisia tulisi ohjata hyvinkin herkästi, silloin kuin esimerkiksi opiskelut keskeytyvät tai jokin elämässä ei suju. Asiakkuutta muutoksen jälkeen määrittää paljolti toimeentulotuki, sillä asiakkaat ohjautuisivat asiakkaaksi sen hakemisen kautta Kelasta. Raha olisi edelleen keino saada nuori aikuinen paikalle. Kelasta ohjautuminen ei välttämättä sosiaalityöntekijöiden mukaan muuta nykyistä toimintamallia ja asiakkaiden ohjautumista. Sosiaalityöntekijöiden mukaan tulisi miettiä sitä, miten asiakas sosiaalityöntekijälle ohjataan; Onko se kirje vai puhelinsoitto vai sähköisten menetelmien kautta. Kela olisi monessa tilanteessa aikuissosiaalityön asiakkuuden alullepanija, sillä he ottaisivat yhteyttä sosiaalityöntekijään asiakkaasta. Sosiaaliasemalle on tulossa jako, että akuutit tapaukset menevät päivystysyksikköön ja omat asiakkaat sosiaalityöntekijälle, joten kriisityö voisi mahdollisesti helpottua sosiaalityöntekijöillä myös sitä kautta.

H1: ”Kyllä siinä varmaan jotenkin se Kela kuvio niin, että sielä on sitten niitä nuoria ihmisiä jotka ovat niinkun tulottomia tai tulona on sitten se toimeentulotuki ja asumistuki, niin näitä ainakin tulis ehdottomasti meille ohjata.”

H1: ”Vielähän me ei tietenkään tiedetä, miten yhteistyö Kelan kanssa alkaa toimimaan, että kuinka paljon sieltä otetaan niitä yhteyksiä meille, että voihan se olla, että se ei hirveästi muutukaan.”

H5: ”Mutta esimerkiksi joku sähköisesti menis jatkossa eri tavalla, että vain ne omat asiakkaat tulis meille ja uutena tulevat menis sinne yhteen tiettyyn yksikköön, että sillä tavalla se ehkä helpottaa käytännössä.”

H5: ”No jos ajattelee, vaikka opiskelijaa, niin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, kun opinnot alkaa takuta.”

Sosiaalityöntekijät toivat vastauksissaan esiin paljon sitä, että asiakkaan ohjaaminen asiakkuuteen on Kelan vastuulla. Kela-uudistus saattaa joko vähentää tai lisätä asiakkaiden ohjautumista, sillä Kelassa ei välttämättä ole samat kriteerit ohjaukselle kuin nykyisellään. Kelasta kunnan sosiaalityöhön, joilla ei välttämättä ole tarvetta kokonaisvaltaiselle

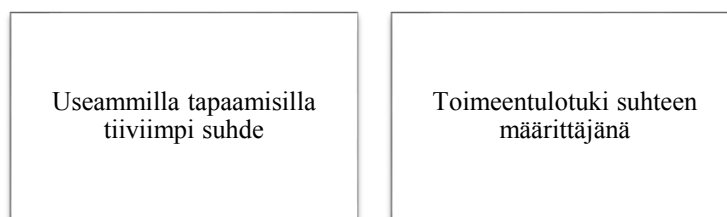
sosiaalityölle (Kela, tutkimusblogi 2016). Jonkin verran nuoret aikuiset hakeutuvat asiakkuuteen ilman rahan tarvetta, joten näiden asiakkaiden kohdalla asiakkuus säilyy. Uudistus voi myös lisätä asiakkaiden hakeutumista sosiaalityöhön, sillä sosiaalityötä ei määritä enää niin paljon toimeentulotuki.

Asiakkaan tavoittaminen voisi tapahtua paremmin jalkautuvan työn ja esimerkiksi koulun kanssa tiiviimmän yhteistyön kautta. Sosiaalityöntekijälle tulisi tulla tieto toisilta viranomaisilta nuoresta aikuisesta, joka keskeyttää jostain syystä opinnot. Nuorisotyön suhteen tiivistyminen olisi mahdollisuus saada sosiaalityön tarpeessa olevia asiakkaita asiakkuuteen. Projektien ja netin kautta asiakkaat voisivat tavoittaa sosiaalityön paremmin ja hakea apua omaan tilanteeseensa. Jalkautuva työote voisi löytää nuoria sieltä, missä he aikaansa viettävät. Sosiaalityötä olisi siirrettävä sinne, missä asiakkaat ovat (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, blogi 19.1.2016). Asiakkaiden määrän ei koettu uudistuksen jälkeen vähenevän. Mikäli matalan kynnyksen palveluja tulisi lisää, voitaisiin asiakkaita tavoittaa entistä paremmin. Asiakkaalla on usein suhde johonkin viranomaiseen, joten yhteydenotto sosiaalityöhön tulisi tehdä sieltä herkemmin ja näin sosiaalityö tietäisi olla nuoreen aikuiseen yhteydessä.

H1: ”Yhteistyön tiivistäminen nuorisotyön ja etsivän kanssa, kun hehän on ihan lain mukaan, että jos esimerkiksi nuorella aikuisella koulu keskeytyy niin kouluhan on velvollinen ilmoittamaan siitä etsiville nuorisotyöntekijöille. Niinkun etsivät tuolla kentällä tekee työtä, niin heiltä voisi tulla se tieto sitten.”

Sosiaalityön painopistettä oltaisiin muutoksen myötä siirtämässä enemmän sosiaaliseen kuntoutukseen, jolloin sosiaalityö saattaisi olla asiakkaan näkökulmasta muutakin kuin taloudellista tukea. Sosiaalityön asiakkuus saatetaan toimeentulotuen myötä nähdä leimaavana, joten perustoimeentulotuen siirtyminen Kelaan voisi vähentää sosiaalityön niin sanottua leimaa asiakkaiden silmissä (Kela, tutkimusblogi 19.4.2016). Tämä saattaisi vaikuttaa siihen, että asiakkaat itse olisivat yhteydessä sosiaalityöhön.

Asiakassuhde asiakkuudessa jakautui edelleen kahteen käsitystyyppiin;

Kuvio 17. Asiakassuhde asiakkuudessa käsitystyyppit

Työparimallin myötä asiakassuhde tiivistyisi, sillä työ menisi lähemmäs nuoren aikuisen arkea ja tapaamisia olisi tiiviimmin. Tapaamisilla ehdittäisiin paneutua asiakkaan tilanteeseen kokonaisvaltaisemmin, kun asiakkaan arki ja lähipiiri olisi paremmin tiedossa. Tiiviimpien asiakastapaamisten myötä luottamussuhde voisi parantua, sillä asiakas kokisi saavansa tarvitsemaansa apua. Useiden tapaamisten myötä asiakkaan kanssa voitaisiin tehdä tiiviimpää yhteistyötä asiakkaan tilanteessa. Nuorten sosiaalisen tukemisen lähtökohtana on kohtaaminen, luottamuksen rakentuminen ja sitä kautta toimivaan vuorovaikutukseen pääseminen (Huovila 2013).

H1: ”Kyllä meidän tehtävä on enemmän yhteistyössä sen asiakkaan kanssa miettiä, että miten tässä edetään.”

H1: ”Kyllä meillä sitten varmaan olis niitä tapaamisia useammin ja jotenkin minä näkisin, että olis enemän mahdollisuuksia sitten ehkä. Että jotenkin tuntuu, että se nyt jää pintapuoliseksi.”

H1: ”Kyllähän siinä tarvittais ihan viikoittain niitä tapaamisia.”

H2: ”Ei kai siinä oo mitään oikotietä onneen, että kyllä kai siinä on se, että tapaat sen ja oot sen kanssa ja, että sä oot luottamuksen arvoinen, niin siitähän se syntyy se luottamus työntekijään.”

Mikäli ohjaaja ja sosiaalityöntekijän työparimalli toteutuu, voisi asiakassuhde olla tiiviimpi. Asiakassuhteen tiivistyminen ei välttämättä tapahtuisi esiin tuodun työparimallin

myötä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä. Sosiaalihoaja olisi arjessa mukana, jolloin luottamus kohdistuisi varmasti lähityöntekijään. Sosiaalityöntekijä saattaisi mallin mukaan olla työntekijä, joka tekee päätöksiä ja suunnitelmia, mutta ei tapaa asiakasta niin usein. Sosiaalityöntekijällä olisi kuitenkin mahdollisuus tehdä asiakaslähtöisempiä suunnitelmia ja tuntea asiakkaan tilanne paremmin, jonka myötä asiakassuhde voisi sitä kautta olla parempi.

Toimeentulotuki tulisi määrittämään suhdetta muutoksen jälkeen edelleen, sillä etenkin harkinnanvaraisiin päätöksiin asiakas saattaa olla tyytymätön. Toimeentulotuen tuoma jännite tulisi osittain säilymään asiakassuhteen määrittäjänä. Toimeentulotuen siirtyminen Kelalle voisi vähentää valta-asetelmaa asiakkaan ja työntekijän välillä, mutta työntekijällä olisi edelleen työnsä puolesta viranomaisen niin sanottu valta tehdä päätöksiä. Muutoksen jälkeen asiakassuhteen määrittäjän olisi edelleen harkinnanvarainen toimeentulotuki.

H1: ”Vähän niinkun toivonkin, että se jotenkin näyttäytyisi se työ erilaisena asiakkaille, että se ei ole niinkun, että sosiaalityöntekijän kanssa pohditaan asioita tavallaan koko elämän kirjolta eikä vaan sen rahan tai vain sitä talousasiaa.”

H4: ”Kun se raha ei häiritse siinä, niin siinä pystytään puhumaan kuntoutusasioista, koulutuksista ja työllistymisestä ja ties mistä.”

Aikuissosiaalityöhön liitetään muutoksen jälkeen ainoastaan harkinnanvarainen toimeentulotuki. Vastauksissa ei eritellä sitä, tuleeko sosiaalityöntekijän ja ohjaajan harkinnanvaraisen päätöksen välillä olemaan eroja. Jännite voi kuitenkin vähentyä, sillä Kelalle menee nykyisellään sellaiset harkintaa vaativat asiat, jotka eivät välttämättä vaadi sosiaalialan ammattilaisen päätäntävaltaa. Uudistuksen myötä harkinnanvaraista tukea voitaisiin parhaillaan käyttää enemmän asiakkaan kokonaistilanne huomioiden, jolloin siitä lähtisi osa nykyistä jännitettä pois.

Kela uudistuksen merkitys aikuissosiaalityölle nähtiin merkitsevän erilaista työtettä. Ideaalitulanteessa muutos toisi erilaisen tavan työskennellä nuorten aikuisten kanssa. Eniten vastauksista nousi esiin se, että nykyisellään on erilaisia menetelmiä ja tapoja toteuttaa

sosiaalityöntekijän työtä, mutta se hukkuu ylimääräiseen kriisityöhön. Aikuissosiaalityö ja sosiaalityöntekijän nähdään vaikuttavana yhteiskunnallisena ja yksilöllisenä suunnittelu- ja arviointityönä silloin, kun asiakkaan arjessa oltaisiin mukana. Arjen tukemisen kautta tulevaisuuden suunnittelukin onnistuisi paremmin. Tuloksia ei tulisi välttämättä nykyistä nopeammin, mutta se on osittain sosiaalityön luonne. Tilanteet ovat usein moninaisia, eikä niitä voida korjata hetkessä.

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkielmani tavoitteena oli kuvata aikuissosiaalityöntekijöiden käsityksiä Kela-uudistuksen merkityksestä nuorten aikuisten sosiaalityölle. Tutkielmani tuloksilla on merkitystä sille, miten sosiaalityö muotoutuu muutoksen jälkeen, kun perustoimeentulotuki lähtee kunnilta Kelalle vuoden 2017 alussa. Sosiaalityöntekijöillä on arvokasta kenttätason tietoa siitä, millaista tukea nuoret aikuiset tarvitsisivat ja mihin suuntaan he lähtisivät sosiaalityön työorientaatioita, menetelmiä asiakassuhdetta kehittämään uudistuksen myötä. Tutkielman aihe on itselleni läheinen, sillä työskentelen aikuissosiaalityössä yli 25-vuotiaiden asiakkaiden parissa. Tutkielman tekeminen rinnakkain läheisesti aiheeseen liittyvän työn kanssa on ollut mielenkiintoista ja opettavaista.

Tarkoitukseni oli haastatella tutkielmaani viittä sosiaalityöntekijää, jotka kaikki työskentelevät sosiaalitoimistossa nuorten aikuisten parissa. Sain haastateltavakseni alkuperäisestä suunnitelmasta hieman poiketen viisi sosiaalityöntekijää, joista kaksi työskenteli työvoiman palvelukeskuksessa, kaksi nuorten aikuisten parissa sosiaaliasemalla ja yksi, jonka asiakkaana on enimmäkseen iäkkäämmät kuntoutuspuolen asiakkaat. Kaikilla haastateltavilla oli kuitenkin ollut tai on tällä hetkellä asiakkaana nuoria aikuisia. Ensimmäisen haastattelukerran perusteella selvisi, että sosiaalityöntekijät tekevät hyvin vähän perustoimeentulokäytöksiä ja jonkin verran harkintaan perustuvia päätöksiä. Kela-uudistus tulee kuitenkin siitä huolimatta vaikuttamaan sosiaalityöntekijöiden työnkuvaan, joten se ei sinänsä muuttanut tutkielmani kulkua ja alkuperäistä suunnitelmaani. Tuloksissa on kuitenkin huomioitava se, että kaikki haastateltavat eivät tällä hetkellä työskentele nuorten aikuisten parissa sosiaalitoimistossa, mikä saattaa osaltaan vaikuttaa saatuihin tuloksiin.

Tutkielman tulokset esitin kolmen eri kuvauskategorian avulla, joiden sisällä käsitykset jakautuivat kategorioihin ja alakategorioihin ja edelleen käsitystyyppeihin. Koen, että tutkimustulosten esittäminen kolmen erillisen osion avulla antoi mahdollisuuden syvällisen analyysin tekemiseen ja tulosten järjestelmälliseen raportointiin. Tulosten raportoiminen oli osittain haastavaa, sillä käsitysten jakaminen osioihin ei ollut aina niin yksiselitteistä. Haastateltavat toivat pääsääntöisesti samantapaisia käsityksiä esiin, joten suuria ristiriitoja ei käsitysten välillä ollut. Uskon tämän osittain johtuvan siitä, että muutoksesta on

saatettua keskustella jo melko paljon erilaisissa palavereissa ja tämä on ohjannut sosiaalityöntekijöiden käsityksiä muutoksen jälkeisestä ajasta. Yksilöhaastattelun, parihaastattelun ja yhden ryhmähaastattelun uskon tarjonneen mahdollisuuden rikkaampaan aineiston keräämiseen kuin alkuperäisen suunnitelman mukaisesti olisi ollut mahdollista. Kahden ryhmähaastattelun myötä ei olisi välttämättä tullut niin paljon erilaisia käsityksiä esiin.

Tulosten valossa nuori aikuinen käsitettiin asiakkaaksi, jolla on haasteita erityisesti normaalin arjen elämisessä. Lähes kaikki nuorten aikuisten elämässä vastaan tulevat haasteet nähtiin jollain tasolla liittyvän siihen, että nuorella ei ole taitoja tai voimavaroja elää sellaista arkea, jonka pohjalta hänellä olisi mahdollista kiinnittyä ja sitoutua kuntouttaviin toimenpiteisiin. Nuorella aikuisella ei välttämättä ole käsitystä siitä, mihin ja minkälaiseen arkeen hänen tulisi kuntoutua. Palveluverkosto nähtiin olevan vaikea hahmottaa erityisesti nuorelle, jonka elämässä on kerroksellisia ja moninaisia haasteita. Erityisesti nuorten kohdalla asiakassuhteessa muodostunut luottamussuhteen tärkeys korostui. Luottamuksen rakentumisen nähtiin olevan avainasemassa nuoren aikuisen kanssa tehtävälle työlle. Nuorissa aikuisissa on myös sellaisia nuoria, jotka itse aktiivisesti hoitavat asioita ja hakeutuvat avun piiriin. Erityinen huoli kuitenkin on niiden nuorten aikuisten tilanteista, joilla ei ole voimavaroja hakeutua palveluihin ja joiden elämän haasteet ovat päässeet jo hyvin moninaisiksi ja hankaliksi.

Aikuissosiaalityö nykyisellään tehtävänä työnä näyttäytyi kokonaisuudessaan työnä, jonka tarkoituksena ja tavoitteena on kuntouttaa nuori aikuinen kohti työtä ja opiskelua. Työssä pyritään yksilökohtaiseen ja tilanteet huomioon ottavaan suunnitelmalliseen kuntoutustyöhön. Työn sisällä on erilaisia suunnitelmallisia menetelmiä, joiden avulla päämääriin pyritään. Työllistämisen tukeminen on Kuntaliiton tekemän tutkimuksen mukaan selkeästi nykyisen aikuissosiaalityön painopiste, ja siihen liittyvien palvelujen nähtiin vastaavan asiakkaiden tarpeisiin. (Tuusa & Alakauhaluoma 2015, 16.) Ajatus suunnitelmallisesta työstä käsitettiin kuitenkin jäävän suuren asiakasmäärän alle eikä yksilökohtaiselle ja paneutuvalla työlle jää aina aikaa. Työ kuvattiin päällimmäisenä olevan jatkuvaa priorisointia, pikaisten vuokravelka-asioiden ja lyhyisiin ja harvoin tapahtuviin tapaamisiin perustuvien tarvearviointien tekemistä. Käsityksistä oli havaittavissa sitä, että

työtä haluttaisiin tehdä paneutuvasti ja enemmän sektorirajat ylittäen niin, että asiakas tavattaisiin usein ja luottamus asiakkaaseen saataisiin rakennettua.

Kela-uudistuksen merkitys nähtiin mahdollisuutena siirtää työorientaatio suoraan opiskeleluun tai työhön kuntouttavasta työstä enemmän kokonaisvaltaisen sosiaalisen kuntoutuksen suuntaan. Työssä säilyisi edelleen sama ajatus siitä, että nuori aikuinen olisi jossain vaiheessa valmis lähtemään opintojen ja työn pariin, mutta työn tarkoituksena olisi paneutua ja tarttua tilanteen taustalla vaikuttaviin haasteisiin. Sosiaalityöntekijät eivät tuoneet suoranaisesti esiin sosiaalista kuntoutusta käsitteenä, mutta siihen liitettäviä erilaisia työmuotoja kuten nuoren arjen tukemisen. Sosiaalisessa kuntoutuksessa on keskiössä yksilön ja ryhmien tukeminen, jonka avulla edistetään nuoren arjessa selviytymistä, elämäntähtäyksiä ja vuorovaikutustaitoja (Tuusa & Alakauhaluoma 2015). Menetelmiin sosiaalityöntekijä toisivat säännölliset kotikäynnit, joita tekisivät pääsääntöisesti ohjaajat mutta osittain myös sosiaalityöntekijät. Sosiaalityöntekijän työ uudistuksen jälkeen käsitettiin olevan kokonaisvaltaista verkostotyötä asiakkaan tilanteen parantamiseksi. Sosiaalityöntekijän päätehtäväksi muutoksen jälkeen nähtiin palvelutarpeenarviointien tekeminen nykyistä syvällisemmin ja paneutuvammin.

Sosiaalityöntekijät toivat jonkin verran esiin sitä, että sosiaalityöntekijä tekisi työtä myös toimiston ja viraston ulkopuolella. Käsitelyssä tuli esiin sitä, että tulevaisuudessa sosiaalityöntekijä voisi työskennellä esimerkiksi hankkeissa tai matalan kynnyksen palveluissa tai muissa nykyistä niin sanotusti vapaammassa paikoissa. Sosiaalityöntekijän tieto asiakkaan tilanteesta käsitettiin liittyvän arjenhallinnan lisäksi yhteiskunnan ja yksilön välissä tapahtuviin asioihin. Sosiaalityöntekijän tietoa näyttäytyi kuitenkin jäävän lähinnä asiakkaan ja työntekijän välille, sillä sosiaalityöntekijän vaikuttamismahdollisuudet suurempiin linjoihin nähtiin jokseenkin vähäisinä. Uudistus syventäisi ja toisi sosiaalityöntekijälle mahdollisuuden suunnitella asiakkaan kanssa tulevaisuutta perusteellisemmin arkea tukien. Muutoksen ei käsitetty merkitsevän sitä, että sosiaalityöntekijän työpanos suuntautuisi suuresti rakenteelliseen työhön. Sosiaalityöntekijä olisi muutoksen jälkeen asiakastyössä, mutta asiakasta lähempänä olisi ohjaaja ja sosiaalityöntekijä olisi taustalla suurempien linjojen kassassa pitäjä.

Nuorta aikuista asiakkaana kuvaava kategoriat sisälsivät paljon sellaisia käsityksiä, jotka olisivat liitettävissä varmasti kaikkiin sosiaalityön asiakkaisiin osittain. Selkeää on kuitenkin se, että sosiaalityöntekijät näkevät normaalin arjentaitojen olevan hakusessa, ja nuorilla aikuisilla olevan hyvinkin haastavia elämäntilanteita. Huolestuttavaa tuloksissa on se, että jo hyvin nuorella iällä ote elämästä on saattanut livetä ja syrjäytyminen yhteiskunnasta alkaa. Tuloksissa ei tuotu varsinaisena haasteena esiin sitä, että nuoret aikuiset asiakkaat ovat viimesijaisen etuuden varassa eläviä taloudellisesti syrjäytyneitä (Karjalainen 2012, 49). Toimeentulotuen varassa eläminen näyttäytyi olevan enemmänkin seuraus muista moninaisista haasteista, kuten mielenterveys- ja päihdeongelmista. Toimeentulotuen saaminen on nuorilla aikuisilla muita ryhmiä yleisempää (Karjalainen 2012, 49). Toimeentulotuen saajien suuri joukko kertoo siitä, että nykyiset keinot eivät välttämättä ole nuorten aikuisten tilanteita riittävästi parantava työtapana.

Sosiaalityöntekijät näkivät omana koulutusta vastaavana työnä asiakkaan palvelutarpeenarvioinnin tekemisen, jota olisi mahdollista muutoksen jälkeen tehdä yhä paneutuvammin. Kela-uudistuksen merkitys työlle kuvattiin ohjaajan työn kautta. Ohjaajan nähtiin tulevan työpariksi sosiaalityöntekijän rinnalle, jolloin ohjaaja toimisi asiakkaan rinnalla kulkijana. Sosiaalityöntekijän työtä vietäisiin osittain toimistosta pois matalan kynnyksen palveluihin sekä enemmän verkostotyöhön. Tulosten perusteella sosiaali-ohjaajan työn sisältö määriteltiin selkeämmin kuin se, mitä sosiaalityöntekijä muutoksen jälkeen tulisi tekemään. Sosiaalityöntekijän työhön ei suuresti tuotaisi muutoksia, sillä sen nähtiin olevan palvelutarpeenarvioinnin tekemistä. Muutos näkyisi lähinnä siinä, että nykyistä työtä tehtäisiin ohjaajan kanssa rinnakkain. Muutoksen vaikutusten näkeminen ohjaajan työn kautta saattaa viitata siihen, että oman työn sisällön muuttuminen on vaikeampi hahmottaa ja käsitellä, kuin toisen ammattiryhmän.

Työn painopisteen siirtäminen arjen tukemiseen ja sitä kautta tulevaisuuden hahmottamiseen on tutkimusten valossa nykyistä parempi vaihtoehto nuorten aikuisten kuntouttamiseen. Arjen tukemisen kautta asiakassuhteen uskotaan tulevan paremmaksi, sillä työtä pystytään tekemään paneutuvammin. Tutkimustuloksissa tuotiin kuitenkin esiin sitä, että nuoren aikuisen ei ole kovin helppo puhua ja luottaa viranomaiseen. Työparimallin myötä asiakkaalle tulisi kaksi tai useampi vastuutyöntekijä, mikä saattaa olla nuorelle aikuiselle

nykyistä sekavampi tilanne. Ohjaajan ja sosiaalityöntekijän parityöskentelyssä on varmasti paljon hyvää, mutta siinä on otettava huomioon usean vastuutyöntekijän rooli asiakkaan asioiden hoitamisessa. Sosiaaliohjaaja saattaa päästä asiakkaan kanssa paremmin luottamukselliseen suhteeseen useampien tapaamisten avulla, kun taas sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijä saattaa jäädä asiakkaan näkökulmasta kaukaiseksi verkostotyöntekijäksi, jota asiakas ei tapaa niin usein.

Kunnalliseen sosiaalityöhön jää muutoksen jälkeen harkinnanvarainen toimeentulotuki. Nykyisellään tehtävässä työssä harkinnanvarainen tuki ei välttämättä aina perustu yksilökohtaiseen tarveharkintaan, vaan ennalta määrättyihin ohjeisiin. Harkinnanvaraisen tuen hylkääminen saattaa aiheuttaa kitkaa työntekijän ja asiakkaan välille. Uudistuksen myötä kuntiin on jäämässä suunnitelmien mukaan vain sellainen toimeentulotuki, jonka myöntäminen todella vaatii sosiaalialan ammattilaisen harkintaa. Parhaassa tapauksessa harkinnanvaraisesta tuesta voisi uudistuksen jälkeen tulla enemmän asiakkaan kokonaistilannetta parantava etuus. Nykyisellään harkinnanvaraisen tuen myöntäminen perustuu lähinnä asiakkaan kuvaukseen omasta tilanteestaan. Työnteko lähempänä asiakkaan arkea antaisi kuvan siitä, millainen tuki todella veisi asiakkaan tilannetta eteenpäin.

Muutos näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden käsityksissä tapahtumana, jonka myötä sosiaalityöntekijä pääsee tekemään koulutustaan vastaavaa työtä. Sosiaalityöntekijät näkivät toimeentulotuen jossain määrin sosiaalityönä, sillä asiakkaiden kuntouttamisen pohjalla on toimiva talous. Muutos voisi vapauttaa työajasta tilaa sellaiselle sosiaalityölle, jolle moni tutkimus osoittaa tarvetta. Toimeentulotuen siirron myötä sosiaalityötä ei välttämättä enää nähtäisi niin paljon talouden ja etuuksien näkökulmasta, vaan kokonaisvaltaisena suunnitelmallisena ja kuntouttavana työnä. Näin ollen nuori aikuinen, jolla ei ole oikeutta toimeentulotukeen, pääsisi helpommin avun piiriin.

En esittänyt haastattelussani yhtäkään varsinaista kysymystä siitä, miten aikuissosiaalityöntekijät näkevät ja käsittävät Kela-uudistuksen tapahtuvan. Mietin tuloksia analysoidessani, että viidellä haastateltavalla on saattanut olla eri käsitys siitä, mitä Kela-uudistus tarkalleen tarkoittaa ja miten se toteutuu. En kuitenkaan ollut tutkielmassani kiinnostunut siitä, miksi haastateltavilla oli uudistuksesta tiettyjä käsityksiä, vaan erilaisista käsityksistä itsessään. Kela-uudistus tulee lopulta tapahtumaan yhdellä tavalla, jonka

merkityksistä on erilaisia käsityksiä. Laatimani haastattelu osittain on ohjannut sosiaalityöntekijöitä katsomaan uudista mahdollisuuden näkökulmasta, joka on osaltaan vaikuttanut haasteiden poisjäämisen tutkielmasta lähes kokonaan.

Tein tutkielmani keskisuudessa kaupungissa, joten tuloksia analysoidessa on otettava huomioon tutkielman konteksti. Nuorten aikuisten haasteissa korostettiin arjenhallinnan puutteellisuutta asumisen taitojen ja päivärytmin osalta. Pistin merkille sen, että haasteissa ei esimerkiksi tuotu esiin asunnottomuutta, joka on suuren kaupungin nuorilla aikuisilla varmasti yhtenä merkittävänä haasteena. Asunnottomuuden taustalla on joko luottotietohäiriömerkintä tai kaupunkitasoinen ongelma riittämättömistä asunnoista ja hintatasosta johtuen tai molemmat. Tuloksien analyysissä on otettava huomioon se konteksti, jossa tutkielma on tehty. Tulokset eivät ole yleistettävissä sellaisenaan koko Suomea koskeviksi, mutta antavat kuvan siitä, millaisia haasteita nuorilla aikuisilla on ja mikä merkitys Kela-uudistuksella nuorten aikuisten sosiaalityölle voisi olla.

Mielenkiintoista tuloksissa oli se, että sosiaalityöntekijät kuvasivat sosiaalityöntekijän tiedon olevan yhteiskunnan ja yksilötason välistä tietoa, mutta sen nähtiin jäävän kuitenkin asiakkaan ja työntekijän väliseksi tiedoksi. Tuloksissa tuotiin esiin sitä, että nuoren aikuisen työmarkkinavalmiuksia parannetaan sosiaalityön keinoin, mutta nuori aikuinen törmää usein siihen, ettei ole työpaikkaa mihin mennä. Sosiaalityöntekijää ei paikannettu esimerkiksi suunnittelemaan väyliä kohti työtä tai opiskelua, vaan ne nähtiin enemmänkin poliittisina ja valtakunnallisina kysymyksinä. Nuoren aikuisten tilanteissa on otettava huomioon rakenteiden syrjäyttävä vaikutus (Karjalainen 2012), johon sosiaalityön tulisi asiakastason lisäksi pystyä jossain määrin vaikuttamaan. Sosiaalityön panos asiakkaan tilanteen parantamisessa jää vajaaksi, mikäli asiakkaalla ei ole mahdollisuuksia edetä kohti opiskelua ja työtä.

Valitsin antaa työlleni nimeksi ”Arjessa mukana, tulevaisuudessa tukena”, sillä se sisältää mielestäni kaiken olennaisen tutkielman tuloksista lyhyesti ja ytimekkäästi. ”*Arjessa mukana*” viittaa siihen, että sosiaalityö vietäisiin enemmän nuorten aikuisten arkeen, kun taas ”*tulevaisuudessa tukena*” viittaa sosiaalityön tukeen osana nuoren tulevaisuuden suunnitelmia. Otsikon tylillä on tarkoitus muodostaa lukijalle miellelyhtymä Kelaan, joka on isona osana uudistusta. Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista tutkia vielä

tarkemmin sitä, onko muutoksen jälkeisellä sosiaalityöllä päästy haluttuihin vaikutuksiin. Lisäksi olisi myös mielenkiintoista tietää, miten nuoret aikuiset itse ajattelevat arkea tukevasta työtoteesta.

LÄHTEET

- Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm 2009: Perspectives on the life course: later life. Teoksessa: Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (Toim.) Social work. Themes, Issues and critical debates. Martin's Press. New York. 129-142.
- Ahonen, Sirkka 1994: Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa: Syrjälä, Leena & Ahonen, Sirkka & Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo (Toim.) Laadullisen tutkimuksen työtapa. Kirjayhtymä. Helsinki. 113-160.
- Baker, Rachel & Hinton, Rachel 1999: Do focus groups facilitate meaningful participation in social research? Teoksessa: Kitzinger, Jenny & Barbour, Rosaline S. (Toim.) Developing Focus Group Research. Sage Publications. Lontoo. 79-98.
- Blomberg, Sanna & Karjalainen, Jouko, Karjalainen, Pekka, Kivipelto, Minna & Saikkonen, Paula & Saikko, Peppi: Perustoimeentulotuki siirtyy Kelaan- Miten asiakas saa sosiaalityön palvelut? Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Päätösten tueksi 1/2016. E-julkaisu. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129739/PT2016_01verkko.pdf?sequence=1
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto 2007: Tutkijan arkipäivän etiikka. Vastapaino. Tampere.
- Fahmy, Eldin 2008: Taking youth exclusion in the UK: Challenges for the current policy and practice. Social Work & Society. Volume (6) 2. 279-288.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi toimeentulotuesta 2014/358. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140358>
- Hannikainen-Ingman & Hiilamo, Heikki & Honkanen, Pertti & Kuivalainen, Susan & Moisio Pasi 2012: Perus- ja vähimmäisturvan yleisyys ja päällekkäisyys 2000-2009. Kelan nettityöpapereita 33. Kela. Helsinki. E-julkaisu. Viitattu 26.10.2015. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/29197/Nettityopapereita33.pdf?sequence=1>
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009: Tutki ja kirjoita. Tammi. Hämeenlinna.
- Husko, Mira & Paloniemi, Susanna 2006: Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. Kasvatus 37 (2), 162-173

- Häkkinen, Kirsti 1996: Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.
- Jokinen, Arja 2008: Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa: Juhila, Kirsi & Jokinen, Arja (Toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino. Tampere. 110-144.
- Juhila, Kirsi & Jokinen, Arja 2008: (Toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino. Tampere.
- Juhila, Kirsi 2008: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi. (Toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino. Tampere. 14-48.
- Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2011: Kuntoutuksen perusteet: Näkökulmia kuntoutukseen ja kuntoutustieteeseen. WSOY. Helsinki.
- Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo 2011: Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Helsinki.
- Kankainen, Leila 2012: Aikuissosiaalityön haasteet. Institutionaalinen näkökulma kehittämishankkeiden kuvaamaan sosiaalityöhön. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatin tutkimus. E-julkaisu.
- Karjalainen, Vappu & Hannikainen-Ingman, Katri 2012: Sosiaalityön nuoret toimeentulotuen asiakkaat – kuntoutuksellisesti syrjässä? Kuntoutus (4). 47-53. Verkojulkaisu. Viitattu 9.10.2016. <http://www.rehabilitation.fi/files/1341/4-12-valmis.pdf>
- Kela, tutkimusblogi 19.4.2016: Millaisia vaikutuksia toimeentulotuen Kela-siirrolla. E-julkaisu. Viitattu 1.9.2016.
- Ketokivi, Kaisa 2005: Aikuistumisen ja perheen perustamisen ristiriidat pidentyneessä nuoruudessa. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (Toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki. 100-137.
- Kivipelto, Minna & Blomberg, Sanna & Karjalainen, Pekka & Saikkonen, Paula 2013: (Toim.) Vaikuttavaa aikuissosiaalityötä –arvioinneista mittareihin. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen hankkeen loppuraportti 8/2013. E-julkaisu.
- Kitzinger, Jenny & Barbour, Rosaline S. 1999: The challenge and promise of focus groups. Teoksessa: Kitzinger, Jenny & Barbour, Rosaline S. (Toim.) Developing Focus Group Research. Sage Publications. Lontoo. 1-21.
- Kokko, Riitta-Liisa & Veistilä, Minna 2016: Sosiaalityö ja sosiaalinen kuntoutus yhteistyönä. Teoksessa: Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi &

Lehto-Lunden, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (Toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Tallinna. 220-230.

Koukkari, Marja 2010: Koukkari, Marja 2010: Tavoitteena kuntoutuminen. Kuntoutujien käsityksiä kokonaisvaltaisesta kuntoutuksesta ja kuntoutumisesta. Acta Universitatis Lapponiensis 179. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta. 2.3.2001/189

Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412

Lindsay, Colin & Greve, Brent & Cabras Ignazio & Ellison Nick & Kellet Steve 2015: New perspectives on Health, Disability, Welfare, and the labour market. Social policy & Administration 2 (49). 139-141.

Liukko, Eeva 2006: Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa. Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja 9. Helsinki: Yliopistopaino. Helsinki.

Löytty 2008: Ajattelun jäljet tutkimusetiikassa. Teoksessa: Lempiäinen, Kirsti & Löytty, Olli & Kinnunen, Merja (toim.) Tutkijan kirja. Vastapaino. Tampere.

Martikainen, Liisa 2009: Kaaosta vai hallintaa. Nuoren aikuisen elämän haasteet. Uni-press.

Mattila-Aalto, Minna 2012: Järjestöt ja sosiaalinen kuntoutus. Kuntoutus (4). 47-53. Verkkojulkaisu. Viitattu 9.10.2016. <http://www.rehabilitation.fi/files/1341/4-12-valmis.pdf>

Metsämuuronen, Jari 2001: Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia- sarja 4. Viro.

Myrskylä, Pekka 2012: HUKASSA –Ketä ovat syrjäytyneet nuoret? Eva-analyysi. (19) 2012. E-julkaisu. Viitattu 26.10.2015. <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>

Moore, G.E. 2010: Etiikan tutkimuskohde. Teoksessa: Oksanen, Markku & Launis, Veikko & Sajama, Seppo (Toim.) Etiikan lukemisto. Oy Yliopistokustannus. Helsinki. 78-108.

Mäkinen, Olli 2006: Tutkimusetiikan ABC. Tammi. Helsinki.

Möttönen, Sakari 2014: Onko kunnalliselle sosiaalipolitiikalle tilaa rakenteiden muutoksessa? Teoksessa: Ulla, Salonen-Soulie (Toim.) Kunnallisen sosiaalipolitiikan tila ja tulevaisuus. Haasteet opetukselle ja tutkimukselle. Huoltaja-säätiö. <http://docplayer.fi/997-Kunnallisen-sosiaalipolitiikan-tila-ja-tulevaisuus-haasteet-opetukselle-ja-tutkimukselle-toim-ulla-salonen-soulie.html>. Viitattu 17.9.2016.

- Niemelä, Pauli 2016: Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön eetoksena. Teoksessa: Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lunden, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (Toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Tallinna. 97-108.
- Niikko, Anneli 2003: Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 85. Joensuun yliopisto.
- Nuorisolaki 27.1.2006/72
- Nummenmaa, Anna Raija & Nummenmaa, Tapio 2002: Toisen asteen näkökulma. Teoksessa: Julkunen, Marja-Leena (Toim.) Opetus, oppiminen, vuorovaikutus. Wsoy. Helsinki.
- Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia? Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013. Viitattu 7.12.2015.
- Palola, Elina & Hannikainen-Ingman, Katri & Karjalainen, Vappu 2012: Nuorten syrjäytymistä on tutkittava pintaa syvemmin. Yhteiskuntapolitiikka 3 (77) 2012. E-julkaisu. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102895/palola.pdf?sequence=1>
- Pietarinen, Juhani & Launis, Veikko 2002: Etiikan luonne ja alueet. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.): Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus. Tampere. 42–57.
- Pohjola, Anneli (Toim.) 2003: Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja.
- Pohjola, Anneli 2004: Sosiaalityön kehittämisen myyttejä ja mahdollisuuksia. Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä –artikkelikokoelma. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita (15). Helsinki. 64-72.
- Pohjola, Anneli 2016: Sosiaalityön vastuu heikompaan asemaan joutuneista. Teoksessa: Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lunden, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (Toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Tallinna. 87-96.
- Raatikainen, Panu 2006: Voiko ihmistiede olla arvovapaata? Teoksessa: Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (Toim.) Etiikkaa ihmisille. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja. Helsinki. 93-107.

- Saari, Juho 1.10.2015: Köyhät meillä on aina keskuudessamme? Ajankohtainen ykkönen, radiohaastattelu. <http://areena.yle.fi/1-2957230>
- Saikkonen, Paula & Blomgren, Sanna & Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna 2015: Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta? Kunnallisan kehittämissäätiö. E-julkaisu. Viitattu 25.11.2015.
- Seidman, Irving 1998: Interviewing as qualitative research. A guide for research in education and the social sciences. Teachers College Press. New York.
- Shardlow, Steven 1998: Values, Ethics and social work. Teoksessa: Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (Toim.) Social work. Themes, Issues and critical debates. Macmillan Press. Lontoo. 23-33.
- Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Toimeentulotuen uudistamista selvittäneen työryhmän loppuraportti 2015:28. Viitattu 19.10.2015. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126357/URN_ISBN_978-952-00-3591-4.pdf?sequence=1
- Syrjälä, Leena & Ahonen, Sirkka & Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo 1994: Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Kirjayhtymä. Rauma.
- Talentia 2014: Muuttuva toimeentulotuki 2014. 371 tapaa tehdä sosiaalityötä. E-julkaisu. Viitattu 7.12.2015. http://www.talentia.fi/files/3656/KYSELYRAPORTTI_Muuttuva_tt_2014_eli_371_tapaa_tehda_toimeentulotukityota.pdf
- Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos: Toimeentulotuen siirto ei saa etäännyttää sosiaalityötä avuntarvitsijoista. Blogikirjoitus 19.1.2016. E-julkaisu. Viitattu 1.9.2016.
- Tuusa, Matti & Ala-Kauhaluoma, Mika 2014: Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita (42). Sosiaali- ja terveysministeriö. E-julkaisu. Viitattu 26.9.2016. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125415/URN_ISBN_978-952-00-3545-7.pdf?sequence=1
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Verkkojulkaisu. Viitattu 23.4.2016. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Työttömyysturvalaki 30.12.2002/1290
- Törrönen, Maritta 2012: Sosiaalityö ja arkinen hyvinvointi. Janus. 20 (2). 182-191.
- Törrönen, Maritta & Sharpe, Darren 2016: Nuorten osallistuminen sosiaalityön tutkimukseen. Teoksessa: Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi &

Lehto-Lunden, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (Toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Tallinna. 291-304.

Uljens, Michael 1991: Phenomenography – a qualitative approach educational research. Teoksessa: Syrjälä, Leena & Merenheimo, Juhani (Toim.) Kasvatustutkimuksen laadullisia lähestymistapoja. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita 39. Oulun yliopisto. 80-107.

Uusitalo, Hannu 1997: Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. WSOY. Juva.

Ylikännö, Minna 2013: Nuoret toimeentulotuen saajat Helsingissä. Teoksessa: Ahola, Elina & Hiilamo, Heikki. (Toim.) Köyhyyttä Helsingissä. Toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008-2010. Sosiaali- j terveysturvan tutkimuksia 127. Juvenes Print. Tampere. 54-70

LIITE 1

Teemahaastattelurunko

Haastattelukerta 1

Tutkimukseni tarkoituksena on tutkia aikuissosiaalityöntekijöiden käsityksiä Kela-uudistuksen merkityksestä aikuissosiaalityön työorientaatiolle, työmenetelmille sekä asiakassuhteelle nuorten aikuisten parissa työskennellessä. Tutkimukseni taustalla on ajatus siitä, että Kela-uudistus vapauttaisi sosiaalityöntekijöiden työaikaa vaikuttavamman ja yhä enemmän sosiaalihuoltolain mukaisen sosiaalityön tekemiseen. Kela-uudistus on suuri muutos aikuissosiaalityölle, jonka merkitystä on hyvä alkaa hahmottaa jo ennen muutoksen tapahtumista. Sosiaalityöntekijöiden käsitykset ovat merkittävässä asemassa uudistuksia ja muutoksia mietittäessä. Tutkimukseni keskittyy nuoriin aikuisiin iältään 17-29- vuotta.

Haastattelu koostuu taustatiedoista sekä neljästä teemasta, joista haastattelun aikana on tarkoitus keskustella. Jokaisen teeman alla on tarkentavia ja keskustelua herättäviä kysymyksiä, jotka ovat suuntaa antavina kysymyksinä keskustelun tukena.

Haastattelun taustatiedot

1. Nimi
2. Miten pitkään olet työskennellyt aikuissosiaalityössä?
3. Millainen työnkuvasi on ja miten paljon olet tekemisissä nuorten aikuisten kanssa?
4. Miten suuri osa nuorten aikuisten kanssa tehtävästä työstä menee toimeentulotukipäätösten tekemiseen ja siihen liittyvään työhön?

Haastattelun teemat

1. Nuori aikuinen aikuissosiaalityön asiakkaana

- Mitä erityisyyttä liittyy nuoreen aikuiseen aikuissosiaalityön asiakkaana? Onko vuorovaikutus nuoren aikuisen kanssa erilaista kuin aikuisten? Miten esimerkiksi nuoren aikuisen työttömyyden taustoja hahmotetaan?
- Millä keinoilla aikuissosiaalityö tällä hetkellä pyrkii vaikuttamaan nuorten aikuisten tilanteisiin?
- Millaisena työmenetelmänä kuvaisit perustoimeentulotukea osana nuorten aikuisten kanssa tehtävää sosiaalityötä? Miten menetelmä toimii nuorten aikuisten kanssa osana aikuissosiaalityötä?

2. Käsitteitä aikuissosiaalityön työorientaatiosta (ennaltaehkäisevää, terapeutista, kuntouttavaa)

- Millaista työ nuorten aikuisten kanssa on tällä hetkellä?
- Miten toimeentulotuki jäsentää nykyisellään tehtävää aikuissosiaalityötä nuorten aikuisten parissa?
- Mitä mahdollisuuksia perustoimeentulotuen poistuminen osana työtä avaa sosiaalityölle nuorten aikuisten parissa?
- Miten paikantaisit itsesi sosiaalityöntekijänä nuorten aikuisten parissa työskennellessä muutoksen jälkeen?

3. Käsitteitä aikuissosiaalityön työmenetelmistä

- Millaisia menetelmiä aikuissosiaalityössä käytössä tällä hetkellä?
- Miten nykyiset menetelmät toimivat nuorten aikuisten parissa työskennellessä?
- Millaisille työmenetelmille Kela-uudistus avaa mahdollisuuksia nuorten aikuisten kanssa tehtävässä työssä? Millaisia tai mitä menetelmiä toisit osaksi omaa työtäsi nuorten aikuisen parissa?

4. Käsitteitä asiakkuussuhteesta

- Minkälaisille tekijöille nuorten aikuisten asiakassuhde nykyisellään perustuu? Määrittääkö asiakkuutta toimeentulotuen saaminen ja missä määrin?
- Millaisille asioille ajattelet asiakassuhteen perustuvan muutoksen jälkeen?
- Mitä mahdollisuuksia muutos avaisi asiakassuhteelle? Tulisiko muutos vaikuttamaan esimerkiksi valtasuhteeseen? Missä vaiheessa ja millä keinoilla nuori aikuinen ohjautuisi/tulisi sosiaalityön asiakkaaksi?

LIITE 2

Haastattelukerta 2

Sari Pentinmäki

Haastatteluni kakkosvaihe perustuu ykkösvaiheen kanssa samoille teemoille, mutta tässä haastattelussa korostuu käsitykset siitä, mitä muutoksen jälkeinen aika tulee olemaan. Tarkoituksena on kuvitella tilanne jo Kela-uudistuksen tapahtumisen jälkeen ja hahmottaa tilannetta siinä valossa. Olen nostanut tämän haastattelun kysymykset lähinnä ensimmäisessä haastattelussa esiin nousseista asioista, joiden avulla pyrin pääsemään kiinni käsityksiin muutoksen jälkisestä ajasta.

Haastattelun teemat

1. Nuori aikuinen aikuissosiaalityön asiakkaana Kela-uudistuksen jälkeen

Palveluverkosto on osittain vaikea hahmottaa, eikä nuori aikuinen aina tiedä mistä hakea apua ja minne hänet milloinkin ohjataan. Voisiko palvelurakennetta muuttaa niin, että palvelut vastaisivat entistä paremmin nuoren aikuisen tilanteeseen ja ei olisi niin vaikeasti hahmotettavissa? Miten sosiaalityö paikantuisi tässä?

Mikäli nuori aikuinen ei kykene hahmottamaan tulevaisuutta tätä päivää pidemmälle, niin miten sosiaalityö voisi kohdata tällaisen nuoren aikuisen parhaiten? Millaisia keinoja tällaisen asiakkaan kanssa voisi käyttää niin, että sosiaalityö kohtaisi nuoren aikuisen tarpeet?

Tärkeää nuorten aikuisten kanssa on luottamussuhteen rakentuminen. Millaisia asioita sosiaalityössä tulisi olla (aika, menetelmät, toimintatavat), että luottamussuhde nuoren aikuisen kanssa rakentuisi niin, että sosiaalityö voisi vaikuttaa nuoreen aikuiseen entistä syvemmin? Miten luottamusta rakennettaisiin ja mille asioille se perustuisi?

Sosiaalityön tulisi vaikuttavamman sosiaalityön kannalta tuntea nuoren lähiverkosto ja arki, missä nuori elää. Miten se voisi käytännössä tapahtua?

Tulisiko nuoria itseä osallistaa heitä koskevissa palveluissa, että löydettäisiin heidän tarpeita vastaava palveluverkosto? Miten sosiaalityö voisi olla tässä edesauttamassa muutoksen jälkeen?

2. Käsityksiä aikuissosiaalityön työorientaatiosta Kela-uudistuksen jälkeen

Aikuissosiaalityö näkee muita yhteistyötahoja laajemmin nuoren aikuisen tilanteen ja on niin sanotusta asiantuntija myös yksilön ja yhteisöjen ”välissä”. Miten tätä voitaisiin hyödyntää? Voisiko sosiaalityö osaltaan suunnata työaikaa yhteisöjen ja yksilöjen siteiden vahvistamiseen?

Sosiaalityö kuntouttaa osaksi nyt sellaisia nuoria aikuisia takaisin työelämään ja koulutukseen, jotka ovat jo pudonneet palveluista. Voisiko sosiaalityö ottaa näistä nuorista ”kopin” jo aiemmin ja miten ja missä se voisi tapahtua?

Palvelujen tarjonnassa on erilaisia palveluja nuorille aikuisille; TE-toimisto, Typ, mielenterveys- ja päihdepalvelut. Kun työssä ei ole enää niin paljon toimeentulotukea, niin missä menee aikuissosiaalityön ja näiden palvelujen niin sanotut rajapinnat? Mitä aikuissosiaalityö hoitaa itse ja missä vaiheessa hän ohjaa nuoren aikuisen toisten palvelujen piiriin?

Nuorille aikuisille on jo tarjolla niin sanotusti matalan kynnyksen palveluja, esimerkiksi arjenhallintaan keskittyviä palveluja. Tarvittaisiinko jotain lisää? Voisiko sosiaalityö olla tässä mukana kehittämässä ja tuomassa omaa erityisosaamista. Miten se voisi tapahtua?

Sosiaalityössä puhutaan palvelujen oikea-aikaisuudesta. Missä vaiheessa nuori aikuinen ohjautuisi palveluihin oikea-aikaisesti ja miten sosiaalityö voisi osaltaan ”löytää” nuoren aikuisen siinä vaiheessa, kun hän olisi palvelujen tarpeessa?

Millaisille asioille työn painopiste keskittyisi Kela-uudistuksen jälkeen? Missä vaiheessa nuoren aikuisen elämää aikuissosiaalityön olisi hyvä tulla mukaan auttamaan elämänpolun löytymisessä?

Miten kuvaisit sosiaalityötä työnä Kela-uudistuksen jälkeen? Olisiko siellä edelleen kuntoutuksen käsite vai kehittyisikö se enemmän esimerkiksi ennaltaehkäiseväksi työksi?

3. Käsityksiä aikuissosiaalityön työmenetelmistä Kela-uudistuksen jälkeen

Nuoren aikuisen arkea tulisi hahmottaa paremmin ja muutoksen myötä vapautuva aika antaisi siihen mahdollisuuden. Miten arjen parempi tunteminen käytännössä voisi tapahtua?

Aikuissosiaalityö on nykyisellään pääsääntöisesti toimistossa kasvokkain tapahtuvaa asiakastyötä virastotyöaikoihin. Voisiko Kela-uudistus vaikuttaa sosiaalityöntekijän työaikoihin, fyysisen työskentelypaikkaan jotenkin ja tämä vastaavasti siihen, miten aikuissosiaalityötä nuoren aikuisen kanssa tehdään?

Sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan työparityöskentely mahdollistaisi nuoren aikuisen kanssa tehtävässä työssä johdonmukaista tilanteen seuranta. Miten seuranta voisi käytännössä tapahtua? Miten nuori tavoitettaisiin niin, että hänen arkeen pääsisi niin sanotusti ”sisään”?

Olisiko muutoksen jälkeen edelleen käytössä sanktiot (esimerkiksi perusosan alennus) osana aikuissosiaalityötä?

Toimistossa ennalta varattuna aikana tapahtuva nuoren aikuisen tapaaminen saattaa jäädä hyvin kauas siitä todellisuudesta, jossa nuori elää. Tunnin tapaamisella toimistossa ei välttämättä ole vaikutusta nuoreen aikuiseen. Mikä voisi olla mahdollisesti korvaava ja vaikuttavampi menetelmä jos aikaa Kela-uudistuksen jälkeen olisi enemmän?

Millainen yhteistyö Kelan ja aikuissosiaalityön välillä palvelisi parhaiten asiakasta?

Muutoksen myötä voitaisiin keskittyä nuoren tilanteeseen yhä syvemmin esimerkiksi jalkautuvalla työllä. Missä nämä jalkautumisen paikat voisivat olla?

Sosiaalityöntekijä paikantuisi nuoren aikuisen tilanteessa kokonaisarvion tekijäksi. Mitä se käytännön työssä tarkoittaisi? Mitä kaikkia verkostoja tähän verkostotyöhön kuuluisi nuoren aikuisen kohdalla?

Miten yhteistyö Kelan ja kunnan sosiaalityöntekijöiden välillä tulisi nuorten aikuisasiakkaiden kohdalla järjestyä? Olisiko Kelan työntekijä osa verkostotyötä ja jos olisi niin miten yhteistyö sosiaalityön välillä näyttäytyisi?

4. Käsityksiä asiakassuhteesta Kela-uudistuksen jälkeen

Aikuissosiaalityöntekijä toimii yhä enemmän osana verkostotyötä. Palvelujen tarjonnassa on nuorten erilaisia palveluita, TE-toimisto, Typ, mielenterveyspuoli ja päihdepalvelut. Kun työssä ei ole enää niin paljon toimeentulotukea, niin missä menee aikuisosiaalityön ja näiden palvelujen niin sanotut rajapinnat? Mitä aikuissosiaalityö hoitaa itse ja missä vaiheessa hän ohjaa nuoren aikuisen toisten palvelujen piiriin?

Miten nuori ohjautuu sosiaalityön asiakkaaksi? Ketkä jäävät Kelan asiakkaaksi, ketkä ohjautuvat aikuissosiaalityön asiakkuuteen? Onko myös sellaisia sosiaalityötä tarvitsevia nuoria aikuisia, jotka eivät hae toimeentulotukea Kelasta tai sosiaalivirastosta, miten sosiaalityö tavoittaa heidät?

Voisiko Kela-uudistus avata mahdollisuuksia yhteisöjen kanssa tehtävälle työlle ja miten se voisi toteutua? Miten sosiaalityö olisi siinä mukana?

Toisiko Kela-uudistus ja sen tuomat muutokset sosiaalityön lähemmäs asiakasta vai mihin paikantaisitte itsenne muutoksen jälkeen suhteessa asiakkaaseen?

Esimerkkitapaus

Alla on lyhyt kuvitteellista esimerkkitapaus nuoresta aikuisesta. Tarkoitus on keskustella siitä, mihin aikuissosiaalityö paikantuisi esimerkkitapauksen nuorten aikuisen tilanteessa. Missä vaiheessa asiakas sosiaalityön asiakkaaksi, mitä menetelmiä käytettäisiin, miten paljon olisi aikaa paneutua tilanteeseen ja miten asiakassuhde rakentuisi sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä? Tarkoitus myös pohtia sitä, miten sosiaalityö paikantuisi näissä esimerkeissä suhteessa aikaisemmassa haastattelussa esiin tulleen työparityöskentelyyn suhteessa ohjaajaan.

Nuori on saanut perustoimeentulotukea Kelasta viimeisen kuuden kuukauden ajan. Hän ei ole hakenut sosiaalitoimistosta harkinnanvaraisia tukia eikä ole asioinut sosiaalityöntekijän vastaanotolla hetken. Nuori on opiskellut hetken, mutta opinnot ovat jääneet aikoinaan kesken. Nuorella ei ole tietoa, mitä hän haluaisi tehdä työkseen ja opinnot eivät kiinnosta. Mikolla on työmarkkinatuki katkolla, sillä hän ei osoittanut mielenkiintoa hänelle tarjottua työtä kohtaan. Ainoa tulo on yleinen asumistuki. Talousasiat tulee hoidettua ajallaan silloin, kun muistaa. Nuorelle on varattu useita aikoja työvoiman palvelukeskukseen ja sosiaalityöntekijälle, mutta jättää tulematta varatulle ajalle.